

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ZÜBEYR B. AVVÂM'IN RİVÂYETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELAHATTİN YILDIRIM

YASİN ERDOĞAN

MALATYA-2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

ZÜBEYR B. AVVÂM'IN RİVÂYETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILDIRIM

Hazırlayan

Yasin ERDOĞAN

MALATYA – 2020

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILDIRIM danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “ZÜBEYR B. AVVÂM’IN (ö. 36/656) RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlanan bütün eserleri hem metin hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden olduğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Yasin ERDOĞAN

ÖNSÖZ

İslâmın iki temel kaynağından biri olan hadis, Kur'an'ın anlaşılması ve diğer islâmi ilimlere kaynaklık etmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Resûlullah'ın (s.a.v.) söz, fiil ve takrirleri manasına gelen hadis, islâmi ilimler içerisinde müstesna bir yer teşkil etmektedir.

Hadislerin doğru bir şekilde anlaşılması ve sonraki nesillere aktarılmasında Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen sahâbenin büyük rolü olmuştur. Onlar Resûlullah'a (s.a.v.) gösterdikleri teslimiyet ve ona verdikleri destek ile dinde önemli bir konuma sahiptir. Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi şekilde idrak eden ve uygulayan bu nesil günümüz insanına da büyük bir örneklik teşkil etmektedir. Çünkü sahâbe Resûlullah'ın (s.a.v.) yaşantısını görmüş, ayetlerin nüzûl sebebini ve hadislerin vürûd sebebini bizzat müşahade etmiştir. Bu şahitliğe tanıklık eden sahâbîlerden biri de Zübeyr b. Avvâm'dır. Kendisi genç denilebilecek bir yaşta İslâm'ı kabul etmiş, Resûlullah'ın terbiyesinde yetişmiş, hayatı boyunca ona yardım ve destekte bulunmuş ve bunların sonucunda cennetle müjdelenen sahâbîlerden biri olmuştur.

Çalışmamızda Hz. Peygamber'in havarisi olma şerefine nail olan ve "Anam babam sana feda olsun" diyerek övgüde bulunduğu sahâbeden biri sayılan Zübeyr b. Avvâm'ın hayatını ve rivâyetlerini konu edineceğiz. Bizi bu çalışmaya yönlendiren sebep hadis alanında bu güzîde sahâbînin rivâyetleri ile ilgili müstakil bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmamızın konusu, önemi, metodu, kaynakları ve söz konusu sahâbi ile ilgili İslâm âleminde yapılmış olan çalışmalardan bahsedeceğiz. Birinci bölümde Zübeyr b. Avvâm'ın genel hatlarıyla hayatını inceleyeceğiz. İkinci bölümde Kütüb-i tis'a içerisinde yer alan rivâyetlerini ele alacağız. Önce rivâyetlerin tercümesini verip tahrîcini yapacağız. Senedde yer alan râvileri kısaca tanıtacağız. Daha sonra bahse konu olan rivâyetler için değerlendirmelerde bulunacağız. Sonuç kısmında ise rivâyetlerin genel bir değerlendirmesini yapacağız.

Çalışma boyunca yardım ve tavsiyelerini benden esirgemeyen, çalışmanın her safhasında yol gösteren, yakın ilgi ve desteğini gördüğüm saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILDIRIM'a teşekkürlerimi sunarım. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Yasin ERDOĞAN

MALATYA – 2020

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Yasin ERDOĞAN

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı Malatya-2020

Bu çalışmada, Aşere-i mübeşşereden biri olarak kabul edilen Zübeyr b. Avvâm'ın hayatı ve rivâyetleri konu edinilmiştir. Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, önemi, metodu ve kaynaklarıyla birlikte Zübeyr b. Avvâm hakkında daha önce yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Birinci bölümde, Zübeyr b. Avvâm'ın hayatından genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın hayatı kısmında onun nesebi, doğumu, yetişmesi, ailesi, Mekke ve Medine dönemi hayatı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonraki dört halife dönemindeki yaşantısı, Aşere-i mübeşşereden biri oluşu ve hadis rivâyetindeki yeri anlatılmıştır. İkinci bölümde, Kütüb-i tis'a içerisinde yer alan Zübeyr b. Avvâm'a ait olan rivâyetler tespit edilmiştir. Önce bu rivayetlerin tahrîci yapılmış, daha sonra bu hadislerin yorum ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise hadislerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zübeyr b. Avvâm, Sahâbe, Aşere-i Mübeşşere, Hadis, Rivâyet.

ABSTRACT

Post Graduate Thesis

Yasin ERDOĞAN

İnönü University

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Hadith Science Malatya-2020

Life of Zubayr b. Awwam and narrations about him have been declared who is accepted as one of the ten with glad tidings of paradise in this work. This work is composed of introduction, two chapters and conclusion. In the introduction chapter, the subject, significance and method of the research together with the sources and studies that have been conducted about Zubayr b. Awwam previously have been pointed out. In the first chapter, Zubayr b. Awwam's life has been mentioned with some common points. In the chapter of Zubayr b. Awwam's life; his lineage, birth, growth, family, life in Makah and Medinah, life during the period of four great caliphs after the death of Holy Prophet Mohamed (s.a.v.), the process of his being one of the ten with glad tidings of paradise and his place in hadith narrations have been stated. In the second chapter, the narrations that belong to Zubayr b. Awwam in Kutub-i Tis'a have been detected. Firstly, the detection (tahrîc, tespit??) of these narrations have been implemented and then the comment and evaluation of these narrations have been provided. In the conclusion chapter, a general evaluation of the hadiths has been provided.

Key words: Zubayr b. Awwam, Companions, The Ten Promised Paradise, Hadith, Narration.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Önemi	1
3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	1
4. Yapılan Çalışmalar	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ZÜBEYR B. AVVÂM'IN HAYATI.....	5
1.1. Nesebi ve Doğumu	5
1.2. Yetiştirilmesi	5
1.3. Ailesi	6
1.4. Mekke Dönemi	6
1.5. Medine Dönemi	8
1.6. Hz. Peygamber'den Sonraki Hayatı	9
1.6.1. Hz. Ebû Bekir Dönemi	9

1.6.2. Hz. Ömer Dönemi	10
1.6.3. Hz. Osman Dönemi	11
1.6.4. Hz. Ali Dönemi	14
1.7. Aşere-i Mübeşşere'den Biri Olarak Zübeyr b. Avvâm.....	19
1.8. Hadis Râvisi Olarak Zübeyr b. Avvâm	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
ZÜBEYR B. AVVÂM'IN RİVAYETLERİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ	23
2.1. Ahkâm İle İlgili Rivâyetler.....	23
2.1.1. Hz. Peygamber'e Yalan İsnâd Etmenin Vehameti.....	23
2.1.2. Cuma Namazı Vakti.....	28
2.1.3. Hamile Kadının İddeti.....	32
2.1.4. Sadaka Olarak Verilen Malın Tekrar Satın Alınması	35
2.1.5. Mahkemeye İntikal Edilen Suçların Affı	38
2.1.6. Yahudilere Muhalefet.....	41
2.1.7. Haram Kılınan Av ve Ağaç.....	43
2.1.8. Kurban Etini Saklamanın Hükümü	46
2.1.9. Zübeyr b. Avvâm'ın Borçlarının Ödenmesi.....	49
2.1.10. Peygamberlerin Mirası	55
2.2. Cihad İle İlgili Rivâyetler	58
2.2.1. Bedir Savaşı	59
2.2.2. Ganimetlerin Taksimi.....	60
2.2.3. Mü'min İhanet Etmez	66

2.2.4. Hz. Hamza'nın Kefenlenmesi	70
2.3. Sahâbenin Fazileti İle İlgili Rivâyetler	74
2.3.1. Talha b. Ubeydullah'ın Cennetle Müjdelenmesi.....	74
2.3.2. Hz. Peygamber'in İltifatı ve Duası.....	77
2.4. Âyetlerin Tefsiri İle İlgili Rivâyetler	82
2.4.1. Tekâsür Sûresi İle İlgili Rivâyet.....	82
2.4.2. Zümer Sûresi İle İlgili Rivâyet.....	85
2.4.3. Enfâl Sûresi İle İlgili Rivâyet.....	87
2.4.4. Âl-i İmrân Sûresi İle İlgili Rivâyet	92
2.4.5. Ahkâf Sûresi İle İlgili Rivâyet	94
2.5. Muhtelif Konular İle İlgili Rivâyetler	97
2.5.1. Çalışmanın Önemi.....	97
2.5.2. Hz. Peygamber'e Tâbi Olmanın Gerekliliği	100
2.5.3. Selâmlaşmanın Önemi	106
2.5.4. Allah'ı Tesbih Etmek	110
2.5.5. Şehirlerde İkâmet	111
2.5.6. Hz. Peygamber'in Ruh Hali Yüz Hatlarına Yansırdı	112
2.5.7. Zübeyr b. Avvâm'ın Yaralanması.....	115
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	121

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Kütüb-i Tis'a'da Bulunan Rivâyetlerin Konu ve Kaynak Dağılımı.....118

Tablo 2. Araştırmada Esas Alınan Rivâyetlerin Değerlendirilmesi.....119

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn
bk.	: bakınız
bs.	: baskı
c.	: cilt
c.c.	: celle celâluh
dp.	: dipnot
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSTEM	: İslâm, Sanat, Tarih ve Edebiyat Mûsikîsi Dergisi
M.	: Milâdi
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm tarihi
rdk.	: Redaktör
s.a.v.	: sallallâhü aleyhi ve sellem
sad.	: sadeleştiren
t.y.	: basım tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik eden
trc.	: tercüme eden
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Söz konusu çalışmada, İslâm adına ilk kılıcı çekerek cesaretini ortaya koyan, Hz. Peygamber'e bağlılığıyla onun havarisi olma şerefine ulaşan ve cennetle müjdelenen sahâbîlerden biri olan Zübeyr b. Avvâm'ın rivâyetleri konu edinilmiştir. Önce genel hatlarıyla hayatından bahsedilmiştir. Daha sonra söz konusu sahâbîye ait olan rivâyetler belirlenmiştir. Rivâyetlerin tercümesi ve tahrîci yapıldıktan sonra rivâyetlerle ilgili değerlendirmede bulunulmuştur.

2. Araştırmanın Önemi

Hadisler, Kur'an'dan sonra İslâm'ın ikinci kaynağı olarak kabul edilmiştir. Hadislerin bizlere sağlıklı bir şekilde ulaşabilmesi için büyük bir çaba gösteren âlimler sened zincirini ortaya koymuşlardır. Bu sened zincirinin başında da Hz. Peygamber'den sonra ona en yakın olan sahâbîler yer almaktadır. Onlar İslâm dininin sonraki nesillere aktarılmasında büyük çaba göstermişlerdir. Hz. Peygamber'in hadislerini bizlere ulaştıran ilk nesil olmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı olan ve hadislerin vürûd sebeplerini en iyi bilen bu neslin hayatlarını ve rivâyetlerini öğrenmek, onlardan hadis rivâyet eden râvilerin rivâyetlerini cerh - ta'dîl yoluyla incelemek dinin doğru anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Zübeyr b. Avvâm'ın hayatını ve rivâyetlerini ayrı bölümler halinde incelediğimiz çalışmanın birinci bölümünde Zübeyr b. Avvâm'ın genel hatlarıyla hayatını izah ettik. İkinci bölümde ise Zübeyr b. Avvâm'ın Kütüb-i tis'a'da bulunan rivâyet ettiği hadisleri, cerh – ta'dîl yönüyle râvileri ve hadislerle ilgili yapılan yorum ve değerlendirmeleri ele aldık.

Rivâyetleri ararken Mektebetü'ş-Şâmîle adlı programdan faydalandık. Bulduğumuz rivâyetleri matbu eserlerdeki yerleriyle karşılaştırıp tashih ettik. Zübeyr b. Avvâm'ın

rivâyet ettiği hadisleri tespit ettikten sonra konuları aynı olan hadisleri başlıklar altında topladık. Sonra hadislerin her birini muhtevasına göre başlıklandırdık. Bazı başlıklar altında hadisin belirttiği konuyla ilgili açıklamalara yer verdik. Daha sonra hadislerin Arapçasını yazdık ve altında tercümesini verdik. Tercüme yapılırken türkçeye çevrilmiş kaynaklardan istifade ettik. Örnek olarak verdiğimiz rivâyetlerde Kütüb-i sitte'de bulunan ve Buhârî rivâyeti olanları öncelikle. Dipnot tekrarından kaçınmak için hadislerin tercümesinin altına dipnot atmadık. Tahrîc yaparken yazdığımız ilk eseri tercüme ettiğimiz hadisin kaynağı saydık. Rivâyetin tahrîcini yaptıktan sonra hadisin tüm tariklerinin bir arada görülebilmesi için isnâd şemasını çizdik. Senedde yer alan râvilerin cerh – ta'dîl durumlarını inceledik ve hadisin sıhhatiyle ilgili değerlendirmede bulduk. Sıhhat durumları hakkında Tirmizî (ö. 279/892) Nâsırüddin el-Elbânî (ö. 1420/1999) ve Şuayb el-Arnaût'un (ö. 1436/2016) değerlendirmelerinden faydalandık. Daha sonra hadisin metniyle alakalı rivâyetler arasında farklılık varsa bunu belirttik ve hadisin metniyle alakalı yorum ve değerlendirmelere yer verdik. Son olarak rivâyetlerle ilgili genel bir değerlendirme yaptık ve hadislerin konu ve kaynak dağılımı ile birlikte sıhhat durumlarını tablo halinde gösterdik.

Zübeyr b. Avvâm'ın hayatı ve kişiliğini içeren birinci bölümde İslâm tarihi, siyer, tabakât ve ricâl kitaplarından istifade ettik. Bu bağlamda; Seyf b. Ömer'in (ö. 180/796) *el-Fitne ve vak'atü'l-Ceme'l'i*, İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîre*'si, İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) *eş-Tabakât*'ı, İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *el-İmâme ve's-siyâse*'si, İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İstî'âb*'ı, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *el-Kâmi'l'i*, İbn Kesîr'in (ö. 744/1373) *el-Bidâye*'si, Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-eşraf*'ı ve İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *el-İşâbe* gibi eserleri en çok faydalandığımız kaynaklar arasında yer almıştır.

Zübeyr b. Avvâm'ın rivâyetlerinin tahrîc ve değerlendirilmesinin yapıldığı ikinci bölümde Kütüb-i tis'a eserleri olarak bilinen Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-şahîh*'inden, İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî, Nesâî (ö. 303/915), ve Dârimî'nin (ö. 255/869) *Sünen*'lerinden, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta*'ından ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinden kaynak olarak faydalandık.

Rivâyetlerin senesinde bulunan râvilerin cerh – ta‘dîl olarak değerlendirmesini yaparken İclî'nin (ö. 261/875) *Ma'rifetü's-sikât*'ndan, İbn Ebû Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dîl*'inden, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *eş-Sikât*'ndan, Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl*'inden, ve Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*' ve İbn Hacer'in *Tezhîbü't-Tehzîb* adlı eserlerinden yararlandık.

Rivâyetlerin metniyle alakalı yorum ve değerlendirmeler için İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*, Bedrettin Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-kârî*, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Minhâc*, Azimâbâdî'nin (ö. 1857/1911) *Avnü'l-mabûd*, Muhammed b. Abdülhâdi es-Sindî'nin (ö. 1138/1726) *Hâşiye* ve Mübârekpûrî'nin (ö. 1865/1935) *Tuhfetü'l-aḥvezî* isimli şerhlerinden istifade ettik. Bu eserlerin yanında Mehmet Sofuoğlu'nun (ö. 1407/1987) *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, Ahmet Davudoğlu'nun (ö. 1403/1983) *Sahih-i Müslim ve Şerhi*, İbrâhim Canan'ın (ö. 1430/2009) *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Haydar Hatipoğlu'nun (ö. 1415/1995) *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi*, Ahmet M. Büyükçınar (ö. 1434/2013) vd.'lerinin *Muvatta'*, Necati Yeniçel ve Hüseyin Kayapınar'ın *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi* ve Abdullah Aydın'ın *Sünen-i Dârimî* adlı çalışmalarından da faydalandık.

4. Yapılan Çalışmalar

Zübeyr b. Avvâm hakkında İslâm âleminde farklı çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında; Atıyye Abdürrahim Atıyye'nin *ez-Zübeyr b. el-Avvâm* (Kahire/1977), Mahmûd Şâkir'in *ez-Zübeyr b. el-Avvâm*, (Beyrut/1398), Muhammed ed-Dâûk – Muhammed Ali Kutb'un *ez-Zübeyr b. el-Avvâm* (Beyrut/t.y.), Cemil İbrâhim Habîb'in *Sîretü'z-Zübeyr b. el-Avvâm ve mevâkıfuhû min me'âriki't-tahrîr ve'l-fütûḥâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye* (Bağdat/1985; Beyrut/1985), Muhammed Emin Yıldırım'ın *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2016), Mehmet Salih Gündüz'ün *Hız. Zübeyr b. Avvâm* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020) adlı eserleri zikredilebilir. Bunlarla beraber İrfan Aycan'ın *Hicrî İlk Üç Asırda Zübeyrî Ailesinin Siyâsî ve İlmî Hayattaki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1984), Mustafa Çiçek'in *Zübeyr b. el-Avvâm'ın Hayatı ve Şahsiyeti* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005) ve Mustafa Sami Tok'un *Hız. Peygamber Dönemi Siyasi Olaylarında Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. el-Avvâm*

(Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2009) isimli çalışmaları vardır. Abdülazîm ed-Dîb'in *ez-Zübeyr b. el Avvâm, eş-şevretü ve's-serve* (Havliyyetü Külliyyeti's-Şerî'ati ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 3 Katar/1984), 203-226) ve Mustafa Çiçek'in *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn Döneminde Zübeyr b. el-Avvâm* (Dinî Araştırmalar, 3/7, Ankara, 2000) başlıklı makaleleri bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZÜBEYR B. AVVÂM'IN HAYATI

1.1. Nesebi ve Doğumu

Zübeyr b. Avvâm'ın (ö. 36/656) soyu Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdu'l-Uzza b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâb b. Lüey şeklindedir. Nesebi Hz. Peygamber ile Kusay b. Kilâb'da birleşir.¹ Zübeyr b. Avvâm M. 595 yılında doğmuştur.² Annesi Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib b. Hişâm, (ö. 20/641) babası ise Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm b. Huveylid'dir.³ Zübeyr b. Avvâm'ın babası İslâm'dan önce haram aylarda yapılan Ficâr savaşlarında öldürülmüştür.⁴ Zübeyr'in annesi, vefat eden kardeşinin adını oğluna vermiştir.⁵ Zübeyr b. Avvâm'ın künyesi Ebû Abdullah'tır.⁶

1.2. Yetiştirilmesi

Zübeyr'in annesi Safiyye bint Abdülmuttalib, eşinin vefatı sebebiyle Zübeyr ve kardeşlerini Hâşimoğulları'nın yanında büyütülmüştür. Safiyye, Zübeyr'in eğitimi konusunda bazen sert davrandığı için tenkit edilmiş, ancak oğlunun iyi yetişmesi için böyle davrandığını ifade etmiştir.⁷ Zübeyr b. Avvâm savaşçılık ve kılıç kullanma

¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd., (Kahire: Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1955), 1: 250; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe* (Beyrut: Darü'l-fikr, 1409/1989), 2: 97.

² Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, (Beyrut: Darü'l-ceyl, 1412/1992), 2: 511; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 250.

³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd ve Ali Muhammed Muavvaz, 1. bs (Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415/1995), 2: 457; Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dârü's-sadr, 1388/1968), 3: 100; Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan (Beyrut: Mektebetü'n-nahdâti'l-Arabiyye, 1407/1987), 127.

⁴ Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyye, 1412/1992), 1: 219.

⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, 2: 457.

⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 250; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 100; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 1: 219.

⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, 2: 458.

konusunda kendisini yetiştirmiştir.⁸ Zübeyr fiziksel özellikleriyle ilgili esmer tenli, orta boylu, normal etli ve hafif sakallı birisi olarak nitelenmiştir.⁹

1.3. Ailesi

Kaynaklarda Zübeyr b. Avvâm'ın Abdurrahman, Sâib, Mâlik, Ubeydullah, Hâris, Safvân, Be'kek, Yemlik, Asrâm, Esedullah, Büceyr ve Zeynep bint. Avvâm adında on iki kardeşinin ismi zikredilmektedir.¹⁰

Zübeyr b. Avvâm birden fazla evlilik yapmıştır. Eşlerinden biri Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ bint Ebû Bekir'dir (ö. 73/692).¹¹ Diğer eşlerinin isimleri Ümmü Hâlid bint Saîd, Rebab bint Uneyf, Zeyneb bint Mersed, Ümmü Gülsüm bint Ukbe ve Halâl bint Kays'dır.¹²

Zübeyr b. Avvâm'ın farklı eşlerinden on biri erkek ve dokuzu kız olmak üzere yirmi çocuğu vardır. Erkek çocuklarının isimleri; Abdullah (ö. 73/692), Urve (ö. 94/713), Amr, Âsım, Ubeyde, Muhâcir, Münzir, Mus'ab, Hamza, Ca'fer ve Hâlid'dir. Kız çocuklarının isimleri ise Hatice, Ümmü'l-Hasan, Âişe, Habîbe, Sevde, Hind, Remle, Hafsa ve Zeyneb'dir.¹³

1.4. Mekke Dönemi

Zübeyr b. Avvâm risâletin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in davetini kabul etmiş ve İslâm'ı seçenlerin önderlerinden olmuştur. Kendisinin on iki ile on altı yaşları arasında Müslüman olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁴ Hz. Ebû Bekir'den sonra Müslüman

⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ahmet b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, thk. Vasyullah Muhammed Abbas, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1403/1983), 2: 733-735.

⁹ İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 3: 107; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 1: 220.

¹⁰ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*, thk. Lecnetü mine'l-Ulemâ, (Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1403/1983), 121-122.

¹¹ İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 3: 100.

¹² İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 3: 100-101.

¹³ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî, (Beyrut: Darü'l-fikr, 1417/1997), 9: 423-424.

¹⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 97; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 250.

olmuş ve Müslüman olanların dördüncüsü ya da beşincisidir.¹⁵ Zübeyr b. Avvâm'ın İslâm'ı kabul etmesinde Hz. Ebû Bekir'in rolü büyüktür.¹⁶

Hz. Peygamber'in davetiyle İslâm'a giren insanlar kendilerine uygulanan şiddet ve baskıyla zor duruma düşmüştü. Şiddet ve baskının tahammül edilemez hale gelmesinden dolayı Hz. Peygamber sahâbeye Habeşistan'a hicret etmeleri için izin vermiştir. Bu izin sonucunda Zübeyr b. Avvâm da Habeşistan'a yapılan iki hicrette de yer almıştır.¹⁷

Zübeyr b. Avvâm İslâm dini uğruna ilk kılıç çeken kimse olmuştur.¹⁸ Bu olay kaynaklarda şöyle geçmektedir: Habeşistan dönüşünden sonra Müslümanlara baskıların çoğaldığı günlerde Zübeyr b. Avvâm Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberini duymuş ve kılıcını alarak dışarı çıkmıştır. Daha sonra yolda Hz. Peygamber'le karşılaşmış, Hz. Peygamber de ona “Neyin var ey Zübeyr!” diye sorduğunda Zübeyr b. Avvâm “Ya Resûlallah öldürüldüğünü duymuştum” diye cevap vermiş ve bu davranışından dolayı Hz. Peygamber Zübeyr b. Avvâm'a dua etmiştir.¹⁹

Resûlullah (s.a.v.) İslâm'ı yaymak üzere Medine'ye öğreticiler göndermiştir. Bu öğreticilerin gayretleri sonucunda Medine'ye hicret edilebilecek uygun bir ortam oluşmuş ve Hz. Peygamber de Müslümanlara hicret etmeleri için izin vermiştir. Zübeyr b. Avvâm da müslümanlarla birlikte Medine'ye hicret etmiştir.²⁰

¹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 97; Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 9: 421.

¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muahmmmed Hamîdullah (Rabat: Ma'hedü'd-dirâsât ve'l-ebhâs li't-ta'rîf, t.y.), 2: 121; Mustafa Fayda, “Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 102.

¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, 2: 458; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 102; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 2: 156.

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 250; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-şahâbe*, 2: 459.

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 98; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, 2: 512.

²⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 97; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdü'l-Vâhid (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1395/1976), 2: 224.

1.5. Medine Dönemi

Zübeyr b. Avvâm Medine'ye hicret ettikten sonra Bakî' çarşısında kasaplık yapmış²¹ ve ziraat ile meşgul olmuştur.²² Bunun yanında Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avvâm'a hurmalık ve at talimi yapması için bir miktar arazi vermiştir.²³ Hz. Peygamber Muhâcir ile Ensâr arasında yapılan kardeşlik anlaşmasında Zübeyr b. Avvâm'ı, Seleme b. Selâme (ö. 45/665) ile kardeş ilan etmiştir.²⁴ Zübeyr b. Avvâm, Hz. Peygamber'le birlikte yer aldığı tüm gazvelerde İslâm ordusu adına büyük faydalar sağlamış ve atmış civarında düşman öldürdüğü kaynaklarda yer almıştır.²⁵

Zübeyr b. Avvâm'ın İslâm ordusu adına yararlılık gösterdiği savaşlardan birisi Bedir savaşıdır. Kendisi savaşa katılan üç süvariden biridir. Seyl ya da Ye'sûb adı verilen atıyla katılmıştır.²⁶ Bedir'de müşriklerden Ubeyde b. Saîd b. el-Âs'ı öldürmüştür.²⁷ Hz. Peygamber Bedir savaşında Müslümanlara yardıma gelen meleklerin başında Zübeyr b. Avvâm'ın sarığına benzeyen sarıklar görmüştür.²⁸

Resûlullah (s.a.v.), Zübeyr b. Avvâm'ı Uhud savaşında sahâbeden Hamza b. Abdülmuttalib (ö. 3/625), Mus'ab b. Umeyr (ö. 3/625), Hz. Ömer, Hz. Ali ve Talha b. Ubeydullah ile birlikte zırhlı kuvvetlerin başına geçirmiştir.²⁹ Mekke birliğinin sancaktarı Talha b. Ebû Talha meydan okuyunca öldürülmüş, onun intikamını almak için ortaya çıkan Kilâb b. Talha'yı da Zübeyr b. Avvâm öldürmüştür.³⁰

Hendek savaşında müşriklerin cengâverlerinden Nevfel b. Abdullah b. Mugîre savaş meydanına çıktığında Zübeyr b. Avvâm onunla çarpışmış ve onu da öldürmüştür.³¹ Ayrıca Hz. Peygamber, Zübeyr'e Hendek Savaşındaki cesareti ve başarısından dolayı

²¹ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, rdk. Hakkı Dursun Yılmaz, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 1: 262.

²² Buhârî, "Müsâkât", 6; Müslim, "Fezâil", 129.

²³ Müslim, "Selâm", 34-35.

²⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 97; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, 2: 511.

²⁵ Ahmet b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, 2: 735.

²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1: 289; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 666.

²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 708.

²⁸ İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 3: 103; Ahmet b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, 2: 736.

²⁹ Yılmaz, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1: 460.

³⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1: 334.

³¹ İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 2: 68; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd Vâkıdî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: Darü-l-e'lemî, 1409/1989), 2: 472.

“Anam babam sana feda olsun. Her Peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr’dir” diyerek övgüde bulunmuştur.³²

Mekke’yi fethetmek üzere yola çıkan İslâm ordusunun komutanlarından biri de Zübeyr b. Avvâm’dır. O Mekke’ye giren ordunun sol kanadına kumandanlık etmiştir.³³ Ayrıca bu dönemde Hz. Peygamber’in idari işler kâtipliği ve vahiy kâtipliğini de yapmıştır.³⁴

1.6. Hz. Peygamber’den Sonraki Hayatı

Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettikten sonra Sakîfetü Benî Sâide’de Hz. Ebûbekir’e biat edildiği zaman Zübeyr b. Avvâm ve Hz. Ali bu duruma kızmışlar ve bazı muhacirlerle beraber Hz. Fâtıma’nın evine çekilmişlerdir.³⁵

1.6.1. Hz. Ebû Bekir Dönemi

Zübeyr b. Avvâm, Hz. Peygamber’in vefatından sonra halife seçilen Hz. Ebû Bekir’e ilk anda biat etmemiştir. O biat teklifini Hz. Ali ile birlikte reddetmiştir.³⁶ Ancak ilk gün reddettiği biat teklifini daha sonra kabul etmiş ve Hz. Ebû Bekir’e biat etmiştir.³⁷

Zübeyr b. Avvâm’ın da yer aldığı, Hz. Peygamberin terbiyesinde yetişmiş ilk nesil erdemli bir mücadele ortaya koyarak ümmetin bütünlüğünün korunmasında büyük katkı sağlamıştır. Bu insanlar örnek olabilecek bir halife seçimini gerçekleştirmiştir. Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvâm gibi sahâbîler güçlü bir muhalefet başlatabilecek gerekli güce

³² Belâzürî, *Ensâbü’l-eshraf*, 9: 424; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-aşhâb*, 2: 512; Ahmet b. Hanbel, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 2: 734.

³³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2: 801; Belâzürî, *Ensâbü’l-eshraf*, 9: 424.

³⁴ Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Ali Şîrî, (Beyrut: Darü İhyâü’t-türâsî’l-Arabî, 1408/1908), 5: 366.

³⁵ Ebü’l-Abbâs Muhibbüddîn et-Taberî, *er-Riyâzü’n-nađire*, (Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, t.y.), 1: 241.

³⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, thk. Halîl Mansûr, (Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1418/1997), 1: 14-15; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6: 333.

³⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, 1: 15; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6: 633.

sahipken halife seçilen Hz. Ebû Bekir'e biat ederek Müslümanların bütünlüğünün korunmasında büyük bir paya sahip olmuşlardır.³⁸

Zübeyr b. Avvâm, Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlere karşı mücadele etmiş ve bu dönemde yapılan Yermük savaşına katılmış olup ağır yaralar almıştır. İyileştikten sonra vücudunda çukur şeklinde yara izleri kalmıştır. Oğlu Urve küçüklüğünde babasının vücudundaki bu yaralara parmak sokup oynadığını söylemiştir.³⁹

1.6.2. Hz. Ömer Dönemi

Hz. Ebû Bekir, kendisinden sonra Müslümanların kargaşaya düşmemesi için vefatından önce halife olacak kişiyi belirleme ihtiyacı hissetmiş ve bu konuda Hz. Ömer'i uygun bulmuştur. Sahâbenin önde gelenleriyle yaptığı görüşme sonunda Hz. Ömer'e biat edilmesini vasiyet etmiştir. Hz. Ömer halktan biat alarak İslâm ümmetinin ikinci halifesi olarak devletin başına geçmiştir.⁴⁰

Zübeyr b. Avvâm bu dönemde yönetimde etkili olmuş ve Hz. Ömer'e fikirlerini rahatça söyleyebilen insanlardan olmuştur. Hz. Ömer bazı önemli meselelerde ona danışmıştır.⁴¹

Hz. Ömer hilafetinin ilk yıllarında Zübeyr b. Avvâm'ı yanında birkaç kişiyle birlikte Yahudilerin yaşadığı Hayber'e kontrole göndermiştir.⁴² Bu dönemde Sâsânîlerle yapılan Köprü savaşında Zübeyr b. Avvâm'a ordunun sol kanadın komutası verilmiş ama İslâm ordusu bu savaşta ilk ciddi mağlubiyeti almıştır.⁴³

³⁸ Mustafa Çiçek, "Hz. Peygamber ve Hulefâ'i Râşidin Döneminde Zübeyr b. El-Avvâm", *İstem* 4/7 (2006): 141.

³⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1405/1985), 1: 38.

⁴⁰ Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, thk. Ekrem Ziya Umerî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1397/1978), 122.

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 206.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 282-283.

⁴³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986), 3: 83.

Zübeyr b. Avvâm Mısır'ın fethine katılmıştır.⁴⁴ Amr b. Âs (ö. 43/664) emrindeki kuvvetlerin yeterli gelmediğini belirterek Hz. Ömer'den yardım istemiş o da Zübeyr b. Avvâm'ın komuta ettiği birlikleri Mısır'a göndermiştir.⁴⁵

Zübeyr b. Avvâm'ın cesareti ve üstün gayretiyle Bâbilon fethedilmiştir. Amr b. Âs komutasındaki ordu kaleyi yedi ay süreyle kuşatmasına rağmen kale alınamamıştı. Zübeyr b. Avvâm, Amr b. Âs'a gelerek gece yarısı uygun bir vakitte kale duvarına çıkarak kale kapılarını Müslümanlara açabileceğini söylemiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın fikri kabul edilmiş ve kendisi yapılan plan dâhilinde kale kapılarını Müslümanlara açmış ve Bâbilon hâkimiyet altına alınmıştır. Bâbilon kalesinin düşeceğini anlayan Mısır valisi Mukavkıs, Nil nehrinin ortasında yer alan Ravda adasına kaçmış ve Müslümanlarla anlaşma yapmaya karar vermiştir.⁴⁶

1.6.3. Hz. Osman Dönemi

Hz. Ömer, Mugîre b. Şu'be' nin (ö. 50/670) kölesi Ebû Lü'lü'ün gerçekleştirdiği suikast sonucunda ağır yaralanmıştı.⁴⁷ Bunun üzerine hilafet meselesi gündeme gelince sahâbenin ileri gelenleri Hz. Ömer'e halife adayları hakkında teklifte bulunmuşlardı. Hz. Ömer adaylarla ilgili değerlendirme yaparken Zübeyr b. Avvâm için "Mü'minlere karşı merhametli, kâfirlere karşı şiddetlidir" demiştir.⁴⁸ Hz. Ömer Rasûlullah'ın cennet ehli olarak saydığı altı sahâbîyi aday olarak belirlemiştir. Bunlar; Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652) ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'dır (ö. 55/675).⁴⁹ Hz. Ömer'in aday olarak belirlediği bu altı sahâbî o dönemde Müslümanlar için büyük önem ifade eden insanlardı. Hilâfetin onlar dışında başka bir kimseye verilmesi beklenmeyen bir durumdu. Hz. Ali, Hz. Osman, Talha b.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, 2: 99.

⁴⁵ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 4: 346.

⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 97-98.

⁴⁷ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 23-24.

⁴⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 5: 502.

⁴⁹ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 25; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 5: 503; İbn Sa'd, *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 61.

Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf kendi kabilelerinin önder şahsiyetleriydi ve hepsinin destekçileri vardı.⁵⁰

Mikdâd b. Esved (ö. 33/653), Hz. Ömer vefat ettikten sonra şûra üyelerini topladı ve çalışmalara başladı. Şûra üyelerinin tamamı Abdurrahman b. Avf'ı vekil tayin etmişti.⁵¹ O da şûra üyeleriyle görüştü ve tercihlerini öğrenmeye çalıştı. Zübeyr b. Avvâm'a tercihini sorduğunda Hz. Ali'nin adını söylemiştir.⁵² Üyelerle görüşüldükten sonra Hz. Osman ve Hz. Ali'nin adları ön plana çıkmıştır.⁵³ Abdurrahman b. Avf üç gün süreyle, geceli gündüzlü açık veya gizlice herkesle görüşerek bir çeşit "kamuoyu yoklaması" yaptıktan sonra Hz. Osman'ı halife ilan etmiştir.⁵⁴ Genel biat gününde Zübeyr b. Avvâm, Hz. Osman'a biat etmiştir.⁵⁵

Zübeyr b. Avvâm, bu dönemde başta Taberistan fethi olmak üzere çeşitli seferlere katıldı.⁵⁶ Ancak önceki dönemlerde olduğu kadar idari ve askeri alanlarda etkin olmamış ve genellikle Medine dışında ticaret ve ziraat ile meşgul olmuştur.⁵⁷

Hz. Osman'ın hilâfet devri, başarılı geçen sükûnet dönemi (H.24-29/M.644-649) ve halifenin öldürülmesiyle sonuçlanan karışıklık dönemi (H.30-36/M.650-656) olarak ikiye ayrılır.⁵⁸ Zübeyr b. Avvâm ile birlikte bazı sahâbîler karışıklık döneminde Hz. Osman'ı icraatlarından dolayı eleştirmişlerdir. Yapılan bu eleştiriler yapılan yanıtlara işaret şeklinde olmuştur.⁵⁹

Bu dönemde İslâm âlemi genelinde birçok olumsuz durum meydana gelmiş ve bu da iç karışıklığın artmasına sebep olmuştur. Kûfe, Basra ve Mısır gibi şehirlerde toplanan gruplar Hz. Osman'ı ve yöneticilerini açıktan tenkit etmeye başlamış ve bazı hatalarını

⁵⁰ Abdülaziz Dûrî, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, trc. Hayrettin Yücesoy (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2016), 100.

⁵¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 5: 506.

⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 164.

⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 164.

⁵⁴ Ahmet Önkâl, "Abdurrahman b. Avf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 157.

⁵⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 27.

⁵⁶ Fayda, "Ebû Bekir", 523.

⁵⁷ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 4: 269.

⁵⁸ İsmail Yiğit, "Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 439.

⁵⁹ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2008), 2: 238.

büyütmenin yanı sıra onlara iftira atmaktan çekinmemişlerdir. Ayrıca Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah ve Hz. Âişe başta olmak üzere ashâbın büyüklerinin ağzından mektuplar uydurmuşlardır. Bütün şehirlere gönderilen mektuplar halkı dine yardım etmek için Hz. Osman'la savaşmaya davet etmiş ve bunun en büyük cihat olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰

Hz. Osman'ın gösterdiği çabalar sonuçsuz kalmış ve çevre şehirlerdeki huzursuzluklar artarak devam etmiştir. Bunun sonucunda Kûfe, Basra ve Mısır'da toplanan gruplar şehirlerinden ayrılıp hilâfet merkezine doğru hareket etmişlerdir. Bu gruplar öncelikle Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah ile görüşmüşlerdir.⁶¹

Mısırlılar Hz. Ali'nin, Kûfeliler Zübeyr b. Avvâm'ın, Basralılar ise Talha b. Ubeydullah'nın halife olmasını istiyorlardı. Kûfelilerden bir grup Zübeyr b. Avvâm'a halifeliği teklif etmiş ama o bunu kabul etmemiştir.⁶² Bir süre sonra Medine'ye giren isyancılar halifenin evini kuşatmışlardır. Bunun üzerine Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah, oğullarını halifeyi himaye etmeleri için göndermişlerdir.⁶³ Ancak ashâb çocukları isyancılara engel olamamış ve isyancılar Hz. Osman'ı öldürmek için kuşatmanın kırkıncı gününde evine saldırmışlardır.⁶⁴ H. 35 yılında Zilhicce ayının 18'i Cuma günü Hz. Osman şehit edilmiştir.⁶⁵

Hz. Osman'ın şehit edilmesinde Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın sorumlu olduğunu söyleyen bazı görüşler ortaya atılmıştır. Ancak bu iki sahâbînin Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili bir alakaları olmamıştır.⁶⁶

⁶⁰ Yiğit, "Osman", 441.

⁶¹ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, thk. Ahmed Râtib Armûş, (Beirut: Dârü'n-nefâis, 1413/1993), 59-60.

⁶² Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 60.

⁶³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 38.

⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 212.

⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 212; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 176.

⁶⁶ Adnan Demircan, *Ali- Muâviye kavgası* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 88.

1.6.4. Hz. Ali Dönemi

Hz. Osman şehit edildikten sonra Müslümanlar lidersiz kalmış ve halife olarak yerine kimse bırakamamıştı.⁶⁷ Gerek Medineliler gerekse isyancılarda şaşkınlık hali vardı.⁶⁸ Halifelğe layık görülen adaylar Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ebû Vakkâs'dı.⁶⁹ İçlerinden bu görev için en güçlü aday Hz. Ali kabul ediliyordu. Çünkü son halife seçiminde Hz. Osman'ın karşısında o kalmıştı ve toplumu bir araya getirme konusunda daha güçlü bir aday bulunmuyordu.⁷⁰

Hz. Ali üzerinde çoğunluk sağlayan Medineliler, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın biat etmesiyle seçim işinin tamamlanacağını düşünüyorlardı. Bu sebeple Kûfeliler Zübeyr b. Avvâm'ı, Basralılar ise Talha b. Ubeydullah'ı gönülsüz olarak mescide getirdiler ve zor kullanarak biat etmelerini sağladılar.⁷¹ Hz. Ali'ye Hz. Osman'ın şehit edilmesinden beş gün sonra Cuma günü Zilhicce ayının sonlarına doğru biat edildi.⁷²

Hz. Ali halife seçilip göreve başladıktan sonra Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah onun yanına giderek Hz. Osman'ı katledenlerin bulunup cezasının verilmesini talep ettiler. Hz. Ali de onlarla aynı fikirde olduğunu, ancak şu anda ceza uygulayabilecek güçte bulunmadığını, insanlar sakinleşip kargaşa bitince suçluların cezalandırılacağını söylemiştir.⁷³ Hz. Ali biatten sonra isyancılara Medine'den gitmeleri gerektiğini söylemiş ancak onlar ayrılmamıştır. Bunun üzerine Zübeyr b. Avvâm, Hz. Ali'ye Kûfe'ye gidip süvariler getirebileceğini söylemiştir. Ancak Hz. Ali bunu kabul etmemiştir.⁷⁴

⁶⁷ Mehmet Azimli, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *Din Bilimleri Akademik Dergisi* 7/1 (2007): 56.

⁶⁸ Azimli, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", 56.

⁶⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, trc. Metin Muhsin Bozkurt (İstanbul: Çile Yayınları, 1981), 392.

⁷⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslam tarihi*, 2: 281-282.

⁷¹ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 93-95; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, (Beyrut: Darü'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997), 2: 557.

⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 557.

⁷³ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 97.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 558.

Bu dönemde Zübeyr b. Avvâm'ın da içinde yer aldığı sahâbeden bir grup Hz. Ali'nin yanına gelerek Hz. Osman tarafından tayin edilen valilerin ülke içinde sükûnet sağlanmadan görevden alınmamaları gerektiği ve bunun bazı sıkıntılara sebep olacağını söylemişlerdir. Ancak Hz. Ali bu öneriye rağmen valileri görevden almış ve bu davranışı kendisini ilerleyen zamanlarda zor durumda bırakmıştır.⁷⁵

Halife tarafından beklentileri karşılanmayan Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah biatin dördüncü ayında umre yapmak istediklerini söyleyerek Hz. Ali'den izin istemişler ve Mekke'ye gitmişlerdir. Burda Hz. Ali'ye zorla biat ettiklerini belirtmişlerdir.⁷⁶ Hz. Ali tarafından görevden alınan Mekke valisi Abdullah el-Hadramî (ö. 38/658), Basra valisi Abdullah b. Âmir (ö. 59/679) ve Yemen valisi Ya'la b. Ümeyye (ö. 60/679-80) bir araya gelmiştir. Daha sonra Velîd b. Ukbe (ö. 61/680-81), Mervân b. Hakem (ö. 65/685) ve Ümeyyeoğullarından bir grup insan da bunların yanında yer almıştır.⁷⁷

Hz. Osman'ın vefatına yakın bir zamanda Medine'den Mekke'ye giden Hz. Âişe (ö. 58/678), Hz. Osman'ın vefat haberini burada almıştır.⁷⁸ Bunun üzerine Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını talep etmiş ve bu grubun yanında yer almaya karar vermiştir.⁷⁹ Hareketin ortaya çıkışındaki temel sebep Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması talebidir.⁸⁰

Zübeyr b. Avvâm'ın bu hareket içerisinde yer almasına sebep olan bazı olaylar meydana gelmiştir. Çevre şehirlerden gelen yağmacı insanların kendisinden zorla biat alması Hz. Ali ile aralarının bozulmasına neden olmuştur.⁸¹

Hz. Âişe, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın yer aldığı, Ümeyyeoğulları'nın da maddi destek verdiği bu topluluk Hz. Osman'ın kanını talep konusunda fikir birliğine vardıldıktan sonra bu işi nasıl gerçekleştirecekleri hususunu

⁷⁵ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 100-101.

⁷⁶ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 107; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 568.

⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7: 257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 571.

⁷⁸ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 111.

⁷⁹ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 111-115.

⁸⁰ Demircan, *Ali- Muâviye kavgası*, 89.

⁸¹ Çiçek, "Hz. Peygamber ve Hulefâ'i Râşidin Döneminde Zübeyr b. El-Avvâm", 149.

görüşmeye başlamıştır. Hz. Âişe Medine'ye gidilmesi gerektiğini söylemiş,⁸² Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah ise Şam'a gitme teklifinde bulunmuştur. Buna karşılık Abdullah b. Âmir Basra'ya gidilmesi gerektiğini, çünkü hem kendisinin hem de Talha b. Ubeydullah'ın destekçilerinin burada bulunduğunu söylemiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Basra'ya gitme fikri kabul edilmiş⁸³ ve toplanan birlik Mekke'den Basra istikametine doğru hareket etmiştir.⁸⁴ Mekke'den yaklaşık bin kişiyle harekete geçen topluluk yol boyunca meydana gelen katılımlarla üç bin kişiye ulaşmıştır.⁸⁵

Basra'ya doğru hareket eden bu grup arasında liderlik sorunu ortaya çıkmıştır.⁸⁶ Mekke'den hareket edileceği zaman Mervân b. Hakem (ö. 65/685) ezan okuduktan sonra Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın yanına gelerek onlara: "Emirlik ve namaz için hanginize selâm vereyim" diye sormuştur. Abdullah b. Zübeyr kendi babasını kastederek: "Abdullah'ın babasına selam ver" demiş, Muhammed b. Talha b. Ubeydullah (ö. ?) da kendi babasını kastederek: "Muhammed'in babasına selam ver" demiştir. Bunu duyan Hz. Âişe, Mervan'a öfkelenmiş, "İçimize nifak mı düşürmek istiyorsun, namazı ablamın oğlu Abdullah kıldıracak" demiştir.⁸⁷

Basra yolundayken Sâid b. el-Âs (ö. 59/679), Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'a zafere ulaştıkları takdirde hilâfet görevini kime vereceklerini sormuş, onlar da buna Müslümanların karar vereceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Sâid, "Siz Osman'ın kanını almak için yola çıkmışsınız. Bu işi onun evlatlarından birine bırakmanız gerekir" dediğinde Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah "Muhacirlerin büyüklerini bırakalım da iki yetime mi bu görevi verelim!" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Osman'ın oğulları Ebân ve Velîd topluluktan ayrılmıştır.⁸⁸

Hz. Ali tarafından Basra'ya vali olarak tayin edilen Osman b. Huneyf (ö. 41/661), Basra yakınlarına ulaşan topluluğa elçi olarak İmrân b. Husayn (ö. 52/672) ve Ebü'l-Esved ed-Düelî'yi (ö. 69/688) göndererek ne istediklerini öğrenmek istemiştir. İmrân ve

⁸² Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 116.

⁸³ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 54-56.

⁸⁴ Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 182.

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 572.

⁸⁶ Apak, *Anahatlarıyla İslam tarihi*, 2: 304.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 572.

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 572-573.

Ebü'l-Esved önce Talha b. Ubeydullah'a niçin geldiğini sormuş, o da "Osman'ın kanını talep etmek için" demiş, "Ali'ye biat etmedin mi?" diye sorulduğunda ise "Evet ama kılıç boğazımda idi. Eğer Osman'ın katilleri araya girmemiş olsaydı Ali'yi istifaya çağırılmazdım" şeklinde cevap vermiştir. Sonra Zübeyr b. Avvâm'a aynı soruları sormuşlar, o da Talha b. Ubeydullah'ın verdiği cevapları vermiştir. Bunun üzerine İmrân ve Ebü'l-Esved ayrılarak Basra'ya dönmüşlerdir.⁸⁹

Şehrin girişinde İbn Huneyf ve bir grup Basralı, muhalif topluluğu karşılamışlar ve iki grup arasında geçen konuşmalarda Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah, Hz. Osman'ın kanını talep etmiştir. Konuşmalar üzerine iki grup arasında çatışma çıkacağı anlaşılınca Hz. Âişe insanlara hitapta bulunmuştur. Konuşmadan sonra İbn Huneyf'in adamları arasında ayrılık baş göstermiş, adamların bir kısmı Hz. Âişe'nin safına geçmiştir. Buna rağmen sürtüşmeler devam edince iki taraf arasında çatışma başlamıştır.⁹⁰

Çatışma sırasında Hz. Âişe taraftarları aciz duruma düşünce elçiler vasıtasıyla durumu çözmeye çalışmış ve karşı tarafla Medine'ye elçi gönderilmesi konusunda anlaşma sağlamıştır. Elçi, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın Hz. Ali'ye hangi şartlar altında biat ettiklerini araştırmakla görevlendirilmiştir. Şayet biat zor kullanılarak yapılmışsa, Basra valisi şehri terk edecek, aksi durum ortaya çıkarsa Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah şehirden ayrılacaktı.⁹¹

Görüşmelerden sonra durumu araştırması için Basra kadısı Kâ'b b. Sevr (ö. ?) Medine'ye gönderilmiştir. Cuma günü Medine'ye vararak insanlara "Ey Medineliler! Ben size Basra'dan gelen elçiyim. O topluluk Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ı, Ali'ye zorla mı biat ettirdi yoksa kendi istekleriyle mi biat ettiler?" diye sormuş, Üsâme b. Zeyd dışında kimse cevap vermemiştir. Üsâme b. Zeyd "Allah biliyor ki o ikisi kendi istekleriyle biat etmediler" demiştir. Bunun üzerine Sehl b. Huneyf (ö. 38/658-59) Üsâme'ye hücum etmiş, Suheyb b. Sinân (ö. 38/659), Ebû Eyyûb el-Ensârî

⁸⁹ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 574.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 575.

⁹¹ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 127-128.

(ö. 49/669) ve Muhammed b. Mesleme gibi sahâbeden bazıları araya girmiş ve kavgayı önlemişlerdir.⁹²

Hz. Ali, Kâ'b'ın kendinden izin alınmadan Medine'ye gönderildiği haberini alınca kızmış, Basra valisi İbn Huneyf'e mektup yazarak onu beceriksizlikle suçlamıştır. Hz. Ali mektubunda "Vallahi Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın Müslüman cemaatten ayrılmaları için zor kullanılmamıştır. Amaçları beni halifelikten indirmekse bunun için mazeretleri yoktur. Bunun dışında bir şey istiyorlarsa düşünürüz, onlar da düşünsünler" demiştir.⁹³

Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah Basra valisi İbn Huneyf'e görevi bırakıp şehri kendi yönetimlerine vermesini istemiş, İbn Huneyf bunu kabul etmeyince yeniden çatışma ihtimali ortaya çıkmıştır. Bir gece Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah yanındakilerle yatsı namazına gelince şehirde çatışmalar çıkmış ve yakalanan İbn Huneyf dövülmüştür. Daha sonra Hz. Âişe'nin huzuruna getirilen İbn Huneyf onun emriyle affedilmiştir.⁹⁴

Hz. Ali, Şam üzerine sefer yapmayı planladığı sırada Hz. Âişe, Zübeyr b. Avvâm ve Talha b. Ubeydullah'ın Basra'ya doğru hareket ettikleri haberini almıştır. Bu durum üzerine Medine'den ayrılıp durumu takip etmek için Rebeze'ye⁹⁵ varmıştır.⁹⁶ Oğlu Hasan (ö. 97/715-16) ve Ammâr b. Yasîr'i (ö. 37/657) takviye birlikler getirmeleri için Kûfe'ye göndermiştir.⁹⁷

Kûfe'den gelen takviye birlikler Zûkâr denilen yerde Hz. Ali'nin ordusuna katılmışlardır. Basra yakınlarında konaklayan ordu Hz. Âişe'nin ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Hz. Ali, harekete geçmeden önce muhaliflerle görüşme yapmak istemiş ve Ka'kâ' b. Amr'ı (ö. 40/660) elçi tayin ederek Basra'ya göndermiştir. İki taraf da

⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 576-577.

⁹³ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 129.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 577; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, 1: 62.

⁹⁵ Zâtürk'a üç günlük mesafede bulunan ve Hicaz yolu üzerinde bulunan Medine'nin köylerinden biridir. (Bu konuda bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3: 24.)

⁹⁶ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vak'atü'l-Cemel*, 118-119.

⁹⁷ Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend Dîneverî, *el-Aḥbârü't-ıvâl*, thk. Abdü'l-Mün'im Âmir, (Kahire: Darü'ihyâ'il-kütübi'l-Arabiyye, 1380/1960), 144.

aralarında yaptığı görüşmelerde sulh istediklerini bildirmiştir.⁹⁸ Görüşmeden sonra Ka'kâ', Hz. Ali'nin yanına gidip durumu haber vermiştir. Hz. Ali de memnuniyetini dile getirmiş ve taraflar sulh yapmak için aralarında anlaşmıştır.⁹⁹

Sulh için ortaya konan iyi niyet girişimleri başarısız kalmış ve barış olmasını istemeyenlerden dolayı iki taraf arasında H. 36 yılında savaş başlamıştır.¹⁰⁰ Savaşı Hz. Âişe devesinin üzerinde idare ettiği için "Cemel" ismi verilmiş ve savaş Hz. Ali'nin üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.¹⁰¹ Savaşta birçok kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁰²

Hz. Ali henüz savaşın başlarında Zübeyr b. Avvâm ile karşılaşmış ve ona Hz. Peygamber'in "Ali ile ilerleyen yıllarda haksız yere savaşacağını ve ona zulmetmiş olacağını" bildiren hadisini hatırlatmış¹⁰³, bundan ötürü Zübeyr b. Avvâm da savaş meydanından ayrılmıştır.¹⁰⁴ Savaşa katılmayan Temîmoğulları reisi Ahnef b. Kays, Zübeyr b. Avvâm'ı görünce onu bu davranışından dolayı eleştirmiştir. Bunun üzerine Amr b. Cürmûz onu takip etmeye başlamış, Zübeyr b. Avvâm'ı Vâdissibâ' denilen yerde namaz kılariken H. 36 yılı Cemâziyelâhir Perşembe günü¹⁰⁵ veya H. 36 yılı Recep ayında¹⁰⁶ şehit etmiştir.¹⁰⁷ Zübeyr b. Avvâm vefat ettiğinde 64 yaşında idi.¹⁰⁸

1.7. Aşere-i Mübeşşere'den Biri Olarak Zübeyr b. Avvâm

Genç denilebilecek bir yaşta Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman ederek Müslüman olma şerefine nail olan, İslâm adına ilk kılıcı çekerek cesaretini ortaya koyan, savaşlarda en ön safta yer alarak İslâm'a büyük faydalar sağlayan ve Hz. Peygamber'in havarisi payesini alan Zübeyr b. Avvâm bu ihlas ve samimiyetinin karşılığını daha dünya hayatında iken elde etmiş ve Resûlullah (s.a.v.) tarafından cennetle müjdelenen on sahâbî arasına girmiştir.

⁹⁸ Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vaq'atü'l-Cemel*, 145-147, 154-155; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 591-592.

⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 592-593.

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 594; Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 181.

¹⁰¹ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 4: 474.

¹⁰² Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vaq'atü'l-Cemel*, 179; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 612.

¹⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 597.

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 600.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 111.

¹⁰⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1: 48.

¹⁰⁷ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, 2: 515; Dîneverî, *el-Aşbârü't-tıvâl*, 148; Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve vaq'atü'l-Cemel*, 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 601.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3: 113; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1: 48.

Aşere-i mübeşşere, Resûlullah (s.a.v.) tarafından daha bu dünyadayken cennetle müjdelenen on sahâbi için kullanılan bir ıstılahtır.¹⁰⁹ Bazı kaynaklarda “el-Aşaratü’l-mübeşşera”¹¹⁰, “el-Aşaratü’l-meşhûdu lehüm bi’l-cenne”¹¹¹ veya “el-Aşara”¹¹² şeklinde ifade edilmektedir. Cennetle müjdelenen bu on sahâbî Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639) ve Saîd b. Zeyd’dir (ö. 51/671).¹¹³

İsmi sayılan bu on sahâbî daha hayatta iken Hz. Peygamber onlardan razı olduğunu söylemiş ve onların cenneti hak ettiklerini bildirmiştir.¹¹⁴ Konuya dair rivâyetlerde bu durum açıkça ortaya konulmuştur. Söz konusu on kişiden biri olan Abdurrahman b. Avf’ın rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha b. Ubeydullah cennettedir, Zübeyr cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir, Sa’d b. Ebû Vakkâs cennettedir, Saîd b. Zeyd cennettedir, Ebû Ubeyde b. Cerrâh cennettedir.”¹¹⁵

Bu rivâyetin dışında, Hz. Ali’nin naklettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.v.): “Talha ve Zübeyr benim cennetteki komşularımdır” buyurarak Zübeyr b. Avvâm’ın cennetle müjdelendiğini ortaya koymuştur.¹¹⁶

Kaynaklarda cennetle müjdelenen bu on sahâbînin bazı ortak vasıfları zikredilmektedir. Söz konusu vasıflar şu şekildedir: 1. Tamamı ilk Müslümanlardandır ve İslâm’ın ilk yıllarında Resûlullah’a ve İslâm dinine büyük faydaları olmuştur. 2. Kureyş kabilesinden olup soyları Hz. Peygamber’in soyuyla birleşmektedir. 3. Bedir savaşına ve Bey’atürrıdvân’a katılmışlardır. (Bey’atürrıdvân’da bulunamayan Hz. Osman adına da bizzat Hz. Peygamber iki elini birbirine kavuşturarak biat etmiş, onu

¹⁰⁹ Abdullah Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 33.

¹¹⁰ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *el-Me’âlim*, thk. Tahâ Abdurraûf Sa’d (Lübnan: Darü’l-kitâbi’l-Arabiyye, t.y.), 148.

¹¹¹ Ahmed b. Abdillâh b. İshâk Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî, (Riyad: Darü’l-vatani li’l-neşri, 1419/1998); 1: 20; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 1: 40.

¹¹² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed Hafîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, thk. Muhammed Nâsırüddin el-Elbânî, (Beyrut: Mektebetü’l-İslâmiyye, 1405/1985), 3: 1725.

¹¹³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavût, (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1421/2001), 1: 177.

¹¹⁴ Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzû’n-nađire*, 1: 33-36.

¹¹⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 209.

¹¹⁶ Tirmizî, “Menâkıb”, 22.

biata katılanlardan saymıştır) 4. Allah'ı ve Resûlü'nü sevdikleri bizzat Hz. Peygamber tarafından teyit edilmiştir. 5. Allah yolunda yakınlarına karşı savaşmaktan kaçınmamışlardır.¹¹⁷

1.8. Hadis Râvisi Olarak Zübeyr b. Avvâm

Zübeyr b. Avvâm, Hz. Peygamber'le uzun süre beraber yaşamış ve en yakınında bulunan kişiler arasında yer almış olmasına rağmen az hadis rivâyet etmiştir.¹¹⁸ Bunun sebebi ise şu rivâyette karşımıza çıkmaktadır: Abdullah b. Zübeyr bir gün babasına: “Babacığım! Hz. Peygamber ile bunca beraberliğin olmasına rağmen diğer sahâbîlerin rivâyet ettikleri gibi seni hadis rivayet etmekten alıkoyan nedir? diye sordu. Zübeyr b. Avvâm: “Oğlum! Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında benim özel bir yerim ve itibarım vardır. Fakat ben onu ‘Kim benim adıma bile bile yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın’ dediğini işittim. Bu yüzden dilimi bağladım ve çok fazla hadis rivâyet etmedim” şeklinde cevap vermiştir.¹¹⁹

Hz. Peygamber'in bu uyarısından dolayı Zübeyr b. Avvâm hadis rivâyet ederken hassas davranmıştır. Böyle bir hassasiyet diğer sahâbîlerde de vardır. Bununla ilgili Abdurrahman İbn Ebû Leylâ'dan şöyle bir rivâyet aktarılır: “Ben Hz. Peygamber'in ashâbından yüz yirmi insan tanıdım ve büyük bir kısmını da bir arada aynı mecliste gördüm. Kendilerine Hz. Peygamber'den hadis sorulduğu zaman birbirlerinin gözlerine bakarlar ve önceliği birbirlerine bırakırlardı. Konuşacak sahâbî de Allah'a sığınır ve zorlanarak hadis rivâyet ederdi.”¹²⁰

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyette bulunanlar arasında oğulları Abdullah, Urve, Mus'ab ve Ca'fer ile Mâlik b. Evs b. Hadsân (ö. 106/724), Ahnef b. Kays (ö. 67/686-

¹¹⁷ Abdullah Aydın - İsmail Lütfi Çakan, “Aşere-i Mübeşşere”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 547.

¹¹⁸ İbn Hazm ve Zehebî, Zübeyr b. Avvâm'ın 38 hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Bu konuda bk. (Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, thk. İhsan Abbas, (Mısır: Darü'l-maârif, 1400/1900), 280; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1: 52.)

¹¹⁹ Buhârî, “İlim”, 38; Ebû Dâvûd, “İlim”, 4.

¹²⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 294.

87), Abdullah b. Âmir b. Kureyz (ö. 59/679), Müslim b. Cündeb (ö. 106/724) ve başka kimseler yer almaktadır.¹²¹

Zübeyr b. Avvâm az hadis rivâyet ettiği için mukillûn¹²² içerisinde yer almıştır. Aynı zamanda sahâbenin büyük çoğunluğu ile râşid halifeler de hadis rivâyeti açısından mukillûn arasında bulunmaktadır. Hz. Peygamber'le (s.a.v.) uzun süre beraber olmalarına rağmen devlet işleri, savaşların vermiş olduğu meşguliyet ve erken vefat gibi sebeplerden dolayı bazı sahâbîler az hadis rivâyet etmiştir. Meselâ Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra farklı grupların ortaya çıkması, buna bağlı olarak uydurma rivâyetlerin artarak yayılması Hz. Ali gibi bazı sahâbîlerin az hadis nakletmesine sebebiyet vermiştir. Hayatı boyunca Hz. Peygamber'den hiç ayrılmayan Hz. Ebû Bekir'in az hadis rivâyet etmesinin nedenlerinden biri hadislerin öğrenimine ağırlık verilmeden önceki dönemde vefat etmesidir.¹²³

Unutkanlık gibi sıkıntılardan dolayı Hz. Peygamber'den yanlış hadis rivâyet etmenin vebalini düşünerek hadis nakletmekten uzak duran sahâbîler de vardır. Zeyd b. Erkam (ö. 66/685) kendisinden hadis rivâyet etmesini arzulayanlara “Biz artık yaşlandık ve unuttuk. Resûlullah'tan (s.a.v.) hadis rivâyet etmek ise zor bir iştir” cevabını vermiştir.¹²⁴

Bazı sahâbîler de işleri sebebiyle Hz. Peygamber'in sohbetlerine pek fazla katılamamışlardır. Talha b. Ubeydullah, Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) meclisine devam ettiğini, kendilerinin ise meşguliyetleri sebebiyle devam edemediklerini söylemiştir.¹²⁵ Bunların dışında hata yapma korkusu da Enes b. Mâlik (ö. 93/711) gibi birçok sahâbenin hadis rivâyetinden kaçınmasına sebep olmuştur.¹²⁶

¹²¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1: 31.

¹²² Mukillûn: Az hadis rivâyet eden, özellikle rivâyet ettiği hadisler binden az olan sahâbî. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 207.)

¹²³ Cemal Ağırman, “Müksirûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 534.

¹²⁴ Mustafa Karataş, “Mukillûn ve Hadis Sayıları”, *Diyanet İlmi Dergi* 37/2 (2001): 122.

¹²⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 47.

¹²⁶ Mustafa Karataş, “Hadis Rivâyeti Karşısında Sahâbenin Tutumu”, *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 2/13,14,15 (1999): 189.

İKİNCİ BÖLÜM

ZÜBEYR B. AVVÂM'IN RİVAYETLERİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Ahkâm İle İlgili Rivâyetler

Haram, helal ve mekruh gibi şer'î bir hüküm ihtiva eden hadislere “ahkâm hadisleri” denir.¹²⁷ Kur'an'dan sonra fıkıhın ikinci kaynağı kabul edilen bu hadisler üzerine birçok şer'î hüküm bina edilmiştir.¹²⁸ Bazı câmi' ve sünen türü kitaplarda “ahkâm” başlığı altında hüküm bildiren birçok hadis zikredilmiştir.¹²⁹

Ahkâmla ilgili olarak, Zübeyr b. Avvâm'dan on hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadislerde Resûlullah'a (s.a.v.) yalan isnâd etmek, Cuma namazının vakti, hamile kadının iddeti, sadaka olarak verilen mal, mahkemeye ulaşan suçların affı, Yahudilere muhalif davranmak, Vec vadisinin avının ve ağacının haram kılınması, kurban etini saklamak, Zübeyr b. Avvâm'ın borçlarının ödenmesi ve peygamberlerin mirasıyla ilgili konular yer almaktadır.

2.1.1. Hz. Peygamber'e Yalan İsnâd Etmenin Vehameti

Söylemediği veya yapmadığı halde iftirayla Resûlullah'a (s.a.v.) isnâd edilen hadislere “mevzu” denilmektedir.¹³⁰ Bu sözlerin hadis diye adlandırılması, uydurma da olsa sened ve metne sahip olması ve uyduranın onun hadis olduğunu söylemesi nedeniyledir.¹³¹ Hadis uydurma faaliyetinin Resûlullah (s.a.v.) hayattayken başladığı öne sürülse de bunun doğru olmadığı ve bu faaliyetin çok daha sonra başladığı kabul edilmektedir.¹³²

Hz. Peygamber'in sağlığında İslâm düşmanlarının onun adına hadis uydurmaya cesaret edememelerinin en önemli nedeni bu tür iftiraları onun hemen yalanlayacağıının

¹²⁷ Aydınli, *Hadis istilahları sözlüğü*, 18.

¹²⁸ Selahattin Yıldırım, “İbn Dakîki'l-İd'in Hadis Şerhleri ve Bu Şerhlerdeki Metodu”, *HADITH 1* (Aralık 2018): 46.

¹²⁹ Buhârî, “Ahkâm”, Tirmizî, “Ahkâm”, İbn Mâce, “Ahkâm”.

¹³⁰ Aydınli, *Hadis istilahları sözlüğü*, 183.

¹³¹ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 191.

¹³² M.Yaşar Kandemir, “Mevzû”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2004), 493.

bilinmesidir.¹³³ Ayrıca Hz. Peygamber, farklı hadislerinde ileride bazı yalancı kişilerin ortaya çıkacağını, onların daha önce işitilmemiş sözleri hadis diye ortaya atacağını ve onlardan sakınılması gerektiğini söyleyerek ashâbını uyarmıştır.¹³⁴ Bu uyarılardan birisi de Zübeyr b. Avvâm'dan da gelen şu hadisle yerini bulmaktadır:

1- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قُلْتُ لِلزُّبَيْرِ: إِنِّي لَا أَسْمَعُكَ تُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا يُحَدِّثُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ؟ قَالَ: أَمَا إِنِّي لَمْ أَفَارِقْهُ، وَلَكِنْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ فَلْيَنْبَوُا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

Abdullah b. Zübeyr dedi ki: Ben babam Zübeyr b. Avvâm'a: "Ben falan falan kimselerin hadis rivayet ettiği gibi seni Hz. Peygamber'den (s.a.v.) hadis rivayet ederken işitmiyorum" dedim. Zübeyr: "Ben Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmadım. Fakat O'nun şöyle dediğini işittim": "Kim benim adıma yalan söylese cehennemdeki yerine hazırlansın."

Rivâyetin Tahrîci

Bu rivâyeti Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmeb b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Buhârî, Ebû Velîd > Şu'be' > Cami' b. Şeddâd > Âmir b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.¹³⁵

Ebû Dâvûd, Amr b. Avn > Müsedded > Hâlid > Beyân b. Bişr > Vebre b. Abdurrahman > Âmir b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir. Ebû Dâvûd'un senedi Buhârî ile Âmir'de birleşmektedir.¹³⁶

İbn Mâce, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer Gunder > Şu'be' > Cami' b. Şeddâd > Âmir b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b.

¹³³ Kandemir, "Mevzû", 493.

¹³⁴ Müslim, "Mukaddime", 1,4.

¹³⁵ Buhârî, "İlim", 38.

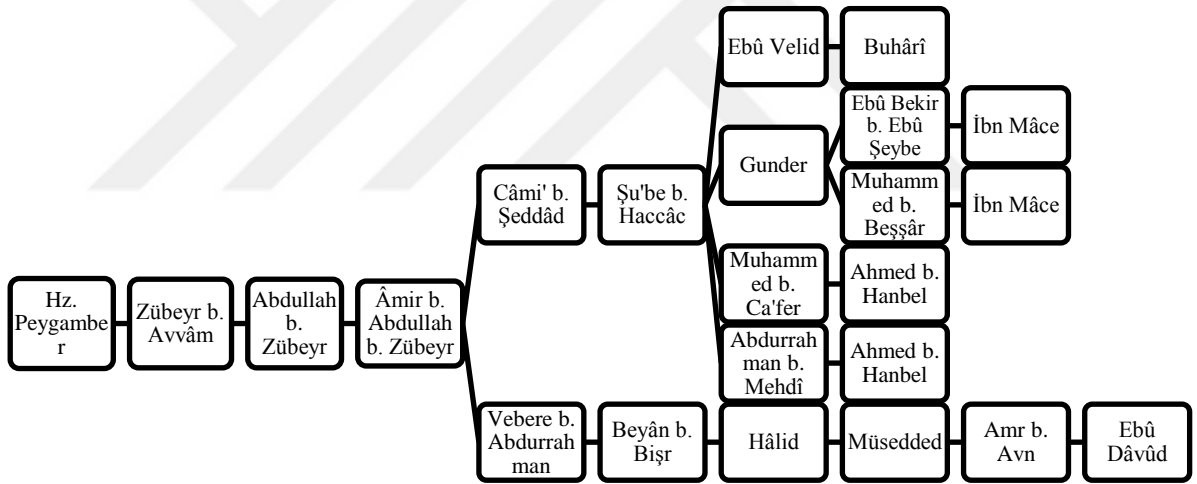
¹³⁶ Ebû Dâvûd "İlim", 4.

Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.¹³⁷ İbn Mâce'nin senedi Buhârî ile Şu'be'de birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Ca'fer > Şu'be' > Cami' b. Şeddâd > Âmir b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.¹³⁸ Ahmed b. Hanbel'in senedi Buhârî ile Şu'be'de birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel diğer rivâyetini Abdurrahman b. Mehdî > Şu'be' > Cami' b. Şeddâd > Âmir b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.¹³⁹ Ahmed b. Hanbel'in senedi Buhârî ile Şu'be'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû¹⁴⁰ bir rivâyettir. Zübeyr b. Avvâm'dan oğlu Abdullah rivâyet etmiştir. Abdullah b. Zübeyr sahâbîdir. Hadis ilmi

¹³⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 4.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 30.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 42.

¹⁴⁰ Merfû: Senedi nasıl olursa olsun Hz. Peygamber'e açıkça veya hükmen nispet edilen hadis. (Geniş bilgi için bk. Aydın, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 175.)

kriterlerine göre sahâbe âdil olup tenkîde tâbi tutulmamaktadır.¹⁴¹ Diğer râviler hakkında yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Âmir b. Abdullah b. Zübeyr (ö. 121/738): Zübeyr b. Avvâm'ın torunudur. Tâbiî'nden olan Âmir fazilet sahibi ve ibadete düşkünlüğüyle tanınmaktadır. Ahmet b. Hanbel, İshâk b. Mansûr el-Kevsec (ö. 251/865), Yahyâ b. Maîn (ö. 233/348), ve Nesâî gibi âlimler tarafından sika¹⁴² kabul edilmiştir.¹⁴³

Ca'mi b. Şeddâd (ö. 127/744): Künyesi Ebû Sahra el-Muhâribî olan bu râvi hadis âlimlerince sika kabul edilmiştir.¹⁴⁴ İclî onun basiret sahibi güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵

Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776): Tebeu't-Tâbiîn neslinden olan bir râvidir. Künyesi Ebû Bistâm'dır ve Basra'da ikamet etmiştir. Takva sahibi bir insan olarak tanınmış, hadiste sika bir râvi olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁶ Zehebî, onun âlim, zâhid ve râviler hakkında yapmış olduğu değerlendirmeleri ile âlimlere yol gösteren bir muhaddis olduğunu söylemiştir.¹⁴⁷

Veber b. Abdurrahman (ö. 116/733): Hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî ondan hadis rivâyet etmiştir.¹⁴⁸ İclî, Veber'nin tabiînden olduğunu ve güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹

¹⁴¹ M. Mustafa el-A'zamî, "Sahabenin Tamamı Güvenilir İnsanlardır", çev. Enbiya Yıldırım, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996): 317.

¹⁴² Sika: Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivâyetinde güvenilir râvi. (Geniş bilgi için bk. Aydın, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 277.)

¹⁴³ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Büstevî, (Medine: Mektebetü'd-dâr, 1405/1985), 2: 13; Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beirut: Müessesetü'r-risâle, 1980/1400), 14: 57-58.

¹⁴⁴ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, nşr. Darü'l-fîkr (Beirut: Darü'r-reşîd, 1404), 2: 49; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 487.

¹⁴⁵ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 265.

¹⁴⁶ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 456.

¹⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 238.

¹⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30: 427.

¹⁴⁹ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 340.

Veber'e'den İshâk b. Ebû Hâlid (ö. ?), Beyân b. Bişr (ö. ?) ve A'meş (ö. 148/765) gibi râviler rivâyette bulunmuştur.¹⁵⁰

Buna göre yukarıdaki kaynaklarda yer alan söz konusu rivâyetin senedindeki râvilerin tümü sika kabul edilmiş olup zafiyetlerine neden olacak herhangi bir kusur söz konusu değildir. Bu nedenle rivâyet sahih olarak değerlendirilmiştir¹⁵¹

Metin Değerlendirmesi

Buhârî'de geçen ve Ahmet b. Hanbel'den gelen rivâyetin birinde¹⁵² مُنْعَمَدًا (kasten) lafzı yer almamaktadır. Bunun dışında Buhârî'de فُلَانٌ وَفُلَانٌ lafzı yer alırken İbn Mâce'de geçen ve Ahmet b. Hanbel'den gelen rivâyetin birinde¹⁵³ Abdullah b. Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) ismi geçmektedir. Ebû Dâvûd'da yer alan rivâyette ise فُلَانٌ وَفُلَانٌ lafzı yerine أَصْحَابُهُ ifadesi yer almaktadır.

İbn Hacer bu rivâyetin şerhinde yalanı, kişinin kasten veya yanlışlıkla söylesin söylediği şeyin gerçeğe uygun olmaması şeklinde tarif etmiştir. Yalanın yanlışlıkla söylendiğinde günahın söz konusu olmadığı konusunda görüş birliği olduğunu söylemiştir. Ancak Zübeyr b. Avvâm'ın çok hadis rivâyet ederek farkında olmaksızın hataya düşmekten korktuğunu ve bu yüzden Zübeyr ile birlikte bazı sahâbîlerin çok hadis rivâyet etmekten uzak durduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴

Mehmet Sofuoğlu ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında sahâbîler tarafından yalan söylenmemişse de, çok rivâyet edildiği takdirde yalan olma ihtimali olduğunu ve bundan sakınılması gerektiğini söylemiştir. Sahâbîden çok hadis rivâyet edenlerin hafızası kuvvetli ve zabt sahibi insanlar olduğunu belirtmiştir. Onların amacının dini

¹⁵⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 11: 98.

¹⁵¹ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût ve Muhammed Kâmil Karabelli, (Dimeşk: Darü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009), 5: 494 (1 no'lu dp.); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd., (Dimeşk: Darü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009), 1: 24 (1 no'lu dp.).

¹⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 42.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 30.

¹⁵⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, thk. Abdülazîz b. Bâz ve Muhibbüddin el-Hatîb, (Beyrut: Darü'l-fikr, t.y.), 1: 201.

doğru bir şekilde insanlara ulaştırmak olduğunu ve bu niyetlerine karşılık mükâfatlandırıldıklarını ifade etmiştir.¹⁵⁵

İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) değerlendirmede bulunduğumuz bu rivâyetin mütevâtir¹⁵⁶ bir hadis olduğunu söylemiştir.¹⁵⁷ İbn Teymiyye de (ö. 728/1328) rivâyetin mütevâtir olduğu şeklindeki görüşü benimsemektedir. O tevâtür konusunda bilgi verdikten sonra lafzî mütevâtire¹⁵⁸ bu rivâyeti örnek olarak verir.¹⁵⁹ Bununla birlikte son dönemde yapılan bazı çalışmalarda bu rivâyetin farklı lafızlarla da nakledildiği sonucuna varılmış ve lafzî mütevâtir olduğu fikri kabul edilmemiştir.¹⁶⁰ Hz. Peygamber'in farklı ortamlarda söylediği bu söz Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali başta olmak üzere altmış ya da yetmiş civarı sahâbîden de nakledilmiştir.¹⁶¹

2.1.2. Cuma Namazı Vakti

2- أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُنْبٍ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ جُنْدُبٍ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ قَالَ: «كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُمُعَةَ، ثُمَّ نَرْجِعُ فَنُبَادِرُ الظَّلَّ فِي أُطْمِ بَنِي عَنَمٍ، فَمَا هُوَ إِلَّا مَوَاضِعُ»

Zübeyr b. Avvâm naklediyor: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber Cuma namazını kılar, sonra Ganemoğulları kalesindeki gölgeye koşardık da bu gölge ancak ayak yerlerimizi kaplardı.”

¹⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, trc. Mehmet Sofuğlu (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013), 1: 262.

¹⁵⁶ Mütevâtir: Baştan sona kadar her nesilde, yalan üzerinde birleşmeleri aklen ve âdeten mümkün olmayacak kadar çok kimsenin rivâyet etmiş olduğu hadis. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 232.)

¹⁵⁷ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî İbnü's-Salâh, *Muqaddimetü İbni's-Salâh*, thk. Nüreddin İtr, (Suriye: Darü'l-fikr, 1406/1986), 268-269.

¹⁵⁸ Lafzî mütevâtir: Baştan sona bütün râvileri tarafından aynı kelimeler veya, açık bir şekilde aynı manayı veren kelimelerle rivâyet edilmiş olan hadis. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 234.)

¹⁵⁹ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mecmeü'l-Melik Fahd litabaâtî'l-mushafî's-şerîf, 1416/1995), 18: 16.

¹⁶⁰ Geniş bilgi için bk. Bekir Kuzudişli, “Men Kezebe Aleyye' Hadisi ve Lâfzen Mütevatir Meselesi”, *Mariye: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 7/1 (2007): 137-66.

¹⁶¹ Geniş bilgi için bk. Mustafa Işık, “Sebebu Zikri'l-Hadîs Bağlamında 'Men Kezebe Aleyye' Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/18 (2014): 22.

Rivâyetin Tahrîci

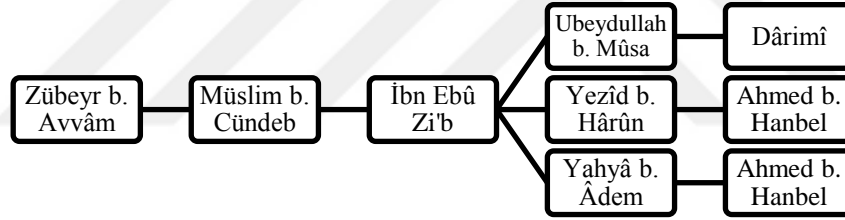
Bu rivâyeti Dârimî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Dârimî, Ubeydullah b. Musa > İbn Ebû Zi'b > Müslim b. Cündeb tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.¹⁶²

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Hârûn > İbn Ebû Zi'b > Müslim b. Cündeb tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.¹⁶³ Ahmed b. Hanbel'in senedi Dârimî ile İbn Ebû Zi'b'de birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel diğer rivâyetini, Yahya b. Âdem > İbn Ebû Zi'b > Müslim b. Cündeb tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel'in bu senedi Dârimî ile İbn Ebû Zi'b'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf¹⁶⁵ bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Müslim b. Cündeb: Künyesi Ebû Abdullah¹⁶⁶ olan bu râvi tâbiîndendir. Hakkında sika değerlendirmesi yapılmıştır.¹⁶⁷ Abdullah b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/693)

¹⁶² Dârimî, "Salât", 194.

¹⁶³ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 3: 28.

¹⁶⁴ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 3: 46.

¹⁶⁵ Mevkuf: Senedi sahâbîde kalan, öteye geçmeyen hadis demektir. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 181.)

¹⁶⁶ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, *es-Şikât* (Haydarabâd: Dairetü'l-maârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973), 5: 393.

¹⁶⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 496; İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 276.

ve Ebû Hüreyre'den (ö.58/678) hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760) ve Yahyâ b. Ebû Kesîr (ö. 129/747) gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.¹⁶⁸

İbn Ebû Zi'b (ö. 159/776): Künyesi Ebu'l-Hâris¹⁶⁹ olan bu râvi tebeu't-tâbiîndendir. Ahmet b. Hanbel ve Nesâî onun hakkında sika ifadesini kullanmıştır.¹⁷⁰ İbn Ebû Zi'b'in iyiliği emreden ve sâlih bir kişi olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir. Saîd b. Müseyyeb'e (ö. 94/713) benzediği de söylenmiştir.¹⁷¹ İkrime (ö. 105/723) ve İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.¹⁷²

Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî (ö. 213/828): Künyesi Ebû Muhammed olan râvi imam ve hâfız ünvanlarıyla anılmıştır.¹⁷³ Hadis âlimleri tarafından sika bir râvi olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁴ Hişâm b. Urve (ö. 146/763), A'meş, İbn Cüreyc (ö. 150/767) ve İsrâîl b. Yûnus (ö. 160/777) gibi muhaddislerden hadis dinlemiştir.¹⁷⁵ Kendisinden Buhârî, Yahyâ b. Maîn ve İbn Nümeyr (ö. 234/849) gibi âlimler hadis rivâyet etmiştir.¹⁷⁶

Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821): Künyesi Ebû Hâlid el-Vâsîti¹⁷⁷ olan râvinin zâhit ve ibadete düşkün birisi olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁷⁸ Âlimler kendisinin sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir.¹⁷⁹ Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Şu'be b. Haccâc ve Mâlik b. Enes'den rivâyette bulunmuştur.¹⁸⁰ Kendisinden Ahmet b. Hanbel, Ali b.

¹⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 496.

¹⁶⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 390.

¹⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 634,636.

¹⁷¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 635.

¹⁷² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 161.

¹⁷³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 87.

¹⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 168; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 88; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 152; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 114.

¹⁷⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 87; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 164.

¹⁷⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 88; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 166.

¹⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 261.

¹⁷⁸ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 368; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1. bs (Beyrut: Darü lhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 1271), 9: 295.

¹⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 266-267; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 368; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9: 295; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 371.

¹⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 262-263.

Medîni (ö. 234/848-49), İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), Ebû Hayseme Züheyr b. Harb (ö. 234/849) ve İshâk b. Râhûye (ö. 238/853) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.¹⁸¹

Yahyâ b. Âdem el-Kureşî (ö. 203/818): Hâfız ve allâme ünvanlarıyla anılan râvinin künyesi Ebû Zekeriyâ'dır.¹⁸² Hadis âlimleri tarafından sika bir râvi olarak kabul edilmiştir.¹⁸³ Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve Şerîk b. Abdullah (ö. 177/794) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.¹⁸⁴

Söz konusu hadisin râvileri sika kabul edilmiştir. Ancak Müslim b. Cüdeyb ile Zübeyr b. Avvâm görüşmediği için senedde inkıtâ¹⁸⁵ söz konusudur. Bu sebeple hadisin senedi zayıf kabul edilmiştir.¹⁸⁶

Metin Değerlendirmesi

Nakledilen hadisin metinlerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Dârimî'nin rivâyetinde geçen *أَطْمُ بَنِي غَنَمٍ* (Ganemoğulları kalesi) ifadesi Ahmet b. Hanbel'in rivâyetlerinde zikredilmemiştir. Ahmet b. Hanbel'de yer alan bir rivâyette *الأجام* (kale) lafzı bulunmaktadır.¹⁸⁷

Söz konusu hadis, cuma namazının zevalden hemen sonra kılınmış olduğunu göstermektedir. Çünkü namazdan sonra oluşan gölge boyu henüz uzamamıştır. Bununla birlikte cuma namazının vaktiyle alakalı mezhepler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanbeliler zeval vaktinden önce cuma namazının kılınabileceğini söylemişlerdir. Ancak Hanefi ve Şâfiîler, Hanbelilerin görüşüne katılmamışlar ve cuma

¹⁸¹ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 232; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 264.

¹⁸² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 56.

¹⁸³ İbn Hibbân, *eş-Şikât*, 9: 252; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 191; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 57.

¹⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 189.

¹⁸⁵ İnkıtâ: Senedde, nasıl olursa olsun, râvi düşmesi, râvi atlaması, senedin kopuk olması. (Bu konuda bk. Aydınli, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 138.)

¹⁸⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân Dârimî, *Sünen-i Dârimî Terceme ve Şerhi*, trc. Abdullah Aydınli (İstanbul: Madve Yayınları, 1996), 3: 338.

¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, "Müsned", 3: 28.

namazı vaktinin güneşin zevalinden itibaren başladığını ifade etmişlerdir. Yani onlara göre cuma namazının vakti öğle namazının vaktiyle aynıdır.¹⁸⁸

Ayrıca cuma namazı vaktinin, öğle namazının vakti olduğunu gösteren farklı iki hadis delil olarak gösterilmiştir. Birincisi Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilen şu hadistir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) cuma namazını güneşin zevale ulaştığı vakit kıları".¹⁸⁹ Seleme b. Ekvâ'dan (ö. 74/693) nakledilen diğer hadis ise şöyledir: "Biz Resûlullah (s.a.v.) ile güneşin zevale ulaştığı vakit cuma namazını kılar, sonra gölge yerleri araştırırdık".¹⁹⁰

2.1.3. Hamile Kadının İddeti

Evliliği biten bir kadının yeniden evlenebilmesi için gereken süreye "iddet" denir.¹⁹¹ İddetin, boşanan kişiye düşünme fırsatı vermek, kadının eski kocasından hamile olup olmadığını anlamak ve vefat eden kocaya karşı saygıyı simgelemesi gibi hikmetleri vardır.¹⁹² Dinî olduğu kadar insani bir davranış olarak da algılanan iddet, Kur'an ve hadislerde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.¹⁹³ Bu konuyla ilgili Zübeyr b. Avvâm'dan şöyle bir hadis nakledilmiştir:

3- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ هَيَّاجٍ، حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ: أَنَّهُ كَانَتْ عِنْدَهُ أُمُّ كُنُوثٍ بِنْتُ عُقْبَةَ، فَقَالَتْ لَهُ وَهِيَ حَامِلٌ: طَيِّبْ نَفْسِي بِتَطْلِيْقَةٍ، فَطَلَّقَهَا تَطْلِيْقَةً، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَرَجَعَ وَقَدْ وَضَعَتْ، فَقَالَ: مَا لَهَا؟ خَدَعْتَنِي؟! خَدَعَهَا اللَّهُ. ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: "سَبَقَ الْكِتَابُ أَجْلَهُ، اخْطُبَهَا إِلَى نَفْسِهَا"

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre: Ümmü Gülsüm bint Ukbe onun nikâhı altında idi. Ümmü Gülsüm hamile iken bir gün Zübeyr'e: "Bir talâkla boşamak suretiyle bana iyilik yap" demiştir. Zübeyr de onu bir talâkla boşadıktan sonra namaz kılmaya gitmiştir ve dönünceye kadar karısı doğum yapmıştır. Bunun üzerine Zübeyr: "Bu kadına ne oluyor? Beni aldattı! Allah (c.c.) onun cezasını versin" demiş ve Hz.

¹⁸⁸ Abdurrahman b. Muhammed Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, (Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1424/2003), 1: 341-342.

¹⁸⁹ Buhârî, "Cuma", 14.

¹⁹⁰ Müslim, "Cuma", 9.

¹⁹¹ H. İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 466.

¹⁹² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 1: 387.

¹⁹³ Acar, "İddet", 21: 466.

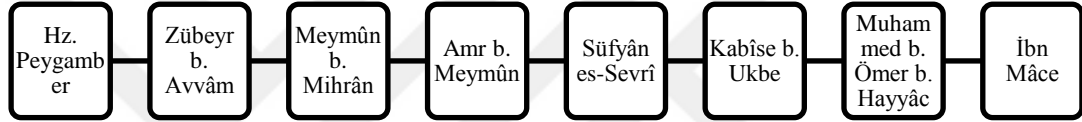
Peygamber'in yanına varmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), Zübeyr'e: "İddet süresi beklenmedik bir şekilde sona ermiş, sen ona yeniden evlenme teklifinde bulun" demiştir.

Rivâyetin Tahrîci

Bu rivâyeti İbn Mâce tahrîc etmiştir.

İbn Mâce, Muhammed b. Ömer b. Hayyâc > Kabîse b. Ukbe > Süfyân > Amr b. Meymûn > Meymûn b. Mihrân el-Cezerî > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.¹⁹⁴

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Meymûn b. Mihrân el-Cezerî (ö. 117/735): Tâbiînden¹⁹⁵ kabul edilen râvinin Hz. Ali'nin vefat ettiği yıl doğduğu söylenmiştir.¹⁹⁶ Künyesi Ebû Eyyûp'tur¹⁹⁷ ve Esedoğulları'nın azatlı kölesidir.¹⁹⁸ Zamanının önde gelen âlimlerinden birisi olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁹ Hadis münekkitleri tarafından güvenilir bir râvi olduğu söylenmiştir.²⁰⁰ Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, İbn Abbas (ö. 68/687-88) ve Dahhâk b. Kays

¹⁹⁴ İbn Mâce, "Talâk", 6.

¹⁹⁵ İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 307.

¹⁹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 78.

¹⁹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29: 213; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 78.

¹⁹⁸ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, (Beirut: Darü İhyâü't-türâsi'l-Arabî, 1271/1952), 8: 233.

¹⁹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 78.

²⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29: 213-214; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 307; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 233; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 78.

(ö. 64/684) gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir.²⁰¹ Hz. Ömer ve Zübeyr b. Avvâm'dan mürsel²⁰² olarak rivâyette bulunmuştur.²⁰³

Amr b. Meymûn (ö. 147/764): Künyesi Ebû Abdullah²⁰⁴ olan râvi imam ve hâfız ünvanlarıyla anılmıştır.²⁰⁵ Âlimler tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.²⁰⁶ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Süleyman b. Yesâr (ö. 107/725) gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.²⁰⁷

Süfyân es-Sevrî: Tâbiünden olan râvi âlim, âbid ve zâhid bir kişi olarak kabul edilmiştir.²⁰⁸ Hadis ve fıkhıta zamanının en iyilerinden sayılmıştır. Hadis alanında Müslümanların önderlerinden biri olmuştur.²⁰⁹ Hakkında sika değerlendirmesi yapılmıştır.²¹⁰ Kendisinden A'meş, İbn Aclân (ö. 148/765), İbn Cüreyc, Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Evzâî (ö. 157/774) gibi meşhur fakih ve muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.

Kabîsa b. Ukbe es-Süvâî (ö. 215/830): Künyesi Ebû Âmir olan râvi tâbiünün küçüklerinden sayılmıştır.²¹¹ İclî ve İbn Hibbân kendisini sika olarak görmüşlerdir.²¹² Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/878) Kabîsa'nın Süfyân es-Sevrî'den rivâyet ettiği hadislerin tek bir lafzını bile değiştirmedigini söylemiştir. Yahyâ b. Maîn kendisini sika görmüş ama Süfyân'dan olan rivâyetlerini kuvvetli bulmamıştır.²¹³ Süfyân, Şu'be b. Haccâc ve Fıtr b. Halîfe (ö. 150/767) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.²¹⁴

²⁰¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 78.

²⁰² Mürsel: Tâbiîn neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber'den naklettiği hadis ya da senesinde râvi düşmesi bulunan hadis. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istilahları sözlüğü*, 213.)

²⁰³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 29: 213.

²⁰⁴ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 224.

²⁰⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 419.

²⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 256; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 224; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 419.

²⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 255.

²⁰⁸ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 407.

²⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 164.

²¹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 166-167; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 407; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 401.

²¹¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, thk. Zekeriyâ Umeyrât, (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, (1419/1998), 1: 274.

²¹² İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 214; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9: 21.

²¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23: 485; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 274; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7: 126.

²¹⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 274.

Söz konusu hadisin râvileri sika kabul edilmiş olmakla birlikte Meymûn b. Mihrân ile Zübeyr b. Avvâm görüşmediğinden dolayı senedde inkıtâ vardır. Ayrıca Süfyân'ın senedinde ihtilaf olduğu söylenmiştir. Dolayısıyla hadis sened yönünden zayıf kabul edilmiştir.²¹⁵

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyet, hamile bir kadının eşinden boşandığında iddetinin doğum yapmasıyla son bulacağına işaret eder. Hamile olmayan kadın gibi üç kere temizlenmesi ya da iddet görmesine gerek yoktur. Rivâyetten çıkarılan bir diğer hüküm ise, bir talâkla boşanan kadının iddeti esnasında kocası ona geri dönmezse iddet bittikten sonra da geri dönemez. Ancak yabancı bir erkek gibi yeniden nikâh kıyması gerekir. Kadın bunu kabul ederse nikâhları kıyılır.²¹⁶

2.1.4. Sadaka Olarak Verilen Malın Tekrar Satın Alınması

Allah'ın rızasını kazanmak için gönüllü olarak ihtiyaç sahiplerine yapılan maddi yardıma “sadaka” denir.²¹⁷ Sadaka verecek kişi, niyetinde samimi olmalı ve gösterişten uzak durmalıdır (el-Bakara 2/264). Malını helal yoldan kazanmalı ve sadaka vereceği malın en güzel ve faydalı olanını seçmelidir (el-Bakara 2/267). Bunun dışında çürük ve bozuk şeylerin sadaka olamayacağı söylenmiştir. Sadakadan dönülemeyeceği ve sadaka olarak verilen malın geri alınamayacağı ifade edilmiştir.²¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) kişinin sadaka olarak vermiş olduğu mala geri dönmesini ve onu almasını yasaklamıştır.²¹⁹ Bu yasakla ilgili Zübeyr b. Avvâm'dan şöyle bir rivâyet nakledilmiştir:

4- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ: «أَنَّهُ حَمَلَ عَلَى فَرَسٍ يُقَالُ لَهُ: عَمْرٌ أَوْ عَمْرَةٌ، فَرَأَى مُهْرًا أَوْ مَهْرَةً مِنْ أَفْلَاهَا يُبَاغُ، يُنْسَبُ إِلَى فَرَسِهِ، فَتَهَى عَنْهُ»

²¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût, (Dimeşk: Darü'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009), 3: 186 (2 no'lu dp.).

²¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982), 5: 547-548.

²¹⁷ Ali Duman, “Sadaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 383.

²¹⁸ Duman, “Sadaka”, 35: 384.

²¹⁹ Buhârî, “Hibe”, 28.

Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre: “Kendisi Gamr veya Gamre denilen bir atı birisine sadaka olarak vermiş, sonra o attan olduğu söylenen dişi bir tayın satıldığını görmüş ve o tayı satın almayı bırakmıştır.”

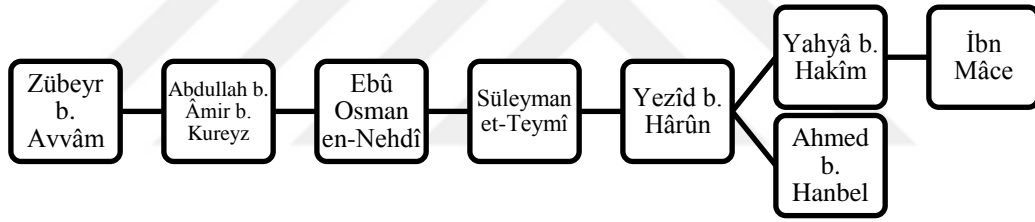
Rivâyetin Tahrîci

Bu rivâyeti İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

İbn Mâce, Yahya b. Hakîm > Yezîd b. Hârûn > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman en-Nehdî > Abdullah b. Âmir b. Kureyz'den Zübeyr b. Avvâm tarikiyle nakletmiştir.²²⁰

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Hârûn > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman en-Nehdî > Abdullah b. Âmir'den Zübeyr b. Avvâm tarikiyle nakletmiştir.²²¹ Ahmed b. Hanbel'in senedi İbn Mâce ile Yezîd b. Hârûn'da birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuף bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvi Yezîd b. Hârûn hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.²²² Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abdullah b. Âmir b. Kureyz: Künyesi Ebû Abdurrahman olan râvi tâbiîndendir.²²³ Babası Âmir, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) halası Beyza bint. Abdülmuttalib'in oğludur.²²⁴ Abdullah b. Âmir, Hz. Osman döneminde Basra valiliği

²²⁰ İbn Mâce, “Sadakât”, 2.

²²¹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 3: 28.

²²² Yezîd b. Hârûn hakkında yapılan değerlendirme için 2 no'lu hadise bk.

²²³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16: 357; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 14.

²²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 14.

yapmış ve onun önderliğinde Horasan fethedilmiştir.²²⁵ İbn Hibbân, Abdullah'ı sika bir râvi olarak görmüştür.²²⁶ Hz. Osman ve Abdullah b. Hâris el-Hâşimî (ö. 84/703) gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir.²²⁷

Ebû Osman en-Nehdî (ö. 100/718-19): Asıl adı Abdurrahmân b. Mil olan râvi câhiliye döneminde doğmuş ve yaşamıştır.²²⁸ Hz. Peygamber hayattayken Müslüman olmuştur ancak onunla görüşmemiştir.²²⁹ Sağlığında Hz. Peygamber'le görüşemediğinden dolayı muhadramûndan, ömrü yüz seneyi aşmış olduğundan dolayı da muammerûndan kabul edilmiştir.²³⁰ Âlimler tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.²³¹ Hz. Ömer, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Abdullah b. Mes'ûd, Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656) gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir.²³²

Süleyman et-Teymî (ö. 143/761): Tâbiünden olan râvi, imam ve şeyhülislâm olarak anılmıştır.²³³ Ali b. Medîni'ye göre iki yüz kadar hadis rivâyet etmiştir. Hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir.²³⁴ Mâlik b. Enes ve Hasan-ı Basrî gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.²³⁵

Buna göre yukarıdaki kaynaklarda zikredilen rivâyetin senedindeki râviler sika kabul edilmiş olup zafiyete neden olacak bir kusur bulunmamıştır. Bu sebeple hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.²³⁶

Metin Değerlendirmesi

Rivâyetlerin metninde anlamı değiştirecek bir farklılığı yoktur. İbn Mâce'nin rivâyetinde atların ismi **غَمْرٌ** أو **غَمْرَةٌ** şeklinde geçerken, Ahmet b. Hanbel'in

²²⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 14.

²²⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 7.

²²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16: 356.

²²⁸ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 283.

²²⁹ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 416.

²³⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 193.

²³¹ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 416; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 75; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 283.

²³² İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 283.

²³³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 241.

²³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 8; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 430; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4: 300.

²³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 6.

²³⁶ Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî, *Mişbâhu'z-zücâce fi zevâ'idî İbn Mâce*, thk. Muhammed Müntekâ el-Kişnâvî, (Beyrut: Darü'l-Arabiyye, 1403/1983), 3: 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 28 (1 no'lu dp.).

rivâyetinde *أَوْ عَمْرَاءُ* - *عَمْرَةٌ* şeklinde yer almıştır. Bunun dışında İbn Mâce'nin rivâyetinde Zübeyr b. Avvâm'ın sadaka olarak vermiş olduğu at olan dişi tay *مُهْرًا أَوْ* *مُهْرَةً* olarak geçerken, Ahmet b. Hanbel'in rivâyetinde *أَوْ مَهْرًا* - *فَرَسًا* şeklinde belirtilmiştir.

Ayrıca rivâyetle ilgili olarak, bir malı zekât, sadaka ve adak gibi bir ibadet niyetiyle veren kişinin aynı malı verdiği kimseden geri almasının mekruh olduğu söylenmiştir. Aynı şekilde hibe etmesi veya kendi mülkiyetine geçirmesi de mekruh görülmüştür. Ancak miras gibi olup kendi iradesi dışında mülkiyetine geçmesinde bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir.²³⁷

2.1.5. Mahkemeye İntikal Edilen Suçların Affı

Hırsızlık, Kur'an ve sünnette büyük bir günah olarak vasıflandırılmış ve işlendiği takdirde cezası olan ağır bir suç olarak görülmüştür (el-Mâide 5/38).²³⁸ Hadis kitaplarının "Kitâbü'l-hudûd" bölümünde hırsızlıkla ilgili birçok hadis rivâyet edilmiştir. Konuyla ilgili Zübeyr b. Avvâm'dan nakledilen bir rivâyet şöyledir:

5- *وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ الزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ، لَقِيَ رَجُلًا قَدْ أَخَذَ سَارِقًا. وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِهِ إِلَى السُّلْطَانِ. فَشَفَعَ لَهُ الزُّبَيْرُ لِيُرْسِلَهُ. فَقَالَ: لَا حَتَّىٰ أَبْلُغَ بِهِ السُّلْطَانَ. فَقَالَ الزُّبَيْرُ: «إِذَا بَلَّغْتَ بِهِ السُّلْطَانَ فَلَعَنَ اللَّهُ الشَّافِعَ وَالْمُشَفِّعَ»*

Rebîa b. Ebû Abdurrahman'dan: "Zübeyr b. Avvâm hırsız yakalamış bir adamla karşılaştı. Adam hırsız hâkime götürmek istiyordu. Zübeyr adama şefaatçi olunca adam": "Hayır hâkime götürene kadar davamdan vazgeçmem" dedi. Zübeyr de: "Onu hâkimin huzuruna götürünce, onu kurtarmaya çalışana da ve bunu kabul edene de Allah lanet etsin (Hâkimin huzuruna çıkınca vazgeçsen de eli kesilir)" dedi.

Rivâyetin Tahrîci

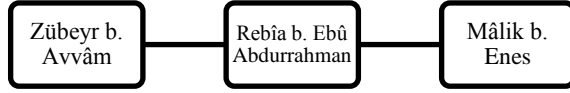
Bu hadisi İmam Mâlik tahrîc etmiştir.

²³⁷ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 6: 496-497.

²³⁸ Buhârî, "Hudûd", 8.

Mâlik b. Enes, Rebîa b. Ebû Abdurrahman yoluyla Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.²³⁹

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Hadiste yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Rebîa b. Ebû Abdurrahman: Tabîîndendir. Hadis âlimleri onun sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁰ Süleyman b. Yesâr, Abdurrahman İbn Ebû Leylâ (ö. 83/702) ve Mekhûl b. Ebû Müslim (ö. 112/730) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.²⁴¹ Kendisinden Süfyan es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc, Evzâî, Leys b. Sa'd (ö. 175/791) ve Amr b. Hâris (ö. 148/765) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.

Mâlik b. Enes: Künyesi Ebû Abdullah olan râvi şeyhülslâm, hüccetü'l-ümmet ve Medine halkının imamı olarak anılmıştır.²⁴² İmam Mâlik sika olmayan bir râviden hadis rivâyet etmezdi.²⁴³ Hadiste sebt²⁴⁴ bir kişi ve sika bir râvi olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır.²⁴⁵ Ca'fer es-Sâdık, Abdullah b. Dînâr (ö. 126/744), İbn Şihâb ez-Zührî, Hişâm b. Urve, Ebû'z-Zübeyr el-Mekki (ö. 126/743-44) ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi muhaddislerden rivâyette bulundu.²⁴⁶ Kendisinden ise Şu'be b. Haccâc, Yahyâ b. Saîd

²³⁹ Muvatta', "Hudûd", 29.

²⁴⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 1: 358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9: 125; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 4: 231; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3: 223.

²⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9: 124.

²⁴² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 43.

²⁴³ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 459.

²⁴⁴ Sebt: Adalet ve zabt sahibi, güvenilir kimse. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 273.)

²⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 115; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8: 204; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 459.

²⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 94-106.

el-Kattân (ö. 198/813), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) ve Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.²⁴⁷

Sonuç olarak, yukarıda zikredilen râviler sika olarak kabul edilmiştir. Ancak Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Zübeyr b. Avvâm ile görüşmediğinden dolayı senedde inkıtâ vardır. Bu sebepten dolayı hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilebilir.

Metin Değerlendirmesi

Zübeyr b. Avvâm, rivâyette geçtiği üzere hırsızın hâkim huzuruna geldikten sonra cezasının kaldırılmayacağını söyleyerek Hz. Peygamber'in uygulamasını bizlere örnek olarak göstermiştir. Kaynaklarda geçen bir rivâyette Safvân b. Ümeyye (ö. 41/661) ismindeki sahâbî, otuz dirhem değerindeki malını çalan hırsız Hz. Peygamber'in huzuruna getirince Hz. Peygamber adamın elinin kesilmesini emretmiştir. Bunun üzerine Safvân otuz dirhem yüzünden elinin kesilmesini istememiş ve malını ona sadaka olarak vermek istemiştir. Ancak Hz. Peygamber bunu kabul etmemiş ve adamın elinin kesilmesini emretmiştir.²⁴⁸

Rivâyetle ilgili olarak Hanefî mezhebinde hırsız, çaldığı malla ilgili hüküm verilmeden önce meşru bir şekilde mala sahip olursa el kesme cezasının düşeceği söylenmiştir.²⁴⁹ Ancak diğer mezheplere göre bir hırsızlık davası hâkime geldikten sonra hırsızın mala sahip olmasının el kesme cezasını düşürmeyeceği ifade edilmiştir. Ancak dava hâkime gelmeden önce sahip olursa el kesme cezasının düşeceği belirtilmiştir.²⁵⁰

²⁴⁷ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 204.

²⁴⁸ Nesâî, "Kat'us-Sarîk", 4; İbn Mâce, "Hudûd", 28; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 14.

²⁴⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, trc. Ahmet M. Büyükçınar vd. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), 4: 129.

²⁵⁰ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 7: 224-225; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi*, trc. Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniçel (İstanbul: Şamil Yayınları, 1987-2000), 15: 72-73.

2.1.6. Yahudilere Muhalefet

6- أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَخْلَدِ بْنِ الْحُسَيْنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كُنَاسَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «غَيِّرُوا الشَّيْبَ، وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ»

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Saçlarınızı değiştirin ve Yahudilere benzemeyin.”

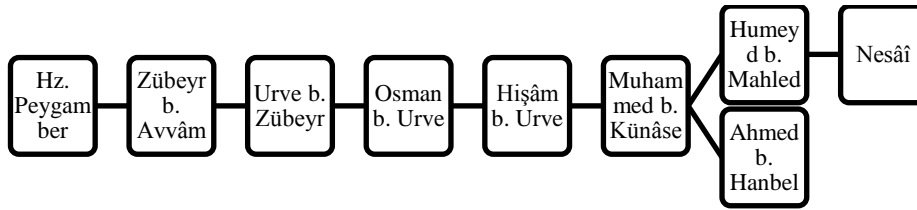
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Nesâî, Humeyd b. Mahled b. Hüseyin > Muhammed b. Künâse > Hişâm b. Urve > Osman b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.²⁵¹

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Künâse > Hişâm b. Urve > Osman b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.²⁵² Ahmed b. Hanbel'in senedi Nesâî ile Muhammed b. Künâse'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

²⁵¹ Nesâî, “Zînet”, 14.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 31-32.

Urve b. Zübeyr (ö. 94/713): Tâbiînden olan râvi hakkında sika değerlendirmesi yapılmıştır. Salih bir kimse olduğu söylenmiştir ve günahattan kaçınma konusunda titiz davranmıştır.²⁵³ Medine halkının faziletli kişilerinden ve âlimlerinden birisidir. Her gün Kur'an'ın dörtte birini okuduğu söylenmiştir.²⁵⁴ Kendisinden babası Zübeyr b. Avvâm, abisi Abdullah, annesi Esma bint Ebû Bekir, halası Hz. Âişe ve Hz. Ali rivâyette bulunmuştur.²⁵⁵

Osman b. Urve (ö. 140/757): Hişâm b. Urve'nin kardeşi olan râvi az hadis rivâyet etmiştir.²⁵⁶ Osman'ın Hişâm'dan yaşça küçük olduğu ama daha önce vefat ettiği söylenmiştir.²⁵⁷ Yahyâ b. Maîn ve Nesâî'nin de içinde bulunduğu âlimler kendisinin sika bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir.²⁵⁸ Babası Urve'den rivâyette bulunmuştur.²⁵⁹ Kendisinden kardeşi Hişâm, Süfyân b. Uyeyne ve Muhammed b. İshâk (ö. 151/768) gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.²⁶⁰

Hişâm b. Urve: Kendisi tâbiîndendir. Sika kabul edilmiştir ve hadiste hüccet²⁶¹ sayılmıştır.²⁶² Kendisinden Şu'be b. Haccâc, Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî gibi tanınmış muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.²⁶³

Muhammed b. Künâse (ö. 207/823): Künyesi Ebû Yahyâ olan râvinin asıl adı Muhammed b. Abdillâh b. Abdila'lâ el-Esedî'dir.²⁶⁴ Künâse dedesi Abdila'lâ'ya verilen bir lakaptır.²⁶⁵ Hadis âlimleri kendisini sika bir râvi olarak değerlendirmişlerdir.²⁶⁶

²⁵³ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 133.

²⁵⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 195.

²⁵⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 7: 163.

²⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 441.

²⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 441.

²⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 441; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 191; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6: 162; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 7: 126.

²⁵⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 191.

²⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 440.

²⁶¹ Hüccet: Hadis sahasındaki ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivâyet ettiği hadisler delil olarak kullanılan, sika râvinin üstünde daha güvenilir râvi. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 118.)

²⁶² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30: 232; İbn Sa'd, *e't-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7: 321; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 332.

²⁶³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 37.

²⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 492.

²⁶⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 39.

²⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 494; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 251; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 443; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 39.

Ancak Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) rivâyetlerinin delil olarak benimsenemeyeceğini ifade etmiştir.²⁶⁷ Ca'fer b. Berkan (ö. 150/767), A'meş, Abdullah b. Şübrüme (ö. 144/761) ve Hişâm'dan hadis rivâyet etmiştir.²⁶⁸ Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Mansûr er-Ramâdî (ö. 265/878), Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) ve İbn Nümeyr gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.²⁶⁹

Sonuç olarak, Nesâî hadisle ilgili gayr-i mahfûz²⁷⁰ ifadesini kullanmıştır. Bu sebeple hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilebilir. Nâsırüddin el-Elbâni ise hadisin sahih olduğunu söylemiştir.²⁷¹

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Rivâyette yer alan değıştirin ifadesiyle anlatılmak istenen saç ve sakalların boyanmasıdır. Hz. Peygamber Yahudilerin saç ve sakallarını boyamadıklarını ifade etmiş, Müslümanlara saç ve sakallarını boyamalarını söyleyerek onlara muhalif davranmayı tavsiye buyurmuştur.²⁷²

Rivâyetin saç ve sakal boyamanın caiz oluşuna delil olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in Yahudi ve Hristiyanlara muhalefet konusunda titiz davrandığı ve bunu emrettiği söylenmiştir.²⁷³

2.1.7. Haram Kılınan Av ve Ağaç

7- حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِنْسَانَ الطَّائِفِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: لَمَّا أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ لِيَّةٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا عِنْدَ السُّدْرَةِ وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَرْفِ الْقَرْنِ الْأَسْوَدِ حَدْوَهَا،

²⁶⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 39.

²⁶⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 493.

²⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 493.

²⁷⁰ Gayr-i mahfuz: Sika bir râvinin sika râvilere veya kendisinin daha sika olan birine aykırı olarak rivâyet ettiği hadis. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istilahları sözlüğü*, 89.)

²⁷¹ Ebû Abdirrahmân Ahmed. Şuayb b. Alî Nesâî, *Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Haleb: Mektebü'l-matbuâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986), 8: 137.

²⁷² Muhammed b. Abdülhâdî Sindî, *Hâşiye*, (Haleb: Mektebü'l-matbuâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986), 8: 137.

²⁷³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi*, 14: 278.

فَاسْتَقْبَلَ نَخْبًا بِبَصْرِهِ، وَقَالَ: مَرَّةً وَادِيَهُ، وَوَقَفَ حَتَّى انْتَفَى النَّاسُ كُلُّهُمْ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ صَيْدَ وَجِّ وَعِضَاهَهُ حَرَامٌ مُحَرَّمٌ لِلَّهِ» وَذَلِكَ قَبْلَ نُزُولِهِ الطَّائِفِ وَحِصَارِهِ لِتَيْفِ

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte Liyye'den hareket ederken bir ağacın yanına vardığımızda Karnü'l-esved'in ucunda durdu ve gözünü Nahib'e çevirdi. (Hadisi nakleden ravi bir defa da vadi dedi). İnsanların hepsi O'na uyana kadar bir süre durdu.” Sonra şöyle dedi: “Muhakkak Vec'in avı ve onun ağacı Allah için haram kılınmış bir haramdır.” Bu olay Hz. Peygamber'in Tâif'e gitmesinden ve Sakîf'i kuşatmasından önce idi.

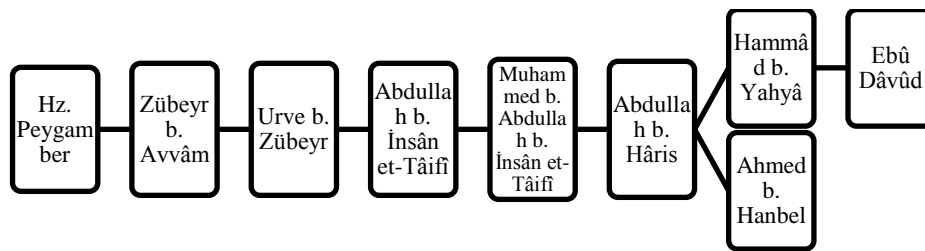
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ebû Dâvûd, Hammâd b. Yahyâ > Abdullah b. Hâris > Muhammed b. Abdullah b. İnsân et-Tâifî > Abdullah b. İnsân et-Tâifî > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.²⁷⁴

Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Hâris > Muhammed b. Abdullah b. İnsân et-Tâifî > Abdullah b. İnsân et-Tâifî > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.²⁷⁵ Ahmed b. Hanbel'in senedi Ebû Dâvûd ile Abdullah b. Hâris'te birleşmektedir.

İsnâd Şeması

²⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 94.

²⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 32.

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Senedde yer alan râvi Urve hakkında daha önce bilgi verilmiştir.²⁷⁶ Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abdullah b. Hâris el-Mahzûmî (ö. ?): Hadis âlimleri onu sika bir râvi olarak değerlendirmiştir.²⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Kuteybe b. Saîd (ö. 240/855) ile birlikte Buhârî hariç diğer kütüb-i sitte müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.²⁷⁸

Muhammed b. Abdullah b. İnsân (ö. ?): Râvi hakkında Ebû Hâtim er-Râzî kuvvetli değildir ve hadislerine şüpheyle bakılmalıdır demiştir.²⁷⁹ Buhârî ise, babası Abdullah b. İnsân'ın rivâyet ettiği hadislerin sahih olmadığını ifade etmiştir.²⁸⁰

Sonuç olarak, söz konusu rivâyette yer alan bazı râvilerin zayıf kabul edilmesinden dolayı hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilmiştir.²⁸¹

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Hadiste yer alan Liyye isimli yerin Tâif'e yakın olan bir dağ olduğu söylenmiştir. Karnû'l-Esved'in ise Hicaz'da bulunan Tâif'e yakın bir küçük bir dağ olduğu ifade edilmiştir. Nahîb ve Vec ise Taîf'in içinde bulunan bir vadidir. Vec Hz. Peygamber'in Tâif kuşatmasının olduğu yer olarak da söylenmiştir. İbn Reslân (ö. 805/1403) Vec'in Tâif'te bir yer ismi için de kullanıldığını belirtmiştir.²⁸²

Vec Vadisi'nin avının ve ağacının haram kılınması ile ilgili, o yerin sığınma ya da koruma yolunda olabileceği için haram kılınmış olabileceği söylenmiştir. Ayrıca Hz.

²⁷⁶ Urve ile ilgili yapılan değerlendirme için 6 no'lu hadise bk.

²⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 395; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8: 336; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7: 157.

²⁷⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 394-395.

²⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 25: 453; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9: 221.

²⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 312; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5: 131.

²⁸¹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, 3: 377 (1 no'lu dp.), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 32 (3 no'lu dp.).

²⁸² Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî Azîmâbâdî, *Avnü'l-mabûd*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1388/1968), 6: 11-12.

Peygamber zamanında haram kılındığı ama sonradan bu hükmün kaldırılmış olduğu belirtilmiştir.²⁸³

Bunun dışında söz konusu rivâyet Vec Vadisi'nin avının ve ağacının haram olduğuna delil olarak getirilmiştir. Şâfiî âlimlerinin ve cumhurun bu görüşte olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁴

2.1.8. Kurban Etini Saklamanın Hükümü

8- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَطَاءٍ بْنِ إِبرَاهِيمَ، مَوْلَى الزُّبَيْرِ، عَنْ أُمِّهِ، وَجَدَّتِهِ أُمَّ عَطَاءٍ، قَالَتَا: وَاللَّهِ لَكَأَنَّنا نَنْظُرُ إِلَى الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، حِينَ أَتَانَا عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ بَيْضَاءَ فَقَالَ: يَا أُمَّ عَطَاءٍ، «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ نَهَى الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ نُسُكِهِمْ فَوْقَ ثَلَاثٍ»، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا أَبِي أَنْتَ، فَكَيْفَ نَصْنَعُ بِمَا أُهْدِيَ لَنَا، فَقَالَ: «أَمَّا مَا أُهْدِيَ لَكُنَّ فَسَانُكُنَّ بِهِ»

Zübeyr b. Avvâm'ın kölesi Abdullah'ın annesi ve ninesi dedi ki: “Zübeyr'in beyaz bir katırla bize geldiğini görüyorduk.” Şöyle dedi: “Ey Ümmü Ata! Hz. Peygamber Müslümanların kurban etini üç günden fazla yemelerini yasakladı”. Ben de dedim ki: “Babam sana feda olsun. Bize hediye edilenleri ne yapacağız?” Bunun üzerine Zübeyr şöyle dedi: “Size verilenlere gelince onu siz bilirsiniz.”

Tahrîc ve Değrlendirme

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Ya'küb b. İbrahim > İbrahim b. Sa'd > Muhammed b. İshâk > Zübeyr'in kölesi Abdullah b. Ata b. İbrâhim > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.²⁸⁵

²⁸³ Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, thk. Tâhir Ahmed Zâvî - Mahmûd Muhammed Tanâhî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1399/1979), 5: 155.

²⁸⁴ Azîmâbâdî, *Avni'l-mabûd*, 6: 12-13.

²⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 38.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Söz konusu hadis Hz. Peygamber'e nisbet edilen merfû bir rivâyettir. Senedde yer alan râvi Abdullah b. Ata b. İbrahim'in hayatıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Muhammed b. İshâk: İbn İshâk diye bilinen râvi megâzî alanının önde gelen âlimlerden kabul edilmiştir.²⁸⁶ İbn İshâk hakkında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı âlimler kendisi hakkında vasat²⁸⁷, leyse bihi be's²⁸⁸ ve zayıf²⁸⁹ değerlendirmelerinde bulunurken²⁹⁰ bazıları ise sika olduğunu söylemişlerdir.²⁹¹ Ebân b. Osman (ö. 105/723), Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749) ve Şu'be b. Haccâc'dan rivâyette bulunmuştur.²⁹² Kendisinden Hafs b. Gıyâs (ö. 194/810), Hammâd b. Seleme (ö. 167/784), Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.²⁹³

İbrahim b. Sa'd ez-Zührî (ö. 183/799): Künyesi Ebû Abdurrahman olan râvi hâfız ve imam ünvanlarıyla anılmıştır. Babası Medine kadılığı yapmıştır ve Abdurrahman b. Avf'ın torunudur.²⁹⁴ Hadis âlimleri kendisini sika ve hüccet olarak değerlendirmiştir. Kendisine leyse bihi be's diyenler de olmuştur.²⁹⁵ Sâlih b. Keysân (ö.

²⁸⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 49.

²⁸⁷ Vasat: Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 328.)

²⁸⁸ Leyse bihi be's: Böyle bir Râvinin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 163.)

²⁸⁹ Zayıf: Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 336.)

²⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 423.

²⁹¹ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 232; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7: 382; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 493.

²⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 406-407.

²⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 410.

²⁹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 315; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 7.

²⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2: 91; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1: 201; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 7; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2: 101; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 316.

130/747-48), Şu'be b. Haccâc, Hişâm b. Urve (yalnızca bir rivâyeti var) ve Yezîd b. Ebû Ubeyd (ö. 147/764) gibi muhaddislerden rivâyetleri vardır.²⁹⁶ Kendisinden oğulları Ya'kûb ve Sa'd ile birlikte Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), Yezîd b. Hârûn, Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Sabâh ed-Dûlâbî (ö. 227/841) gibi şahsiyetler hadis rivâyet etmiştir.²⁹⁷

Ya'kûb b. İbrahim b. Sa'd ez-Zührî (ö. 208/323): Künyesi Ebû Yûsuf olan râvi İbrahim b. Sa'd'ın oğludur. Medine'de doğmuş ve daha sonra Irak'a yerleşmiştir.²⁹⁸ Yahyâ b. Maîn, İclî, İbn Hibbân ve İbn Ebû Hâtim gibi âlimler kendisini sika olarak değerlendirmiştir.²⁹⁹ Babası İbrahim Sa'd ile birlikte Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd ve Şerîk b. Abdullah gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.³⁰⁰ Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, İshâk b. Mansûr el-Kevsec ve Ebû Hayseme gibi âlimler rivâyette bulunmuştur.³⁰¹

Sonuç olarak senedde bulunan diğer râvi Zübeyr'in kölesi Abdullah b. Ata b. İbrahim ile ilgili Yahyâ b. Maîn lâ şey'e³⁰² ifadesini kullanmıştır.³⁰³ İbn İshâk dışında da kimse ondan rivâyette bulunmamıştır. Bu sebeple hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁴

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyet farklı senedlerle Buhârî ve Müslim'de de yer almıştır. Burada Hz. Peygamber'in önce üç gündün kurban etini yemeyi yasakladığı ve sonrasında bu yasağı kaldırdığı görülmektedir.³⁰⁵ Hz. Peygamber'in yasaklama nedeni insanlar arasında geçim zorluğunun görülmesi ve bu sebeple onlara yardım edilmesi isteğidir.

²⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2: 88-89.

²⁹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 315.

²⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9: 284; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9: 202.

²⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 309-310; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 2: 372; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9: 284; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9: 202; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18: 20.

³⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 308.

³⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 309.

³⁰² Lâ şey'e: Hiçbir şey değil demektir. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlâları sözlüğü*, 160.)

³⁰³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 132.

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 38 (1 no'lu dp.).

³⁰⁵ Buhârî, "Edâhî", 16; Müslim, "Edâhî", 5.

Bu zorluk ortadan kalkınca yasak da kalkmıştır.³⁰⁶ Bedreddin Aynî, cumhura göre kurban etinin üç günden fazla yenilmesinin ve saklanması caiz ve mübah olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁷

2.1.9. Zübeyr b. Avvâm'ın Borçlarının Ödenmesi

9- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي أُسَامَةَ، أَحَدْتَكُمْ هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: لَمَّا وَقَفَ الزُّبَيْرُ يَوْمَ الْجَمَلِ دَعَانِي، فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ فَقَالَ: «يَا بُنَيَّ، إِنَّهُ لَا يُقْتَلُ الْيَوْمَ إِلَّا ظَالِمٌ أَوْ مَظْلُومٌ، وَإِنِّي لَا أُرَانِي إِلَّا سَاقُتُلُ الْيَوْمَ مَظْلُومًا، وَإِنَّ مِنْ أَكْبَرِ هَمِّي لَدِينِي، أَفْتَرَى يُبْقِي دَيْنَنَا مِنْ مَالِنَا شَيْئًا؟ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ بَعْ مَالِنَا، فَأَقْضِ دَيْنِي»، وَأَوْصَى بِالثُّلُثِ، وَتَلَّثَهُ لِنَبِيِّهِ - يَعْنِي بَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ - يَقُولُ: ثُلُثُ الثُّلُثِ، فَإِنْ فَضَلَ مِنْ مَالِنَا فَضْلٌ بَعْدَ قَضَاءِ الدَّيْنِ شَيْءٌ، فَتُلْثُهُ لِوَلَدِكَ، - قَالَ هِشَامُ: وَكَانَ بَعْضُ وَلَدِ عَبْدِ اللَّهِ، قَدْ وَازَى بَعْضَ بَنِي الزُّبَيْرِ، خُبَيْبٌ، وَعَبَادٌ وَلَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعَةُ بَنِينَ، وَتِسْعُ بَنَاتٍ -، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَجَعَلَ يُوصِينِي بِدَيْنِهِ، وَيَقُولُ: «يَا بُنَيَّ إِنْ عَجَزْتَ عَنْهُ فِي شَيْءٍ، فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ مَوْلَايَ»، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا دَرَيْتُ مَا أَرَادَ حَتَّى قُلْتُ: يَا أَبَتَهُ مَنْ مَوْلَاكَ؟ قَالَ: «اللَّهُ»، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا وَقَعْتُ فِي كُرْبَةٍ مِنْ دَيْنِهِ، إِلَّا قُلْتُ: يَا مَوْلَى الزُّبَيْرِ أَقْضِ عَنْهُ دَيْنَهُ، فَيُقْضِيهِ، فَقَتَلَ الزُّبَيْرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَلَمْ يَدَعْ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِلَّا أَرْضِيْنَ، مِنْهَا الْعَابَةُ، وَإِحْدَى عَشْرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ، وَدَارَيْنِ بِالْبَصْرَةِ، وَدَارًا بِالْكُوفَةِ، وَدَارًا بِمِصْرَ، قَالَ: وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الَّذِي عَلَيْهِ، أَنَّ الرَّجُلَ كَانَ يَأْتِيهِ بِالْمَالِ، فَيَسْتَوْدِعُهُ إِيَّاهُ، فَيَقُولُ الزُّبَيْرُ: «لَا وَلَكِنَّهُ سَلَفٌ، فَإِنِّي أَحْسَى عَلَيْهِ الضَّيْعَةَ»، وَمَا وَلِيَ إِمَارَةً قَطُّ وَلَا جَبَايَةَ حَرَّاجٍ، وَلَا شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي غُرْوَةٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ: فَحَسَبْتُ مَا عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ، فَوَجَدْتُهُ أَلْفِي أَلْفٍ وَمِائَتِي أَلْفٍ، قَالَ: فَلَقِيَ حَكِيمُ بْنُ حِرَامٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدَّيْنِ فَكَنَّمَهُ؟ فَقَالَ: مِائَةُ أَلْفٍ، فَقَالَ حَكِيمٌ: وَاللَّهِ مَا أَرَى أَمْوَالَكُمْ تَسَعُ لِهَذِهِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ: أَفَرَأَيْتَكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفِي أَلْفٍ وَمِائَتِي أَلْفٍ؟ قَالَ: مَا أَرَأَيْتَ تُطِيقُونَ هَذَا، فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُوا بِي، قَالَ: وَكَانَ الزُّبَيْرُ اشْتَرَى الْعَابَةَ بِسَبْعِينَ وَمِائَةَ أَلْفٍ، فَبَاعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِالْأَلْفِ وَسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ، ثُمَّ قَامَ: فَقَالَ مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ حَقٌّ، فَلْيُؤَافِنَا بِالْعَابَةِ، فَأَتَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَكَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ أَرْبَعُ مِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ: إِنْ شِئْتُمْ تَرَكْتُهَا لَكُمْ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: فَإِنْ شِئْتُمْ جَعَلْتُموها فِيمَا تُؤَخَّرُونَ إِنْ أَحْرَثْتُمْ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا، قَالَ: قَالَ: فَاقْطَعُوا لِي قِطْعَةً، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَكَ مِنْ هَاهُنَا

³⁰⁶ Buhârî, "Edâhî", 16.

³⁰⁷ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, 'Umdetü'l-kârî (Beirut: Darü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, t.y.), 21: 160.

إِلَى هَاهُنَا، قَالَ: فَبَاعَ مِنْهَا فَقَضَى دَيْنَهُ فَأَوْفَاهُ، وَبَقِيَ مِنْهَا أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ، فَقَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ، وَعِنْدَهُ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ، وَالْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَابْنُ زَمْعَةَ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: كَمْ قَوْمَتِ الْعَابَةُ؟ قَالَ: كُلُّ سَهْمٍ مِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ: كَمْ بَقِيَ؟ قَالَ: أَرْبَعَةُ أَسْهُمٍ وَنِصْفٌ، قَالَ الْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ: قَدْ أَخَذْتُ سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، قَالَ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ: قَدْ أَخَذْتُ سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، وَقَالَ ابْنُ زَمْعَةَ: قَدْ أَخَذْتُ سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: كَمْ بَقِيَ؟ فَقَالَ: سَهْمٌ وَنِصْفٌ، قَالَ: قَدْ أَخَذْتُهُ بِخَمْسِينَ وَمِائَةِ أَلْفٍ، قَالَ: وَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ نَصِيبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ، فَلَمَّا فَرَعَ ابْنُ الزُّبَيْرِ مِنْ قَضَاءِ دَيْنِهِ، قَالَ بَنُو الزُّبَيْرِ: أَقْسِمُ بَيْنَنَا مِيرَاتِنَا، قَالَ: لَا، وَاللَّهِ لَا أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ حَتَّى أَنْادِيَ بِالْمَوْسِمِ أَرْبَعِ سِنِينَ: أَلَا مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى الزُّبَيْرِ دَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا فَلْنُقْضِهِ، قَالَ: فَجَعَلَ كُلُّ سَنَةٍ يُنَادِي بِالْمَوْسِمِ، فَلَمَّا مَضَى أَرْبَعِ سِنِينَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ، قَالَ: فَكَانَ لِلزُّبَيْرِ أَرْبَعِ نِسْوَةٍ، وَرَفَعَ التُّلُثَ، فَأَصَابَ كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفٍ وَمِائَتَا أَلْفٍ، فَجَمِيعُ مَالِهِ خَمْسُونَ أَلْفَ أَلْفٍ، وَمِائَتَا أَلْفٍ

Abdullah b. Zübeyr'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: Zübeyr b. Avvâm Cemel vakası günü durduğu zaman beni çağırdı. Ben de yanında bulundum. Bana şunları söyledi: “Ey oğulcuğum! Şu gerçek ki, bugün ancak zalim olan veya mazlum olan öldürülür. Ben bu gün kendimi başka türlü değil, ancak mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Benim en büyük üzüntüm ve korkum borçlarımdır. Sen borçlarımin, malımızdan herhangi birşey bırakacağını zannediyor musun?” dedi ve: “Evladım malımızı sat ve borcumu öde,” dedi. “Malının üçte birini vasiyet etti; bu üçte birin üçte birini hususi olarak Abdullah b. Zübeyr’in oğullarına vasiyet etti.” Zübeyr, oğlu Abdullah b. Zübeyr’i kastederek onun oğulları için üçte birin üçte biri diyor: “Eğer borcun ödenmesinden sonra birşey artmış olursa, o fazlanın üçte biri senin oğullarına aittir.” Hişâm b. Urve şöyle dedi: “Abdullah b. Zübeyr’in çocuklarının bazıları yaşça Zübeyr’in oğullarının bazılarına denk olmuştur”: -Bunlar Hubeyb ve Abbâd’dır.- Zübeyr’in bu vasiyeti yaptığı gün dokuz oğlu ve dokuz kızı vardı - Abdullah dedi ki: “Babam Zübeyr, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladı ve şöyle diyordu”: “Yavrum! Eğer borç ödeme konusunda zorluğa düşersen, o zorluğa karşı Mevlâm’dan yardım iste.” dedi. Abdullah şöyle dedi: “Vallahi ben babamın ‘Mevlâm’ sözüyle ne kastedtiğini bilemedim de sonunda”: “Babacığım, senin Mevlân kimdir?” diye sordum. O da “Benim Mevlâm Allah’tır”, dedi. Abdullah şöyle devam etti: “Vallahi ben onun borcunu ödemekten dolayı herhangi bir sıkıntıya düştükçe muhakkak Ey Zübeyr’in Mevlâsı! Zübeyr’in borcunu öde! diye dua ettim; akabinde Yüce Allah onun borcunu

ödedi.” Sonunda Zübeyr şehit edildi. Zübeyr arkasında altın para ve gümüş para bırakmadı; o yalnız bazı araziler bıraktı. Gâbe mevkindeki büyük arazi, Medine’de onbir ev, Basra’da iki ev, Kûfe’de bir ev ve Mısır’daki bir ev bunlardandır. Abdullah dedi ki: “Zübeyr’in üzerindeki borç şöyle oluşmuştur: Bazı kimseler ona mal getirir ve bu malı Zübeyr’in yanında emanet bırakmak isterdi. Zübeyr ise ona: ‘Hayır, ben bu malı emanet olarak almak istemiyorum; fakat o mal benim zimmetimde bir ödünçtür. Çünkü ben emanetin zayi olmasından korkarım’ derdi. Zübeyr kumandanlık ve mal toplamasına sebep olacak cinsten haraç toplayıcılığı gibi bir görevi üslenmemiştir. O’nun malı Hz. Peygamber’in veya Hz. Ebû Bekir’in veya Hz. Ömer’in veya Hz. Osman’ın beraberliklerinde yapılan gazvelerde mevcut olmuştur.” Abdullah b. Zübeyr şöyle dedi: “Ben babam Zübeyr’in üzerindeki borcunu hesap ettim ve onu iki milyon iki yüz bin olarak buldum.” Râvi dedi ki: Hakîm b. Hizâm, Abdullah b. Zübeyr’e: “Ey kardeşimin oğlu! Kardeşim Zübeyr’in ne kadar borç vardır?” diye sordu. Abdullah, borcun bir kısmını gizledi ve: “Yüz bin”, dedi. Bunun üzerine Hakîm: “Vallahi ben sizin mallarınızın bu kadar borcu ödemeye yeteceğini zannetmiyorum”, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr: “Eğer borçlar iki milyon iki yüzbin olmuş ise, senin bu konudaki düşüncen nedir?” dedi. Hakîm: “Bu kadar borcu ödemeye güç yetireceğinizi zannetmiyorum. Eğer bu borcu ödemekte sıkıntıya düşerseniz benden yardım isteyin”, dedi. Râvi dedi ki: Zübeyr, Gâbe’deki araziye yüz yetmiş bine satın almıştı. Oğlu Abdullah ise satmak için bu araziye bir milyon altı yüz bin değer biçti. Sonra ayağa kalktı ve: “Her kimin Zübeyr’den alacağı varsa, Gâbe’ye gelsin”, dedi. Sonrasında Abdullah b. Ca’fer oraya geldi. Ca’fer’in, Zübeyr’in üzerinde dört yüz bin alacağı vardı. Ca’fer, Abdullah b. Zübeyr’e hitaben: “Eğer isterseniz dört yüz binlik alacağımı size bırakayım”, dedi. Abdullah b. Zübeyr: “Hayır”, dedi. Bunun üzerine Ca’fer: “İsterseniz, benim alacağımı geri bırakmak istediğiniz alacakların içine koyun ve geriye bırakın”, dedi. Abdullah b. Zübeyr: “Hayır, alacağımı geri bırakma” dedi. Râvi dedi ki: Ca’fer: “O zaman bu araziden benim için bir parça kesin”, dedi. Abdullah b. Zübeyr de ona: “Şuradan şuraya kadar olan parça senindir”, dedi. Râvi dedi ki: Abdullah b. Zübeyr Gâbe arazisinden bazılarını sattı ve babası Zübeyr’in borcunu ödedi. Borcun hepsini ödedikten sonra Gâbe arazisinden geriye dört buçuk pay kaldı. Abdullah b. Zübeyr akabinde Muâviye b. Ebû Süfyân’ın yanına geldi. Muâviye’nin yanında Amr b. Osman, Münzir b. Zübeyr ve İbn Zem’a bulunuyorlardı. Muâviye, Abdullah b. Zübeyr’e: “Gâbe

arazisine ne kadar değer biçildi?" dedi. Abdullah: "Her bir pay yüzbine geldi", dedi. Muâviye: "Geriye kaç pay kaldı?" diye sordu. Abdullah da: "Dört bütün pay ile bir yarım pay kaldı" dedi. Sonra Münzir b. Zübeyr: "Ben yüz bin karşılığında bir pay satın aldım", dedi. Amr b. Osman: "Ben de yüz bin karşılığında bir pay satın aldım", dedi. İbn Zem'a: "Ben de yüz bin karşılığında bir pay satın aldım", dedi. Bu sefer Muâviye: "Geriye ne kadar pay kaldı?" diye sordu. Abdullah: "Bir pay ile yarım pay kaldı" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Muâviye: "Ben de onu yüz elli bin karşılığında satın aldım", dedi. Râvi dedi ki: Abdullah b. Ca'fer, Muâviye'den onun payını altı yüz bin karşılığında satın aldı. Abdullah b. Zübeyr babasının borçlarını ödeyip bu işi bitirdiği zaman Zübeyr'in diğer oğulları kendisine: "Mirasımızı aramızda taksim et", dediler. Abdullah: "Hayır, vallahi, dört sene hac mevsiminde: Her kimin Zübeyr'in üzerinde alacağı varsa bize gelsin onu ödeyelim diye ilan etmedikçe, mirası aranızda taksim etmem", dedi. Râvi dedi ki: "Abdullah b. Zübeyr her sene hac mevsiminde böyle ilanda bulundu. Nihayet dört yıl geçince mirası Zübeyr'in oğulları arasında taksim etti." Râvi dedi ki: "Zübeyr öldüğünde dört hanımı hayattaydı. Abdullah'a vasiyet edilen mirasın üçte biri kaldı ve her bir kadına bir milyon iki yüz bin isabet etti. Buna göre Zübeyr b. Avvâm'ın bütün malı elli milyon iki yüz bindir."

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Buhârî tahrîc etmiştir.

Buhârî, İshâk b. İbrahim > Ebû Üsâme > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.³⁰⁸

İsnâd Şeması

³⁰⁸ Buhârî, "Farzu'l-humus", 12.

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râviler Urve ve Hişâm ile ilgili daha önce değerlendirme yapılmıştır.³⁰⁹ Diğer râviler hakkında yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Hammâd b. Üsâme (Ebû Üsâme): Hâfız olarak anılan râvi Hâşimoğulları'nın azatlı kölelerindedir.³¹⁰ Ashâbü'l-Hadîs'in basiretli ve bilgin kişilerinden biri olarak kabul edilmiştir.³¹¹ Hadis âlimleri onun hadiste sebt bir kişi ve sika râvi olduğunu söylemişlerdir.³¹² Süfyân es-Sevrî, A'meş, Şu'be b. Haccâc ve Süleyman b. Mugîre (ö. 165/781) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.³¹³ Ebû Hayseme, İbrâhim b. Saîd el-Cevherî (ö. 247/861), Ali b. Medînî ve Kuteybe b. Saîd kendisinden hadis rivâyet etmiştir.³¹⁴

İshâk b. İbrahim el-Hanzalî: İbn Râhûye diye bilinen râvi Merv'de doğmuştur. Künyesi Ebû Ya'kûb'tur. Irak, Hicaz, Yemen ve Şam'a ilim yolculukları yapmış ve daha sonra Nîşâbur'a yerleşmiştir.³¹⁵ İmamü'l-kebîr ve seyyidü'l-huffâz gibi ünvanlarla anılmıştır.³¹⁶ Özellikle fıkıh ve hadis alanında döneminin en önemli âlimleri arasında kabul edilmiştir.³¹⁷ Hadis münekkitleri tarafından güvenilir bir râvi olarak değerlendirilmiştir.³¹⁸ Fudayl b. İyâz (ö. 187/803), Mu'temir b. Süleyman (ö. 187/803), Süfyân b. Uyeyne ve Gunder (ö. 193/809) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.³¹⁹ Bakıyye b. Velîd (ö. 197/812), Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn,

³⁰⁹ Urve ve Hişâm ile ilgili değerlendirmeler için 6 no'lu hadise bk.

³¹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 285.

³¹¹ İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 1: 318.

³¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7: 222; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 1: 318; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3: 132; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 286.

³¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7: 218.

³¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7: 220-221.

³¹⁵ Mizzî, 2: 373.

³¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 21: 425.

³¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 8: 116-117; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2: 373.

³¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 2: 383; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 21: 440-441; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 8: 116-117; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 209.

³¹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 21: 426.

Ahmed b. Seleme el-Bezzâz (ö. 286/899) gibi âlimlerle birlikte İbn Mâce dışındaki kütüb-i sitte müellifleri de kendisinden hadis rivâyet etmiştir.³²⁰

Buna göre yukarıda zikredilen söz konusu rivâyet, râvilerin sika kabul edilmiş olmasından dolayı sahih olarak değerlendirilebilir.

Metin Değerlendirmesi

Dimyâtî (ö. 705/1306), hadisin sonunda yer alan “Zübeyr’in bütün malı elli milyon iki yüz bindir” ifadesinin sahih olduğunu söylemiş, bundan kastedilenin Zübeyr’in malının kıymeti ve değeri olduğunu ifade etmiştir. Burdaki amaç Zübeyr’in geride bıraktığı malın bereket sebebiyle çok oluşunu anlatmaktır. Allah’ın kendisine lütufta bulunduğunu ve malının bu şekilde bereketlendiğini izah etmiştir. Bu bolluk sebebiyle hem borçları ödenmiş hem de geride kalan mirasçılara paylar dağıtılmıştır.³²¹

Abdülazîm ed-Dîb (ö. 1431/2010) Zübeyr b. Avvâm hakkında yapılan onun yüklü miktardaki servetinin kendisine emanet edilen malları istismar sonucu elde ettiği³²² ve Hz. Ali’ye karşı gelmesinin temelinde dünyalık menfaat arzusunun yattığı³²³ şeklindeki iddialara değerlendirmesini yaptığımız rivâyet çerçevesinde cevap vermiştir.

Zübeyr b. Avvâm’ın bulunduğu toplumda zenginlerden sayılmadığını, kendisinin hiçbir zaman dünya menfaatlerine itibar etmediğini ifade etmiş ve borçlu olarak vefat ettiğini belirtmiştir.³²⁴ Rivâyette geçen ve Abdullah b. Zübeyr’e ait olan “Ey Zübeyr’in Mevlâsı! , Zübeyr’in borcunu öde!” şeklindeki duanın sahih ve açık bir nas olduğunu ve sıhhati konusunda şüpheye yer olmadığı söylemiştir. Bunun dışında Zübeyr b. Avvâm’ın “Acaba servetimiz borcumuzu ödemeye yetecek mi?” şeklindeki sorusuna oğlu Abdullah’ın verecek cevap bulamaması da Zübeyr’in zengin olmadığını ve oğlunun da onunla aynı düşüncede olduğunu ortaya koymaktadır. Aksi takdirde Abdullah babasına onu tatmin edecek bir cevap verirdi. Zübeyr’in servet sahibi olmadığını gösteren bir diğer husus da Hakîm b. Hizâm’ın Abdullah’a “Vallahi ben

³²⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 21: 427; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 376.

³²¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 6: 233-234.

³²² Ali Şeriatî, *Ebuzer*, trc. Salih Okur (İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1987).

³²³ Selçuk Coşkun, “Abdülazîm ed-Deyb’in Zübeyr b. Avvâm’a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabı”, *Dinî Araştırmalar* 3/7 (Mayıs - Ağustos 2000): 140.

³²⁴ Coşkun, “Abdülazîm ed-Deyb’in Zübeyr b. Avvâm’a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabı”, 142.

sizin mallarınızın bu kadar borcu ödemeye yeteceğini zannetmiyorum” şeklinde söylemiş olduğu sözlerdir.³²⁵

Zübeyr b. Avvâm'ın varislerine bırakılan malların nereden geldiği şeklindeki sorunun cevabının Buhârî'nin mezkur rivâyet için koymuş olduğu “Hz. Peygamber'in beraberliğinde gaza edenlerin, valilik ve komutanlık icra edenlerin diri ve ölü hallerinde, mallarındaki bereket ve çoğalma” şeklindeki bab başlığında olduğu söylenmiştir. Zübeyr'in mallarındaki değer artışının Allah tarafından gelen bir bereket olduğu ve toplum şartlarının değişmesinden dolayı gelirlerinde de bir artış meydana geldiği ifade edilmiştir.³²⁶

2.1.10. Peygamberlerin Mirası

10- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ، سَمِعْتُ عُمَرَ، يَقُولُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَطَلْحَةَ، وَالزُّبَيْرِ، وَسَعْدٍ: نَشَدْتُكُمْ بِاللَّهِ الَّذِي تَقُومُ بِهِ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ - وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ - أَعْلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّا لَا نُورِثُ مَا تَرَكَنَا صَدَقَةً» قَالَ: قَالُوا: «اللَّهُمَّ نَعَمْ»

Mâlik b. Evs dedi ki: Ömer'den Abdurrahman, Talha, Zübeyr ve Sa'd'ın şöyle dediğini işittim: “Göklerin ve yeryüzünün O'nun izniyle durduğu Allah için size soruyorum?” Süfyân bir kez daha şöyle dedi: “Onun izniyle canlanır, yaşar. Siz Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini biliyor musunuz?” Dedi ki: “Biz peygamberler miras bırakmayız, bıraktıklarımız sadakadır”. Onlar da dediler ki: “Evet”.

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Amr > Zührî > Mâlik b. Evs > Hz. Ömer > Zübeyr tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.³²⁷

³²⁵ Coşkun, “Abdülazîm ed-Deyb'in Zübeyr b. Avvâm'a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabı”, 143-144.

³²⁶ Coşkun, “Abdülazîm ed-Deyb'in Zübeyr b. Avvâm'a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabı”, 144-145.

³²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 25.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyet Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Mâlik b. Evs: Künyesi Ebû Sa'd olan râvi Hz. Ömer'le Kudüs'ün fethinde yer almıştır. Zührî Hz. Ömer'in Mâlik'e dua ettiğini söylemiştir.³²⁸ Hz. Peygamber'den mürsel rivâyetleri vardır.³²⁹ Âlimler kendisi hakkında sika değerlendirmesinde bulunmuştur.³³⁰ Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf gibi sahâbîlerden rivâyetleri vardır.³³¹

İbn Şihâb ez-Zührî: Tâbiünden olan râvi imam ve hafız ünvanlarıyla anılmıştır. Döneminin en çok hadis bilen muhaddislerindedir.³³² İbn Şihâb hakkında sika değerlendirmesi yapılmıştır.³³³ Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'e göre "esahhu'l-esânîd"lerde³³⁴ yer almaktadır.³³⁵ İmam Mâlik, hadisleri isnâdla ilk rivâyet eden kişi Zührî'dir demiştir.³³⁶ Kendisinden Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), Amr b. Dînâr (ö. 126/744), Mâlik b. Enes, İbnü'l-Mâcişûn (ö. 212/827) ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.³³⁷

³²⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 187.

³²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 122.

³³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 123; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 188.

³³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 122.

³³² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 394.

³³³ İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 253.

³³⁴ Esahhu'l-esânîd: Râvilerinin sikalıkları ve birbirleriyle münasebetleri bakımından, diğerlerine oranla en üst derecede bulunan veya öyle kabul edilen sened. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 28.)

³³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10: 152.

³³⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 73.

³³⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 396.

Muhammed b. Amr b. Alkame: Künyesi Ebu'l-Hasen olan râvi imam ünvanıyla anılmıştır.³³⁸ Yahyâ b. Maîn ve İbn Hibbân kendisi hakkında sika demiştir.³³⁹ Nesâî leye bihi be's ifadesini kullanmıştır.³⁴⁰ İbn Ebû Hâtim ise sâlihu'l-hadis³⁴¹ olarak nitelemiştir.³⁴² Kendisinden Mâlik b. Enes, Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve İsmâil b. Ca'fer (ö. 180/796) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.³⁴³

Süfyân b. Uyeyne: Künyesi Ebû Muhammed'dir.³⁴⁴ İmam, hâfiz ve şeyhülislâm ünvanlarıyla anılmıştır.³⁴⁵ Kûfe'de doğmuş ve daha sonra Mekke'ye yerleşmiştir.³⁴⁶ Ashâbü'l-Hadis'in bilginlerinden biri olarak kabul edilmiştir.³⁴⁷ Yaklaşık yedi bin hadis rivâyet ettiği söylenmiş ve Hicaz muhaddisi diye meşhur olmuştur.³⁴⁸ Hadis âlimleri tarafından sika, sebt ve hasenü'l-hadis biri olduğu söylenmiştir.³⁴⁹ Zührî, Abdullah b. Dînâr, Muhammed b. Münkedir (ö. 131/748), Eyyûb es-Sahtiyânî, Mansûr b. Mu'temir (ö. 132/750), Hişâm b. Urve, İbn Aclân (ö. 148/765), Humeyd et-Tavîl (ö. 143/760) ve Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.³⁵⁰ Kendisinden Ahmed b. Meni' (ö. 244/858-59), Zübeyr b. Bekkâr (ö. 256/870), Ebû Hayseme, A'meş, Süfyân es-Sevrî, İbnü'l-Mübârek (ö. 184/797), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14), İbn Cüreyc ve Abdurrezzak b. Hemmâm (ö. 211/826-27) gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuştur.³⁵¹

³³⁸ Zehebî, 11: 170.

³³⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 377; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 170.

³⁴⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 170.

³⁴¹ Sâlihu'l-hadis: Râvi hakkında kullanılan bir terim. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek için almır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istilahları sözlüğü*, 272.)

³⁴² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 30.

³⁴³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 170.

³⁴⁴ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 417.

³⁴⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 478.

³⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 403.

³⁴⁷ İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 417.

³⁴⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 482-483.

³⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 189; İclî, *Ma'rifetü's-şikât*, 1: 417; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 403; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 489; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4: 226.

³⁵⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 479.

³⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 184-185.

Buna göre yukarıda zikredilen râviler sika kabul edilmiş olup zafiyete sebep olacak bir kusur bulunmamıştır. Bu nedenle hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.³⁵²

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyet Ahmed b. Hanbel dışında farklı kaynaklarda da yer almıştır.³⁵³ Peygamberlerin miras bırakmalarının hikmeti şöyle açıklanmıştır: Peygamberlerin malları miras yoluyla intikal etmiş olsaydı mirasçılar arasında peygamberlerin ölmesini bekleyip mirasa konmak isteyenler veya peygamberlerin mirasçılarında mal topladığını zannedenler olabilirdi. Bu yüzden peygamberlere kötü zanda bulunanlar günaha girecek ve insanlar da peygamberlerden nefret etmiş olacaktı.³⁵⁴

Resûlullah'ın (s.a.v.) miras bırakmamasının bir hikmeti de, ümmetine baba gibi gösterilmiş olmasındandır. Ona varis olunmuş olsaydı bütün ümmetin kendisine varis olması gerekirdi. Bu da o malın umumi bir sadaka durumunda olduğunu ifade ederdi.³⁵⁵

2.2. Cihad İle İlgili Rivâyetler

Cihad kavramı, dinin buyruklarını öğrenip ona göre yaşamak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve kişinin kendi nefesine ve dış düşmanlara karşı mücadele vermesi şeklinde tanımlanmıştır.³⁵⁶ Cihadla ilgili hadis kitaplarında “kitâbü'l-cihâd ve's-siyer” başlığı altında birçok hadis toplanmıştır.

Cihadla ilgili olarak, Zübeyr b. Avvâm'dan beş hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadislerde Bedir savaşı, ganimetlerin dağılımı (bu başlık altında iki hadis nakledilmiştir), mü'minin ihanet edemeyeceği ve Hz. Hamza'nın kefenlenmesiyle ilgili konular yer almaktadır.

³⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 25 (2 no'lu dp.).

³⁵³ Buhârî, “Ferâiz”, 3; Müslim “Cihâd”, 1759; Ebû Dâvûd “Harâc”, 19.

³⁵⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc*, 2. bs (Beyrut: Darü İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, 1392), 12: 74.

³⁵⁵ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 13: 364

³⁵⁶ Ahmet Özel, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 527.

2.2.1. Bedir Savaşı

11- حَدَّثَنِي عَبْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ الزُّبَيْرُ: «لَقِيتُ يَوْمَ بَدْرِ عُبَيْدَةَ بْنَ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ، وَهُوَ مُدَجَّجٌ، لَا يَرَى مِنْهُ إِلَّا عَيْنَاهُ، وَهُوَ يُكْنَى أَبُو ذَاتِ الْكَرْشِ، فَقَالَ: أَنَا أَبُو ذَاتِ الْكَرْشِ، فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِالْعَنْزَةِ فَطَعَنْتُهُ فِي عَيْنِهِ فَمَاتَ»، قَالَ هِشَامُ: - فَأُخْبِرْتُ: أَنَّ الزُّبَيْرَ قَالَ: - لَقَدْ وَضَعْتُ رِجْلِي عَلَيْهِ، ثُمَّ تَمَطَّأْتُ، فَكَانَ الْجَهْدُ أَنْ نَزَعْتُهَا وَقَدْ انْتَنَى طَرَفَاهَا، قَالَ عُرْوَةُ: «فَسَأَلَهُ إِيَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا» ثُمَّ طَلَبَهَا أَبُو بَكْرٍ فَأَعْطَاهُ، فَلَمَّا قُبِضَ أَبُو بَكْرٍ، سَأَلَهَا إِيَّاهُ عُمَرُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُبِضَ عُمَرُ أَخَذَهَا، ثُمَّ طَلَبَهَا عُثْمَانُ مِنْهُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا، فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ وَقَعَتْ عِنْدَ آلِ عَلِيٍّ، فَطَلَبَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، فَكَانَتْ عِنْدَهُ حَتَّى قُتِلَ "

Urve b. Zübeyr'den nakledildiğine göre Zübeyr b. Avvâm şöyle demiştir: “Ben Bedir Savaşında Ubeyde b. Saîd b. el-Âs ile karşı karşıya geldim. O baştan ayağa kadar silahla donanmıştı. O'nun yalnız iki gözü görünüyordu. Ona Ebû Zâti'l-Keriş künyesi verilirdi. Bana Ben Ebû Zâti'l-Keriş'im diye meydan okudu. Ben bunun üzerine mızrağımla ona saldırdım ve onu gözünün içine soktum, o da hemen öldü.” Hişâm b. Urve bana Zübeyr'in şöyle dediği haber verildi dedi: “Ben ayağımı onun üstüne koydum sonra mızrağımı çıkardım. Fakat mızrağımın iki ucu eğilmişti.” Urve dedi ki: “Hz. Peygamber mızrağı Zübeyr'den istedi o da verdi. Hz. Peygamber vefat ettiğinde geri aldı. Sonra Hz. Ebû Bekir mızrağı istedi ona verdi. O vefat edince geri aldı. Sonra Hz. Ömer istedi. Ona da verdi. O vefat edince ondan aldı. Sonra Hz. Osman istedi ve ona verdi. Hz. Osman öldürülünce mızrak Hz. Ali ve oğullarına geçti. Abdullah b. Zübeyr mızrağı onlardan isteyip aldı ve öldürülünceye kadar kendisinde kaldı.”

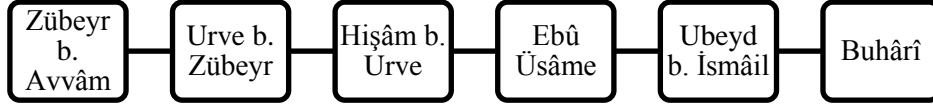
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Buhârî tahrîc etmiştir.

Buhârî, Ubeyd b. İsmâil > Ebû Üsâme > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.³⁵⁷

³⁵⁷ Buhârî, “Megâzî”, 12.

İsnâd Şeması

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Hadisin senesinde yer alan râviler Urve, Hişâm ve Ebû Üsâme hakkında daha önce değerlendirmeler yapılmıştır.³⁵⁸ Diğer râvi Ubeyd b. İsmâil (ö. 250/864) ile ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Ubeyd b. İsmâil el-Kureşî: Kûfe muhaddislerinden olan râvinin künyesi Ebû Muhammed'dir. Asıl adı Abdullah olmakla birlikte Ubeyd ismiyle tanınmıştır. Hadis âlimleri tarafından güvenilir bir râvi olarak kabul edilmiştir.³⁵⁹ Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. İdrîs (ö. 192/807-808) ve İsâ b. Yûnus es-Sebî (ö. 187/803) gibi âlimlerden rivâyette bulunmuştur.³⁶⁰ Kendisinden Buhârî, Ebû Hâtim er-Râzî ve Muhammed b. Ubeydullah el-Hadramî (ö. 297/909) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.³⁶¹

Sonuç olarak yukarıda zikredilen rivâyet, senedindeki râvilerin sika kabul edilmiş olmasından dolayı sahih olarak değerlendirilmiştir.

2.2.2. Ganimetlerin Taksimi

Müslümanların savaş sonucunda gayri müslimlerden elde ettikleri esirlere ve her türlü mala “ganimet” denilmektedir.³⁶² Resûlullah (s.a.v.) ganimetlerin kendisine ve ümmetine helal kılındığını söylemiştir. Ganimetlerin durumu, elde edilme şekli ve dağıtımıyla ilgili kaideleri bildirmiş ve bunlar hadis kitaplarının cihad, siyer, fey, humus

³⁵⁸ Urve ve Hişâm hakkında yapılan değerlendirmeler için 6 no'lu hadise, Ebû Üsâme hakkında yapılan değerlendirmeler için 9 no'lu hadise bk.

³⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 186; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7: 54; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8: 433.

³⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19: 186.

³⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7: 54.

³⁶² Mehmet Erkal, “Ganimet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 351.

ve zekât gibi bölümlerinde zikredilmiştir.³⁶³ Konuyla ilgili Zübeyr b. Avvâm'dan nakledilen rivâyetler şöyledir:

1. Rivâyet

12- حَدَّثَنَا عَتَّابٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُقْبَةَ وَهُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ لَهْبَعَةَ بْنِ عُقْبَةَ، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَمَّنْ سَمِعَ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُخِيرَةَ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ وَهْبٍ الْخَوْلَانِيَّ، يَقُولُ: لَمَّا افْتَتَحْنَا مِصْرَ بَعِيرِ عَهْدٍ، قَامَ الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ، فَقَالَ: «يَا عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ اأَفْسِمُهَا». فَقَالَ عَمْرُو: لَا أَفْسِمُهَا. فَقَالَ الزُّبَيْرُ: «وَاللَّهِ لَتَقْسِمَنَّهَا كَمَا قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ»، قَالَ عَمْرُو: وَاللَّهِ لَا أَفْسِمُهَا حَتَّى أَكْتُبَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ. فَكَتَبَ إِلَى عَمْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ عَمْرٌ: أَنْ أَقْرِهَا حَتَّى يَغْزَوْ مِنْهَا حَبْلُ الْحَبَلَةِ

Abdullah b. Ebû Bürde dedi ki: Süfyân b. Vehb el-Havlânî'nin şöyle dediğini duydum: Anlaşma olmadan Mısır'ı fethettiğimizde Zübeyr b. Avvâm ayağa kalkarak şöyle dedi: “Ey! Amr b. Âs ganimetleri taksim et.” Amr dedi ki: “Taksim etmeyeceğim.” Bunun üzerine Zübeyr: “Vallahi Hz. Peygamber'in Hayber'de ganimetleri taksim ettiği gibi senin de taksim etmen gerekir” dedi. Amr da: “Vallahi Müminlerin emirinden emir gelmediği sürece taksim etmeyeceğim” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer'e durum bildirildi ve Hz. Ömer de şöyle emir verdi: “Ganimet taksimi yaparken yeni doğan yavru deveyi bile taksim et.”

Rivâyetin Tahrîci

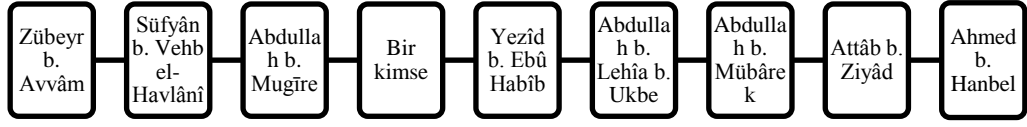
Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Attâb b. Ziyâd > Abdullah b. Mübârek > Abdullah b. Lehîa b. Ukbe > Yezîd b. Ebû Habîb > bir kimse > Abdullah b. Muğîre b. Ebû Bürde > Süfyân b. Vehb el-Havlânî tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.³⁶⁴

³⁶³ Erkal, “Ganimet”, 13: 351.

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 39.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Süfyân b. Vehb el-Havlânî (ö. 82/701) sahâbîdir. Hadisin senesinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abdullah b. Mugîre b. Ebû Bürde (ö. 100/718-719): Künyesi Ebû Abdullah olan râvi Abdüddâroğulları'nın azatlı kölesidir.³⁶⁵ Hz. Peygamber'den mürsel olarak rivâyette bulunmuştur.³⁶⁶ Kendisi hakkında Ebû Dâvûd ma'ruf³⁶⁷, Nesâî ve İbn Hibbân sika demiştir.³⁶⁸ Ziyâd b. Naîm el-Hadramî (ö. ?) ve Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Ebû Merzûk et-Tecîbî (ö. 109/727) ve Saîd b. Seleme el-Mahzûmî (ö. ?) gibi muhaddislerin rivâyetleri vardır.³⁶⁹

Yezîd b. Ebû Habîb (ö. 128/745): Künyesi Ebû Recâ³⁷⁰ olan râvi tâbîndendir.³⁷¹ Mısır muhaddislerinden kabul edilen âlim orada müftülük yapmıştır.³⁷² Hadis âlimlerince sika olarak kabul edilmiştir.³⁷³ İbrahim b. Abdullah b. Huneyn (ö. 100/718-19), Hakem b. Abdullah el-Belevî (ö. 118/736), İkrime el-Berberî ve Atâ b. Ebû Rebâh (ö. 114/732) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.³⁷⁴ Kendisinden Ebû Hayseme,

³⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 410.

³⁶⁶ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, 5: 410.

³⁶⁷ Ma'rûf: Cerh ve ta'dîl yönünden durumu bilinen ve kendisinden birden fazla rivâyette bulunmuş olduğu kimse. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 171.)

³⁶⁸ Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28: 353; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 410; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 10: 229.

³⁶⁹ Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28: 352.

³⁷⁰ Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 103; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 546.

³⁷¹ İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 361.

³⁷² Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 105; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 546; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 32.

³⁷³ Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 106; İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 361; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 546; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 97.

³⁷⁴ Mizzâ, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 103-104.

Saîd b. Ebû Eyyûb (ö. 161/778) ve İbn İshâk'la birlikte Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî gibi âlimler hadis rivâyet etmiştir.³⁷⁵

Abdullah b. Lehîa b. Ukbe (ö. 174/790): Künyesi Ebû Abdurrahman olan râvi Mısır'ın önde gelen muhaddislerinden biri olarak kabul edilmiştir.³⁷⁶ Süfyân es-Sevrî, İbn Vehb (ö. 197/813) ve Ahmed b. Hanbel kendisini güvenilir bir râvi olarak kabul etmiştir.³⁷⁷ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a ve Nesâî ise zayıf bir râvi olarak görmüşlerdir.³⁷⁸ Bükeyr b. Abdullah el-Eşec (ö. 120/738), Ca'fer b. Rebîa (ö. 136/753), Hasan b. Sevbân (ö. 145/763) ve İbn Ebû Müleyke (ö. 117/735) gibi muhaddislerden rivâyetleri vardır.³⁷⁹ Kendisinden Süfyân, Şu'be b. Haccâc, el-Evzâî ve Kuteybe b. Saîd gibi âlimler hadis rivâyet etmiştir.³⁸⁰ Müslim de kendisinden makrûnen³⁸¹ rivâyette bulunmuştur.³⁸²

Abdullah b. Mübârek: Künyesi Ebû Abdurrahmân³⁸³ olan râvi imam ve şeyhülislâm ünvanlarıyla anılmıştır.³⁸⁴ Babası Türk'tür ve annesi Harizmlî'dir.³⁸⁵ Mekke, Medine, Şam, Mısır, Irak, Cezîre ve Horasan'a ilmi yolculuklar gerçekleştirmiştir.³⁸⁶ Rivâyet ettiği hadisler icmâda delil olarak kullanılmıştır.³⁸⁷ Hadis ilminde derin bilgisiyle tanınan dört âlimin bulunduğu ve bunlardan birinin İbnü'l-Mübârek olduğu söylenmiştir.³⁸⁸ Âlimler kendisi hakkında sika, hüccet, sahîhü'l-hadîs³⁸⁹ ve kesîrû'l-hadîs³⁹⁰ ifadelerini kullanmışlardır.³⁹¹ Ebû Hanîfe, Süleyman et-

³⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 105; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 34.

³⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 488.

³⁷⁷ Mizzî, 15: 494-495; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 14.

³⁷⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5: 147; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 18.

³⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 488.

³⁸⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 494-495.

³⁸¹ Makrûnen: Zayıf bir râvinin rivâyet ettiği bir hadisi bu râvisinden dolayı sika bir râvinin rivâyetiyle birlikte zikretme usulü. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 170.)

³⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 502.

³⁸³ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 7.

³⁸⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 395.

³⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16: 14; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 397.

³⁸⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 397.

³⁸⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 397.

³⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16: 14.

³⁸⁹ Sahîhü'l-hadîs: Zehebî'ye göre ta'dilin ikinci mertebesinde bulunan râvi hakkında kullanılan bir siga. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis delil olarak alınır. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 271.)

³⁹⁰ Kesîrû'l-hadîs: Çok hadis rivâyet eden kimse, (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 149.)

³⁹¹ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 7; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1: 265; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 408.

Teymî, Âsım el-Ahvel (ö. 142/759), Hişâm b. Urve, Humeyd et-Tavîl, A‘meş, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes ve Leys b. Sa‘d gibi müctehid ve muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.³⁹² Kendisinden Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Hucr (ö. 244/858-59) ve Ahmed b. Meni‘ (ö. 244/858-59) gibi şahsiyetler hadis rivâyet etmiştir.³⁹³

Attâb b. Ziyâd el-Horasânî (ö. 212/827): Künyesi Ebû Amr³⁹⁴ olan râvi İbn Hibbân, Ebû Hâtım ve İbn Sa‘d tarafından sika olarak kabul edilmiştir. Ahmed b. Hanbel onun için leyse bihi be’s ifadesini kullanmıştır.³⁹⁵ İbnü’l-Mübârek, Muhammed b. Müslim et-Tâifî (ö. 190/806) ve Ebû Hamza es-Sükerî (ö. 167/784) gibi âlimlerden rivâyette bulunmuştur.³⁹⁶ Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İbn Sa‘d (ö. 230/845) ve Yahyâ b. Maîn gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.³⁹⁷ İbn Mâce’nin de bir rivâyeti vardır.³⁹⁸

Sonuç olarak, yukarıda zikredilen râviler sika olarak kabul edilmekle birlikte senedde bir râvinin isminin mübhem³⁹⁹ olarak yer alması zafiyete neden olan bir kusurdur. Bu nedenle hadisin senedi zayıf kabul edilmiştir.⁴⁰⁰

2. Rivâyet

13- حَدَّثَنَا عَتَّابٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا فُلَيْحُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَى الزُّبَيْرَ سَهْمًا، وَأُمَّهُ سَهْمًا، وَفَرَسَهُ سَهْمَيْنِ»

Zübeyr b. Avvâm’dan nakledildiğine göre: “Hz. Peygamber (s.a.v.) Zübeyr’e bir hisse, annesine bir hisse ve atına da iki hisse verdi.”

³⁹² Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*, 15: 396.

³⁹³ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*, 15: 396.

³⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19: 291.

³⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19: 292; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8: 522; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 7: 13; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü’t-Tehzîb*, 7: 84.

³⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19: 291.

³⁹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü’t-Tehzîb*, 7: 84.

³⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 19: 292; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü’t-Tehzîb*, 7: 84.

³⁹⁹ Mübhem: İsim, künye veya lakabı belirtilmeksizin sadece “fulan”, “recul”, “imre’eh”, “şeyh” şeklinde zikredilen kimse. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istılahları sözlüğü*, 190.)

⁴⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 39 (2 no’lu dp.).

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Attâb b. Ziyâd > Abdullah b. Mübârek > Füleyc b. Muhammed > Münzir b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴⁰¹

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Senedde yer alan râviler Abdullah b. Mübârek ve Attâb b. Ziyâd hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır. Diğer râviler hakkında yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Münzir b. Zübeyr (ö. 64/683): Zübeyr b. Avvâm'ın oğludur⁴⁰² ve künyesi Ebû Osman'dır.⁴⁰³ Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında doğmuştur. Yezîd b. Muâviye (ö. 64/683) devrinde ise Konstantiniyye kuşatmasına katılmıştır. Kaynaklarda kırk yıl yaşadığı yer almaktadır.⁴⁰⁴ İbn Hibbân kendisinin sika olduğunu söylemiştir. Babasından hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 40.

⁴⁰² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslâmiyye, 1424/2003), 2: 725.

⁴⁰³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 375; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 725; İbn Sa'd, *eş-Şabâkâtü'l-kübrâ*, 5: 182.

⁴⁰⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5: 375; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 725.

⁴⁰⁵ İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, 5: 420.

Füleyc b. Muhammed (ö. ?): Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan râvi babası Muhammed b. Münzir'den mürsel olarak rivâyette bulunmuştur. Kendisinden İbnü'l-Mübârek hadis rivâyet etmiştir.⁴⁰⁶

Sonuç olarak, senedde yer alan râvi Füleç b. Muhammed meçhûl biri olarak kabul edilmiştir. Füleyc'in kimliğinin bilinmemesi zafiyete neden olan bir kusur olduğu için hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰⁷

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyet sahih senedlerle farklı kaynaklarda da yer almaktadır.⁴⁰⁸ Hz. Peygamber'in hisse dağıtımını Huneyn Gazvesi'nden sonra yaptığı ifade edilmiştir. İmam Muhammed (ö. 189/805), Ebû Yûsuf (ö. 182/758), Şâfiî (ö. 204/820), Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in yer aldığı cumhura göre süvariye üç hisse verilmelidir. Bu hissenin ikisi atı için, biri ise kendi içindir. Ebû Hanîfe'ye göre ise süvarinin hissesi ikidir. Biri atına diğeri kendine verilmelidir.⁴⁰⁹

2.2.3. Mü'min İhanet Etmez

14- حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا الْمُبَارَكُ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الرَّبِيِّ بْنِ الْعَوَّامِ، فَقَالَ: أَلَا أَقْتُلُ لَكَ عَلِيًّا؟ قَالَ: لَا، وَكَيْفَ تَقْتُلُهُ وَمَعَهُ الْجُنُودُ؟ قَالَ: أَلْحَقُ بِهِ فَأَقْتُلُكَ بِهِ. قَالَ: لَا. إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْإِيمَانَ قَيْدَ الْفِتَنِ، لَا يَفْتِكُ مُؤْمِنٌ»

Hasan-ı Basrî'den nakledildiğine göre: Bir adam Zübeyr b. Avvâm'ın yanına gelerek şöyle dedi: “Senin için Ali’yi öldürmeyeyim mi?”. Zübeyr: “Hayır öldürme, peki onu ve onunla beraber ordusunu nasıl öldüreceksin?” dedi. Adam dedi ki: “Ona doğrulukla yaklaşırım sonra da ihanet ederim.” Bunun üzerine Zübeyr: “Hayır, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu” dedi: “İman ihaneti bağlar, mü'min ihanet etmez.”

⁴⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9: 11; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 7: 85; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmeîd Hân (Haydarâbâd: Dairatü'l-maârifî'l-Osmâniyye, t.y.), 7: 133.

⁴⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 40 (1 no'lu dp.).

⁴⁰⁸ Buhârî, “Cihâd ve Siyer”, 51, “Megâzi”, 40; Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 1762; Nesâî, “Hayl”, 16.

⁴⁰⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 14: 154.

Rivâyetin Tahrîci

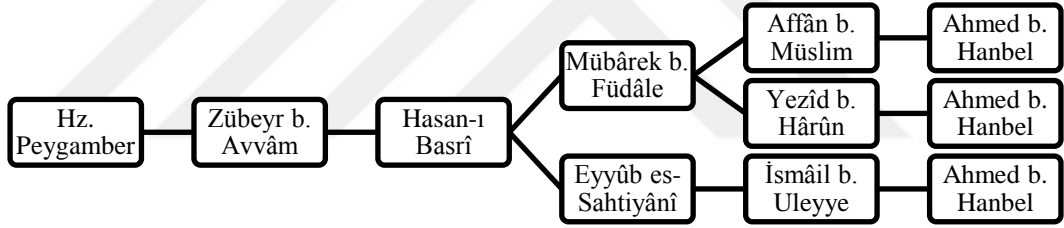
Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Affân b. Müslim > Mübârek b. Fudâle > Hasan-ı Basrî > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴¹⁰

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Hârûn > Mübârek b. Fudâle > Hasan-ı Basrî > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel'in senedi diğer rivâyetin senediyle Mübârek b. Fudâle ile birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, İsmâil b. Uleyye > Mübârek b. Fudâle > Eyyûb es-Sahtiyânî > Hasan-ı Basrî > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴¹² Ahmed b. Hanbel'in bu senedi ise diğer rivâyetlerin senediyle Hasan-ı Basrî'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Hasan-ı Basrî: Tâbiîn'in en faziletli kimselerinden biri olarak kabul edilen râvinin künyesi Ebû Saîd'dir.⁴¹³ Kaynaklarda Zeyd b. Sâbit'in azatlı kölesi olduğu yer almaktadır.⁴¹⁴ Basra'nın en önemli âlimlerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁴¹⁵ Hz.

⁴¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 41.

⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 42.

⁴¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 45.

⁴¹³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8: 135-136.

⁴¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6: 96; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8: 135.

⁴¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6: 105; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8: 136.

Peygamber'in ashâbından yüz yirmi kişiyi gördüğü söylenmiştir.⁴¹⁶ Ebû Seleme Tebûzekî (ö. 223/838) sekiz bin meseleyi Hasan-ı Basrî'den öğrendiğini ifade etmiştir. Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748) birçok insan ve âlim tanıdığını ama Hasan gibisini görmediğini belirtmiştir.⁴¹⁷ İclî ve İbn Hibbân onu sika olarak değerlendirmişlerdir.⁴¹⁸ İmran b. Husayn (ö. 52/672), Mugîre b. Şu'be (ö. 50/670), Abdurrahman b. Semüre (ö. 50/670), Semüre b. Cündeb (ö. 60/680), Nu'mân b. Beşîr (ö. 64/684) ve İbn Abbas ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiştir.⁴¹⁹ Yûnus b. Ubeyd (ö. 139/756), Abdullah b. Avn (ö. 151/768), Humeyd et-Tavîl, Ebân b. Yezîd el-Attâr (ö. 163/779-80), Mâlik b. Dînâr ve daha birçok tâbiîn ve muhaddis kendisinden rivâyette bulunmuştur.⁴²⁰

Mübârek b. Fudâle (ö. 166/783): Künyesi Ebû Fudâle olan râvi Hz. Ömer'in azatlı kölesidir.⁴²¹ Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde doğmuştur. Enes b. Mâlik'i gördüğünü söylemiş ve beraber cemaatle namaz kılmışlardır. Basra âlimlerinin büyüklerinden kabul edilmiştir.⁴²² Ahmed b. Hanbel, İbn Fudâle'nin hadislerinin delil olarak kabul edilebileceğini söylemiştir. İbn Hibbân sika olarak değerlendirmiş olup Yahyâ b. Maîn kendisi hakkında zayıf, leyse bihi be's ve sika şeklinde farklı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ali b. Medînî kendisini güvenilir bir râvi olarak görmüştür. İclî la be'se bih demiştir. Ebû Zür'a tedlîs⁴²³ yoluyla rivâyette bulunduğunu söylemiş ve sika olduğunu ifade etmiştir. Ebû Dâvûd kendisini sebt bir kişi olarak gördüğünü söylemiş, Nesâî ise zayıf olduğunu belirtmiştir.⁴²⁴ Hasan-ı Basrî, Humeyd et-Tavîl, Hişâm b. Urve ve Muhammed b. Münkedir gibi muhaddislerden hadis rivâyet

⁴¹⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4: 123.

⁴¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6: 107.

⁴¹⁸ İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 1: 292; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4: 123.

⁴¹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8: 136.

⁴²⁰ Zehebî, *Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8: 137.

⁴²¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 181; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 322; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 501.

⁴²² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 322.

⁴²³ Tedlîs: Bir kusuru veya çoğunluk tarafından hoş görülmeyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivâyet etmek. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 313.)

⁴²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 186-187-188-189; İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 263; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 501; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 338; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 324-325.

etmiştir. Kendisinden Şebâbe b. Sivâr (ö. 204/819), Süleyman b. Harb (ö. 224/839) ve İbnü'l-Mübârek gibi âlimler rivâyette bulunmuştur.⁴²⁵

Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749): Künyesi Ebû Bekir'dir. İmam ve hâfız ünvanlarıyla anılan râvi tâbiîn âlimlerinin küçüklerinden kabul edilmiştir.⁴²⁶ Basra'nın önde gelen âlimlerinden biri olarak tanınmıştır.⁴²⁷ Ali b. Medîni Eyyûb'un yaklaşık sekiz yüz hadis rivâyet ettiğini belirtmiştir.⁴²⁸ Yahyâ b. Mâin, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Nesâî ve İbn Sa'd kendisini güvenilir bir râvi olarak görmüşlerdir.⁴²⁹ Atâ b. Ebû Rebâh, İkrime el-Berberî, Amr b. Dînâr, Katâde b. Diâme (ö. 177/735), Muhammed b. Münkedir ve Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) gibi âlimlerden hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴³⁰ Kendisinden Yahyâ b. Ebû Kesîr, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme (ö. 167/784) ve Mu'temir b. Süleyman gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁴³¹

Sonuç olarak yukarıda zikredilen söz konusu rivâyetin senedindeki râviler sika kabul edilmiş olup herhangi bir kusur bulunmamıştır. Bu nedenle hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.⁴³²

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Hadis farklı bir senedle Ebû Dâvûd'da da yer almaktadır.⁴³³ Hadiste yer alan **الْفُتُكُ** kelimesi, kişinin arkadaşının dalgın olduğu bir zamanda yanına gelip ona şiddet uygulayarak onu öldürmesi şeklinde anlaşılmıştır. İmanın, kişinin kendisine güvenen arkadaşına ihanet etmesine engel olduğu ifade edilmiştir. Kişinin arkadaşına

⁴²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27: 182.

⁴²⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 13.

⁴²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 462.

⁴²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 460; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 19.

⁴²⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 19; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 462-463; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6: 53; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 255.

⁴³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 458.

⁴³¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 14.

⁴³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 41 (2 no'lu dp.), 3: 45 (1 no'lu dp.).

⁴³³ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 168.

hainlik yaparak ve zayıf bir anında karşısına çıkarak onu öldüremeyeceği belirtilmiştir.⁴³⁴

2.2.4. Hz. Hamza'nın Kefenlenmesi

Sözlükte “örtmek” anlamına gelen kefn kelimesinin masdarından gelen kefen, cenazenin yıkanıp kurulandıktan sonra gömülmek üzere sarıldığı bezdir. Cenazenin kefenlenmesi işlemine de tekfin adı verilmiştir.⁴³⁵

İslâm dini insanın maddi ve manevi hatırasına önem vermiş ve kişi öldükten sonra yakınları tarafından itina ile korunmuştur. Meşru bir mazeret olmadığı sürece cenazenin bekletilmesi doğru bulunmamış, hızlı bir şekilde defnedilmesi tavsiye edilmiştir.⁴³⁶ Bu konuyla ilgili olarak Zübeyr b. Avvâm'dan şöyle bir hadis nakledilmiştir:

15- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ هِشَامِ، عَنْ عُرْوَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي الزُّبَيْرُ: «أَنَّهُ لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ أَقْبَلَتِ امْرَأَةٌ تَسْعَى، حَتَّى إِذَا كَادَتْ أَنْ تُشْرِفَ عَلَى الْقَتْلَى»، قَالَ: فَكَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَرَاهُمْ. فَقَالَ: " الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةُ ". قَالَ الزُّبَيْرُ: «فَتَوَسَّمْتُ أَنَّهَا أُمِّي صَفِيَّةُ، قَالَ: فَخَرَجْتُ أَسْعَى إِلَيْهَا، فَأَدْرَكْتُهَا قَبْلَ أَنْ تَنْتَهِيَ إِلَى الْقَتْلَى، قَالَ: فَلَدَمْتُ فِي صَدْرِي، وَكَانَتْ امْرَأَةً جُلْدَةً، قَالَتْ: إِلَيْكَ لَا أَرْضُ لَكَ، قَالَ: فَقُلْتُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَزَمَ عَلَيْكَ. قَالَ: فَوَقَفْتُ وَأَخْرَجْتُ تَوْبِينَ مَعَهَا، فَقَالَتْ: هَذَانِ تَوْبَانِ جِئْتُ بِهِمَا لِأَخِي حَمْرَةَ، فَقَدْ بَلَغَنِي مَقْتَلُهُ فَكَفَّنُوهُ فِيهِمَا، قَالَ: فَجِئْنَا بِالتَّوْبَيْنِ لِنُكْفِنَ فِيهِمَا حَمْرَةَ، فَإِذَا إِلَى جَنْبِهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ قَتِيلٌ، فَذُفِعَ بِهِ كَمَا فُذِعَ بِحَمْرَةَ، قَالَ: فَوَجَدْنَا غَضَاصَةً وَحَيَاءً أَنْ نُكْفِنَ حَمْرَةَ فِي تَوْبَيْنِ، وَالْأَنْصَارِيُّ لَا كَفْنَ لَهُ، فَقُلْنَا: لِحَمْرَةَ تَوْبٌ، وَلِلْأَنْصَارِيِّ تَوْبٌ، فَقَدَرْنَا هُمَا فَكَانَ أَحَدُهُمَا أَكْبَرَ مِنَ الْآخَرِ، فَأَقْرَعْنَا بَيْنَهُمَا فَكَفَّنَا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فِي التَّوْبِ الَّذِي طَارَ لَهُ»

Urve b. Zübeyr'den nakledildiğine şöyle demiştir: Babam Zübeyr bana haber verdi: “Uhud Gazvesi’nde bir kadın koşarak geldi ki neredeyse ölüleri görecekti. Hz. Peygamber kadının onları görmesini uygun görmedi ve şöyle dedi: “Kadın, gelme

⁴³⁴ Azîmâbâdî, *Avnî l-mabûd*, 7: 457.

⁴³⁵ Mehmet Keskin, “Kefen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 184.

⁴³⁶ Fikret Karaman, “Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme”, *Diyanet İlmi Dergi* 35/2 (1999): 22.

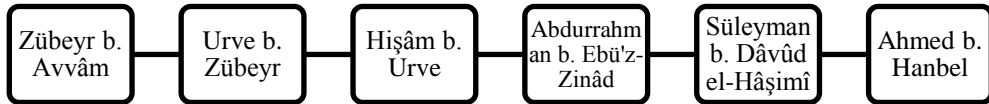
gelme!” Sonra Zübeyr dedi ki: “Baktım ki o kadın Ümmü Safiyye. Ona doğru koşmaya başladım ve ölülerin yanına gelmeden ona ulaşmak istedim. Karşılaştığımda kadın göğsüme vurdu” ve şöyle dedi: “Senin burda olmana razı değilim.” Bunun üzerine Zübeyr dedi ki: “Hz. Peygamber senin için beni gönderdi.” Sonra kadın şöyle dedi: “Bu kardeşim Hamza için getirdiğim iki elbisedir. Onun vefat ettiği bilgisi bana ulaştı. Onu bu iki elbiseyle kefenleyin.” Zübeyr dedi: “İki elbiseyi Hamza’yı kefenlemek için getirdiğimizde yanında Ensâr’dan birinin şehit olduğunu gördük. Hamza’ya yapılan eziyet ona da yapılmıştı. Hamza’yı iki elbiseyle kefenleyip Ensâr’ı kefensiz bırakmak bize uygun gelmedi” ve dedik ki: “Elbisenin biriyle Hamza’yı, diğeriyle Ensâr’ı kefenleyelim. Elbiseden büyük olanı belirledik. Sonra ikisini meskûn olmayan yere elbiselerle kefenleyip defnettik.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî > Abdurrahman b. Ebü’z-Zinâd > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm’dan nakletmiştir.⁴³⁷

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis hadis Zübeyr b. Avvâm’a nispet edilen edilen mevkuf bir rivâyettir. Hadisin senesinde yer alan râviler Urve ve Hişâm hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁴³⁸ Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abdurrahman b. Ebü’z-Zinâd (ö. 174/790): İmam ve hâfız ünvanlarıyla anılan râvinin künyesi Ebû Muhammed’dır.⁴³⁹ Hadis âlimleri kendisi hakkında farklı

⁴³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 34.

⁴³⁸ Urve ve Hişâm ile ilgili değerlendirmeler için 6 no’lu hadise bk.

⁴³⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 15: 167.

değerlendirmelerde bulunmuştur. İclî ve Ya'küb b. Şeybe (ö. 262/875) kendisi hakkında sika ve sadûk⁴⁴⁰ derken, Ahmed b. Hanbel onu muzdaribu'l-hadis⁴⁴¹ olarak nitelemiştir. İbn Ebû Hâtim hadislerinin yazılabileceğini ama delil olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Yahyâ b. Maîn'in Abdurrahman hakkında farklı görüşleri vardır. Bir rivâyette onun için sebt ifadesini kullanırken, diğer rivâyetlerde ise onu zayıf olarak kabul etmiştir. Ali b. Medîni râvinin Medine'de iken rivâyet ettiği hadislerin sahih olduğunu, ancak Bağdat'ta bulunduğu zamanda rivâyet ettiği hadislerin sahih olmadığını ve Bağdatlılar'ın rivâyetleri değiştirdiklerini ifade etmiştir.⁴⁴² Hişâm b. Urve ve Yahyâ b. Saîd gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden İbn Cüreyc, Saîd b. Mansûr (ö. 227/841) ve Ali b. Hucr (ö. 258/858-59) gibi şahsiyetler hadis rivâyet etmiştir.⁴⁴³

Süleyman b. Dâvûd el-Hâsimî (ö. 219/834): Künyesi Ebû Eyyûb olan râvi Bağdat'ta ikamet etmiş ve bâri', imam ve hâfız ünvanlarıyla anılmıştır. İmam Şâfiî iki kişiden daha iyi aklını kullanan birini görmediğini ve bu kişilerin Süleyman b. Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁴ Hadis âlimleri tarafından güvenilir bir râvi olarak kabul edilmiştir.⁴⁴⁵ Süfyân b. Uyeyne ve İsmâil b. Câ'fer el-Medenî (ö. 180/796) gibi âlimlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ile birlikte Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi muhaddisler hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴⁴⁶

⁴⁴⁰ Sadûk: Ta'dilin Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü mertebesinde bulunan râvi için kullanılan bir siga. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. (Bu konuda bk. Aydınli, *Hadis istulahlari sözlüğü*, 261.)

⁴⁴¹ Muzdaribu'l-hadis: Hadisleri muzdariptir manasındadır. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Aydınli, 242.)

⁴⁴² İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 76; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 98-99; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5: 252.

⁴⁴³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 167.

⁴⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 410,412; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 20: 134.

⁴⁴⁵ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 8: 277; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 1: 427; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 113; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 20: 134; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 412.

⁴⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 411, 413.

Buna göre rivâyette yer alan râvilerin İbn Ebü'z-Zinâd dışında sika olduğu söylenmiştir. İbn Ebü'z-Zinâd'ın sadûk ve hasenü'l-hadis⁴⁴⁷ kabul edilmesinden dolayı hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.⁴⁴⁸

Metin Değerlendirmesi

Kişi vefat ettikten sonra kefenlenmesinin geride kalanlar için farz-ı kifâye olduğu ifade edilmiştir. Erkeğin kefeni kâmis, îzar ve lifâfe adı verilen üç parça bezden oluşur. Kadının kefenine ise bunlara ek olarak başörtüsü ve göğüs örtüsü ilave edilmiş olup sünnete uygun kefenlenme (kefen-i sünnet) için gerekli olan parçalar bunlardır. Buna imkân olmadığında erkek için îzar ve lifâfe gerekli olmakla birlikte kadın için bu ikisine ilâveten başörtüsü yeterli olur (kefen-i kifâyet). Bu da mümkün olmazsa cenaze tek parça bezle kefenlenir (kefen-i zaruret). Savaşta şehit olan kişi üzerindeki teçhizat çıkarıldıktan sonra elbisesiyle gömülür. Şehidin açık kalan yerleri varsa örtüleceği ve öyle defnedilebileceği de söylenmiştir.⁴⁴⁹

Cenazeyi kefenlemede kullanılacak olan elbise hakkında mezhepler farklı görüşler söylemiştir. Hanefiler, kefenin eski ya da yeni olsun beyaz renkli giysilerden yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. İpek, aspir⁴⁵⁰ ve safran boyasıyla boyanmış ve benzeri kefenleri erkekler için mekruh görürlerken kadınlar için caiz olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁵¹ Şâfiîler, erkek ve hünsâların aspir, ipek ve safranlı elbiselerle kefenlenmesinin caiz olmadığını söylemekle birlikte zaruret olması durumunda caiz görmüşlerdir. Çocuk, deli ve kadınların bunlarla kefenlenmesinde bir mahsur görmemişlerdir.⁴⁵² Mâlikîler, ise beyaz renkli kefenin mendup olduğunu söylemiş olup safran ile boyalı kefenlerin caiz olduğunu ifade etmişlerdir. Aspir ve yeşil boya ile

⁴⁴⁷ Hasenü'l-hadis: Hadisleri güzeldir manasına gelir. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istilahları sözlüğü*, 112.)

⁴⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 34 (1 no'lu dp.).

⁴⁴⁹ Keskin, "Kefen", 25: 184.

⁴⁵⁰ Aspir: 25-50 cm boyunda olan turuncu çiçekli ve otsu bir bitkidir. Ülkemizde Orta Anadolu bölgesinde yetiştirilir. Çiçekleri safran yerine boya maddesi olarak kullanılır. (Bu konuda bk. Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007), 35.)

⁴⁵¹ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1: 467.

⁴⁵² Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 1: 466.

boyanan kefenleri uygun görmemişlerdir.⁴⁵³ Hanbelîler, kıldan ve yünden yapılmış, aspir ve safranla boyanmış olan kefenleri kullanmanın caiz olmadığını belirtmişlerdir.⁴⁵⁴

2.3. Sahâbenin Fazileti İle İlgili Rivâyetler

Ashâbın faziletlerini savunan ve bu alanda yazılan eserlere “fezâilü’s-sahâbe” denilmektedir.⁴⁵⁵ Allah rızasını kazanmak için her türlü zorluğa katlanan ve İslâm adına büyük fedakârlıklar ortaya koyan sahâbeden, Kur’an’da övgüyle bahsedilmiştir (el-Âl-i İmrân 3/110). Hadis kaynaklarında ise “Fezâilü’s-sahâbe” başlığı altında sahâbilerin faziletlerini anlatan birçok hadis yer almaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak, Zübeyr b. Avvâm’dan üç hadis nakledilmiştir. Bu hadislerde Talha b. Ubeydullah’ın cennetle müjdelenmesi ve Zübeyr b. Avvâm için yapılan iltifat ve dua (bu konuda iki hadis rivâyet edilmiştir) konu edilmektedir.

2.3.1. Talha b. Ubeydullah’ın Cennetle Müjdelenmesi

16- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ قَالَ: «كَانَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِرْعَانِ يَوْمَ أُحُدٍ، فَنَهَضَ إِلَى الصَّخْرَةِ، فَلَمْ يَسْتَطِعْ، فَأَقْعَدَ طَلْحَةَ تَحْتَهُ، فَصَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ حَتَّى اسْتَوَى عَلَى الصَّخْرَةِ»، فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَوْجَبَ طَلْحَةُ».

Zübeyr b. Avvâm’dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: “Uhud savaşı günü Resûlullah’ın (s.a.v.) üzerinde iki zırh vardı. Resûlullah bir kayaya tırmanmak istedi ama zırhların ağırlığından dolayı buna güç yetiremedi. Talha çömeldi ve basamak görevi yaptı. Resûlullah (s.a.v.) Talha’nın üzerine basarak kayanın üzerine çıktı ve doğruldu.” Zübeyr dedi ki: “Resûlullah’ın (s.a.v.) Talha cenneti hak etti dediğini işittim.”

⁴⁵³ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 1: 468.

⁴⁵⁴ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 1: 469.

⁴⁵⁵ Mehmet Efendioğlu, “Fezâilü’s-Sahâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 534.

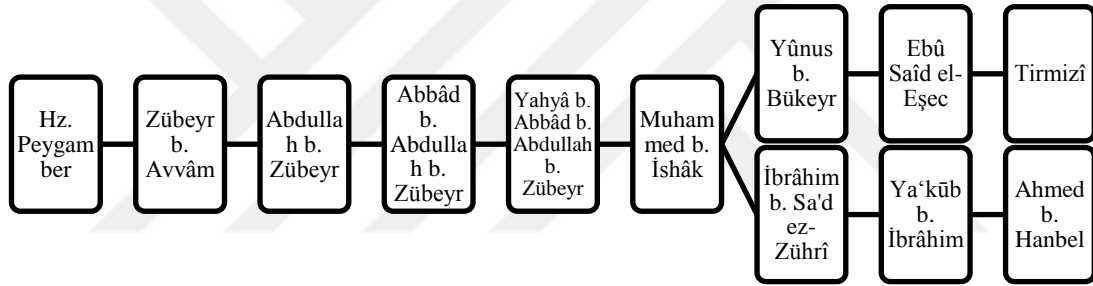
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Tirmizî, Ebû Saîd el-Eşec > Yunus b. Bukeyr > Muhammed b. İshâk > Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr > Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁴⁵⁶

Ahmed b. Hanbel, Ya'küb b. İbrâhim > İbrâhim b. Sa'd ez-Zührî > Muhammed b. İshâk > Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr > Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel'in senedi Tirmizî ile Muhammed b. İshâk'da birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvi Muhammed b. İshâk hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁴⁵⁸ Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr: Künyesi Ebû Yahyâ⁴⁵⁹ olan râvi tâbiîndendir.⁴⁶⁰ Kadılık görevini yürütmüştür. Nesâî ve İbn Hibbân kendisinin sika bir râvi olduğunu söylemiştir.⁴⁶¹ Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665), Hz. Ömer, Esmâ bint Ebû Bekir ve Hz.

⁴⁵⁶ Tirmizî, "Cihâd", 17.

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 33.

⁴⁵⁸ Muhammed b. İshâk hakkında yapılan değerlendirmeler için 8 no'lu hadise bk.

⁴⁵⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 241.

⁴⁶⁰ İclî, *Ma'rîfetü's-sîkât*, 2: 16.

⁴⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 137.

Âişe'den rivâyette bulunmuştur.⁴⁶² Kendisinden Hişâm b. Urve ve İbn Ebû Muleyke (ö. 117/735) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁴⁶³

Yahyâ b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr: Yukarıda belirttiğimiz râvi Abbâd b. Abdullah'ın oğludur. Âlimler kendisi hakkında sika demişlerdir.⁴⁶⁴ Babası Abbâd b. Abdullah'dan, dedesi Abdullah b. Zübeyr'den ve amcasının oğlu Abdullah b. Urve'den hadis rivâyet etmiştir.⁴⁶⁵ Kendisinden Hişâm b. Urve, Mûsâ b. Ukbe ve Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm (ö. 130/747-48) gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁴⁶⁶

Sonuç olarak Tirmizî, hadisin Muhammed b. İshâk'ın tek başına rivâyet ettiği hasen hadis olmasından dolayı hasen garîb olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁷ Ayrıca Muhammed b. İshâk'ın hasenü'l-hadis olmasından dolayı rivâyet hasen⁴⁶⁸ olarak kabul edilmiştir.

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu hadis, Tirmizî'nin rivâyetinde daha kapsamlı bir şekilde yer almaktadır. Hz. Peygamber'in 'Talha cenneti hak etti' sözünden önce olayın ayrıntıları anlatılmıştır. Resûlullah'ın *أَوْجَبَ طَلْحَةَ* -Talha cenneti hak etti- ifadesinden sonra *يَعْنِي* -Talha diz çöktüğü zaman Hz. Peygamber onun sırtına basarak doğruldu- açıklaması yer almıştır. Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde ise ayrıntılardan bahsedilmemektedir.

Ayrıca söz konusu rivâyetle ilgili, Hz. Peygamber'in Uhud Savaşında iki zırh giymesinin sebebinin "Tedbirinizi alın..." (en-Nisâ 4/71) ve "Onlara karşı elinizden geldiği kadar kuvvet hazırlayın..." (el-Enfâl 8/60) ayetlerindeki emir ve uyarılar olduğu söylenmiştir. Savaşta zırh ve miğfer gibi teçhizat kullanılıp düşmana karşı tedbir

⁴⁶² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 136-137.

⁴⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 137.

⁴⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 394; İbn Hibbân, *es-Sikâat*, 5: 519; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9: 173.

⁴⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 394.

⁴⁶⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 394.

⁴⁶⁷ Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre Tirmizî, *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslâmiyye, 1418/1998), 3: 253.

⁴⁶⁸ Hasen: Adalet sahibi olup zabt sıfatı tam olmayan, bununla birlikte tek başına rivâyet ettiği hadisi münker de sayılmayan kimsenin rivâyet ettiği şâz ve muallel olmayan hadis. (Aydınlı, *Hadis istulahları sözlüğü*, 111.)

almanın tevekküle aykırı olmadığı ifade edilmiştir. Talha b. Ubeydullah'ın rivâyette yer alan yardımının dışında Uhud Savaşında Hz. Peygamber'i canı pahasına korumak için verdiği mücadeleden dolayı da cenneti hak ettiği belirtilmiştir.⁴⁶⁹

2.3.2. Hz. Peygamber'in İltifatı ve Duası

1. Rivâyet

17- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: «لَقَدْ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ»

Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre: “Hz. Peygamber (s.a.v.) Uhud savaşının olduğu gün benim için babasını ve annesini beraber andı.” (Yani babam ve annem sana feda olsun dedi.)

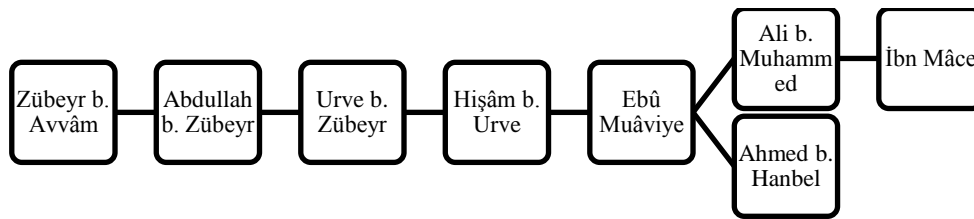
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

İbn Mâce, Ali b. Muhammed > Ebû Muâviye > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁴⁷⁰

Ahmed b. Hanbel, Ebû Muâviye > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel'in senedi İbn Mâce ile Ebû Muâviye'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

⁴⁶⁹ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, t.y.), 5: 278.

⁴⁷⁰ İbn Mâce, “Fezâilü's-Sahâbe”, 5.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 26.

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Abdullah b. Zübeyr sahâbîdir. Hadisin senedinde yer alan râviler Urve ve Hişâm hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁴⁷² Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim (ö. 195/812): Hâfız ünvanıyla anılan râvinin müttakî bir kişi olduğu söylenmiştir.⁴⁷³ A'meş'ten bin civarı hadis dinlediği ifade edilmiştir.⁴⁷⁴ Hadis âlimleri kendisini sika olarak değerlendirmiştir.⁴⁷⁵ Hişâm b. Urve, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve A'meş gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁴⁷⁶ Kendisinden ise İbn Cüreyc, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Yahyâ b. Maîn ve Ahmet b. Hanbel rivâyette bulunmuştur.⁴⁷⁷

Ali b. Muhammed et-Tanâfisî (ö. 235/849): Künyesi Ebu'l-Hasen olan râvi Kazvin'li muhaddislerdendir. İmam ve hâfız ünvanlarıyla anılmıştır.⁴⁷⁸ Fazilet ve iyilik bakımından İbn Ebû Şeybe kendisine muhabbet duymuştur.⁴⁷⁹ Âlimler tarafından sika ve sadûk bir râvi olarak değerlendirilmiştir.⁴⁸⁰ Ebû Bekir b. Ayyâş (ö. 193/809), Süfyân b. Uyeyne, Hafs b. Gıyâs (ö. 194/810) ve Muhammed b. Fudayl (ö. 195/811) gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir.⁴⁸¹ Kendisinden İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a'nın da içinde bulunduğu birçok muhaddis rivâyette bulunmuştur.⁴⁸²

Buna göre yukarıda zikredilen söz konusu rivâyet, senedindeki râvilerin sika kabul edilmiş olmasından dolayı sahih olarak değerlendirilmiştir. Ancak metinde yer alan Uhud savaşı lafzı hatalıdır. Çünkü Ebû Muâviye naklettiği rivâyette tek

⁴⁷² Urve ve Hişâm ile ilgili değerlendirmeler için 6 no'lu hadise bk.

⁴⁷³ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 442.

⁴⁷⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 236.

⁴⁷⁵ İclî, *Ma'rifetü's-Şikât*, 2: 236; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7: 441; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 75.

⁴⁷⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 72.

⁴⁷⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 73.

⁴⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22: 48.

⁴⁷⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 202.

⁴⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8: 467; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 202.

⁴⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22: 48.

⁴⁸² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 22: 48.

kalmıştır. Hişâm b. Urve'den nakledilen farklı bir rivâyette Hendek Savaşı lafzı yer almaktadır.⁴⁸³

Metin Değerlendirmesi

Rivâyetlerin metninde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Hz. Peygamber, bir sahâbîyi yüceltmek için “Babam sana feda olsun” ya da “Anam sana feda olsun” demiştir. Sahâbe'den yalnız Zübeyr b. Avvâm ile Sa'd b. Ebû Vakkâs için “Babam anam sana feda olsun” ifadesini kullanmıştır. Hz. Peygamber'in kullanmış olduğu bu cümle dua mahiyetindedir.⁴⁸⁴

2. Rivâyet

18- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: كُنْتُ يَوْمَ الْأَحْزَابِ جُعِلْتُ أَنَا وَعَمْرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فِي النَّسَاءِ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِالزُّبَيْرِ، عَلَى فَرَسِهِ، يَخْتَلِفُ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، فَلَمَّا رَجَعْتُ قُلْتُ: يَا أَبَتِ رَأَيْتَكَ تَخْتَلِفُ؟ قَالَ: «أَوْهَلْ رَأَيْتَنِي يَا بُنَيَّ؟» قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ يَأْتِ بَنِي قُرَيْظَةَ فَيَأْتِينِي بِخَبْرِهِمْ. «فَانْطَلَقْتُ، فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَوَيْهِ فَقَالَ: «فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي»

Abdullah b. Zübeyr'den rivâyet edildiğine göre: “Ahzab Savaşı günü ben Ömer b. Ebû Seleme ile kadınların yanına bırakıldım. Sonra baktım ki babam Zübeyr atının üstünde Kurayzaoğulları'na iki veya üç defa gidip geldi. Eve döndüğümüzde babama”: “Ey Babacığım! Seni Kurayzaoğulları'nın yurduna gidip gelirken gördüm” dedim. Babam da: “Ey Oğlum beni öyle mi gördün” dedi. Ben de “Evet” dedim. Babam da bunun üzerine şöyle dedi: Hz. Peygamber: “Kim Kurayzaoğulları'na gider de bana haber getirir?” dedi. Ben de icabet ettim. Dönünce Hz. Peygamber (s.a.v.) babasıyla annesini bir arada zikrederek: “Babam anam sana feda olsun” dedi.

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 26 (2 no'lu dp.).

⁴⁸⁴ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 1: 212-213.

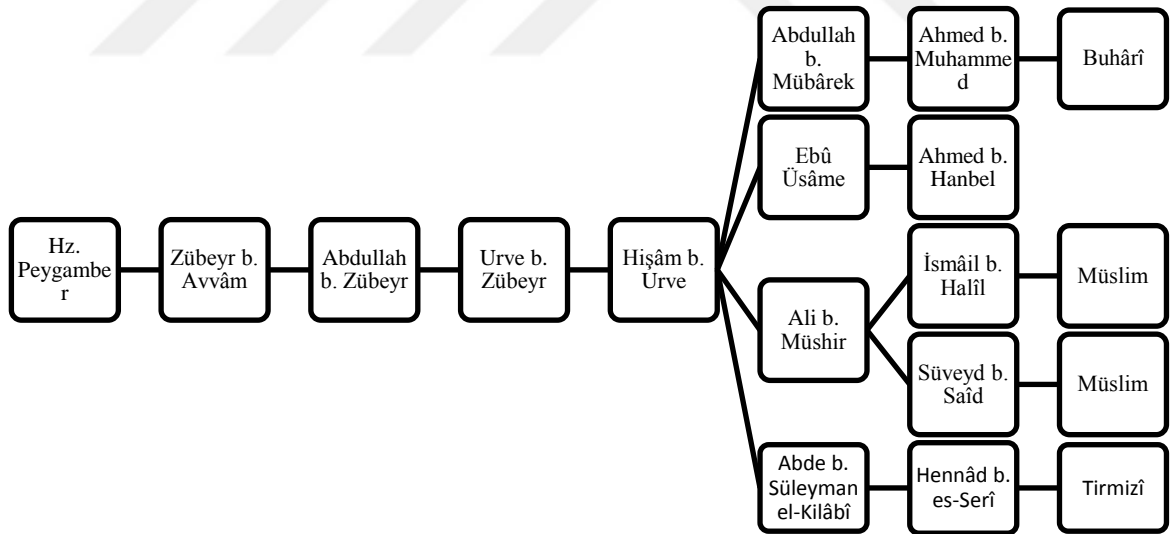
Buhârî, Ahmed b. Muhammed > Abdullah b. Mübârek > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴⁸⁵

Müslim, İsmâîl b. Halîl ve Süveyde b. Saîd > İbn Müshir > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴⁸⁶ Müslim'in senedi Buhârî ile Hişâm b. Urve'de birleşmektedir.

Tirmizî, Hennâd b. es-Serî > Abde b. Süleyman el-Kilâbî > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴⁸⁷ Tirmizî'nin senedi Buhârî ve Müslim ile Hişâm'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Üsâme > Hişâm b. Urve > Urve b. Zübeyr > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁴⁸⁸ Ahmed b. Hanbel'in senedi diğer rivâyetlerle Hişâm'da birleşmektedir

İsnâd Şeması

⁴⁸⁵ Buhârî, “Ashâbü'n-Nebî”, 13.

⁴⁸⁶ Müslim “Fezâilü'l-Ashâb”, 2416.

⁴⁸⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 23.

⁴⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 27.

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Senedde yer alan râviler Urve, Hişâm, Abdullah b. Mübârek ve Ebû Üsâme hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır. Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Ali b. Müshir (ö. 189/805): Künyesi Ebu'l-Hasen⁴⁸⁹ olan râvi Musul kadılığı yapmıştır.⁴⁹⁰ Âlimler kendisinin sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir.⁴⁹¹ Hişâm b. Urve, A'meş, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Ebû Mâlik el-Eşcaî (ö. 140/757) ve Mutarrif b. Tarîf (ö. 141/758) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁴⁹²

Abde b. Süleyman el-Kilâbî (ö. 187/803): Asıl adı Abdurrahman olan râvinin künyesi Ebû Muhammed'dir.⁴⁹³ Hadis âlimleri tarafından güvenilir bir râvi olarak kabul edilmiştir.⁴⁹⁴ Hişâm b. Urve, Süfyân es-Sevrî ve İsmâil b. Ebû Hâlid (ö. 146/763) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁴⁹⁵

Buna göre yukarıda zikredilen söz konusu rivâyet, senedindeki râvilerin sika kabul edilmiş olmasından dolayı sahih olarak değerlendirilmiştir.⁴⁹⁶ Tirmizî de hadisin sıhhatiyle ilgili hasen sahih ifadesini kullanmıştır.⁴⁹⁷

Metin Değerlendirmesi

Hadisin yer aldığı metinlerde anlamı değiştirecek bir farklılık bulunmamaktadır. Müslim ve Ahmet b. Hanbel'de yer alan metinde Zübeyr b. Avvâm'ın oğlu Abdullah ve Ömer b. Ebû Seleme kadınlarla birlikteyken buldukları yer olarak **أَطْمُ حَسَانَ** (Hassan'ın kalesi) lafzı yer almaktadır. Bunun dışında Müslim'de ve Ahmed b. Hanbel'de yer alan Abdullah ve Ebû Seleme'nin savaş meydanına baktıklarını belirten

⁴⁸⁹ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 214.

⁴⁹⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 158.

⁴⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 21: 138; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 158; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 214.

⁴⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 21: 135-136.

⁴⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18: 531; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16: 39.

⁴⁹⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 108; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 164; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 89; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16: 39; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18: 533.

⁴⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 18: 531.

⁴⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 27 (2 no'lu dp.).

⁴⁹⁷ Tirmizî, *Sünen*, 6: 98.

فَكَانَ يَرْفَعُنِي وَأَرْفَعُهُ، فَإِذَا رَفَعَنِي⁴⁹⁹ ve فَكَانَ يُطَاطِئُ لِي مَرَّةً فَاَنْظُرُ، وَأَطَاطِئُ لَهُ مَرَّةً فَيَنْظُرُ⁴⁹⁸

عَرَفْتُ (O belini eğer ben bakardım, bazen de ben eğilirdim o bakardı) ifadeleri yer almaktadır.

Söz konusu rivâyet bir çocuğun küçük yaşta dahi olsa hadis dinlemesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. Şöyle ki; Abdullah b. Zübeyr'in hicret senesinde Medine'de doğduğu bilinmektedir. Hendek Savaşı ise hicretin dördüncü yılında meydana gelmiştir. Şu halde olaya şahit olan İbn Zübeyr dört yaşında bile değildir. Buna bağlı olarak cumhurun: 'Bir çocuğun beş yaşına varmadıkça hadis dinlemesi caiz değildir' görüşü doğru değildir. Doğru olan temyiz gücüne sahip bir çocuğun dört yaşında ya da daha küçük yaşta bile olsa hadis dinlemesidir.⁵⁰⁰

2.4. Âyetlerin Tefsiri İle İlgili Rivâyetler

Bu başlık altında, Zübeyr b. Avvâm'dan beş hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadislerde Tekâsür, Zümer, Enfâl, Âl-i İmrân ve Ahkâf sûrelerinde yer alan ayetlerin tefsiri konu edilmektedir.

2.4.1. Tekâsür Sûresi İle İlgili Rivâyet

19- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: {ثُمَّ لِنُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ} قَالَ الزُّبَيْرُ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَيُّ النَّعِيمِ نُسْأَلُ عَنْهُ، وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ النَّمْرُ وَالْمَاءُ؟» قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ»

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre: “Sonra o gün nimetten sorulacaksınız” (et-Tekâsür 102/8) ayeti inince Zübeyr: “Ey Allah Resûlü! Biz hangi nimetten sorulacağız? Bizdeki nimet ancak siyah iki şeydir: Hurma ve su” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Muhakkak o sorulacağınız nimet olacaktır” buyurdu.

⁴⁹⁸ Müslim, “Fezâilü'l-Ashâb”, 2416.

⁴⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 27.

⁵⁰⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc*, (Beyrut: Darü ihyâ'u't-türâsi'l-Arabî, 1392), 15: 189.

Rivâyetin Tahrîci

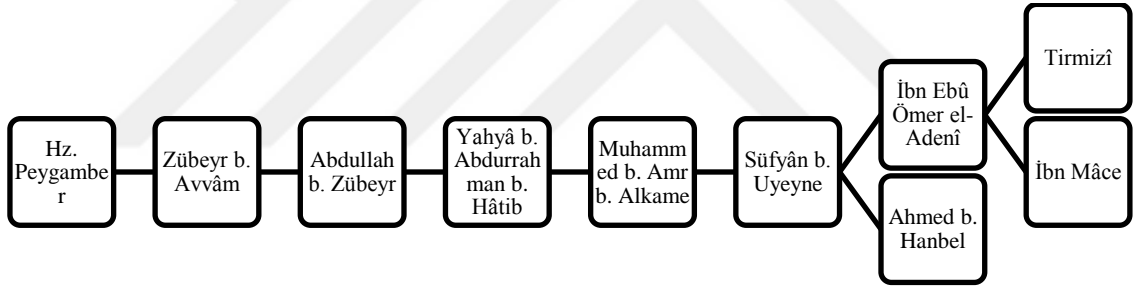
Bu hadisi Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Tirmizî, İbn Ebû Ömer el-Adenî > Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame > Yahyâ b. Abdurrâman b. Hâtib > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵⁰¹

İbn Mâce'nin senedi Tirmizî ile aynıdır.⁵⁰²

Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame > Yahyâ b. Abdurrâman b. Hâtib > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵⁰³ Ahmed b. Hanbel'in senedi diğer senedlerle Süfyân b. Uyeyne'de birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Abdullah b. Zübeyr sahâbîdir. Muhammed b. Amr ve Süfyân ile ilgili daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁵⁰⁴ Hadisin senedinde yer alan diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

⁵⁰¹ Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 88.

⁵⁰² İbn Mâce, "Zühd", 12.

⁵⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 24-25.

⁵⁰⁴ Muhammed b. Amr ve Süfyân ile ilgili değerlendirmeler için 10 no'lu hadise bk.

Yahyâ b. Abdurrahmân b. Hâtib (ö. 104/722): Künyesi Ebû Muhammed⁵⁰⁵ olan râvi Medine muhaddislerindendir.⁵⁰⁶ Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında doğduğu söylenmiştir.⁵⁰⁷ Âlimler kendisinin sika bir râvi olduğunu ve çok hadis rivâyet ettiğini ifade etmişlerdir.⁵⁰⁸ Buhârî hariç diğer kütüb'i sitte müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuştur.⁵⁰⁹ Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674), Hassân b. Sâbit (ö. 60/680), Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94) ve Hz. Âişe gibi sahâbilerden hadis rivâyet etmiştir.⁵¹⁰ Kendisinden Bükeyr b. Abdullah el-Eşec, Urve b. Zübeyr, Hişâm b. Urve ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi muhaddislerin rivâyetleri vardır.⁵¹¹

İbn Ebû Ömer el-Adenî (ö. 243/857): İmam ve hâfız ünvanlarıyla anılan râvinin künyesi Ebû Abdullah'tır.⁵¹² Mekke'de ikamet etmiş ve orada vefat etmiştir.⁵¹³ Hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir.⁵¹⁴ Ancak uydurma bir hadis nakledecek kadar dalgın biri olduğu da söylenmiştir.⁵¹⁵ Fudayl b. İyâz, Süfyân b. Uyeyne, Mu'temir b. Süleyman ve Veki' b. Cerrâh (ö. 197/812) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁵¹⁶ Kendisinden Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Bişr ed-Dûlâbî (ö. 310/923), Ebû Hâtim er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.⁵¹⁷

Sonuç olarak Tirmizî, hadislerle ilgili hasen demiştir.⁵¹⁸ Buhârî, Muhammed b. Amr'dan makrûnen rivâyette bulunmasından ve onun hasenü'l-hadis olmasından dolayı hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.⁵¹⁹

⁵⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 5: 523.

⁵⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 436.

⁵⁰⁷ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 5: 523.

⁵⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 437; İclî, *Ma'rifetü's-sikâat*, 2: 354; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 5: 523.

⁵⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 438.

⁵¹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 435.

⁵¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 435-436.

⁵¹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 23: 92.

⁵¹³ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 9: 98.

⁵¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26: 201; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 9: 98.

⁵¹⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 124.

⁵¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 23: 92.

⁵¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23: 200.

⁵¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, 5: 305.

⁵¹⁹ İbn Mâce, *Sünen*, 5: 262 (1 no'lu dp.); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 25 (1 no'lu dp.).

Metin Değerlendirmesi

Rivâyetle ilgili olarak Allah'ın vermiş olduğu nimetlerin sağlık, rızık, emniyet olduğu ve bunlara şükredilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Zübeyr b. Avvâm o dönemde insanların ellerinde nimet olarak hurma ve su bulunduğunu, bu nimetlerin insanların yaşamaları için gerekli nimetler olduğunu ifade etmiş ve onlardan hesabın sorulmayacağını düşünmüştür. Araplar'ın hurma ve suyu beraber isimlendirdiklerini ve onlar için önemli yiyecekler olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in 'Muhakkak o sorulacağınız nimet olacaktır' cevabı ise iki şekilde yorumlanmıştır. Birincinin, insanın ahirette sorgulandığı nimete kavuşacağı diğerinin ise hurma ve su nimetinin Allah'ın büyük nimetleri olduğu ve ahirette hesabının sorulacağıdır.⁵²⁰

2.4.2. Zümer Sûresi İle İlgili Rivâyet

20- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} قَالَ الزُّبَيْرُ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُكْرَرُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةُ بَعْدَ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا؟» قَالَ: «نَعَمْ»، فَقَالَ: «إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ.»

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre: “Sonra da kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda davallaşacaksınız” (ez-Zümer 39/31) ayeti inince Zübeyr dedi ki: “Dünyada aramızda olanlardan sonra birbirimizden davacı olmamız tekrarlanacak mı?” Hz. Peygamber: “Evet” dedi. Bunun üzerine Zübeyr: “Şüphesiz ki bu çok ağırdır” dedi.

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Tirmizî, İbn Ebû Ömer > Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame > Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtib > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵²¹

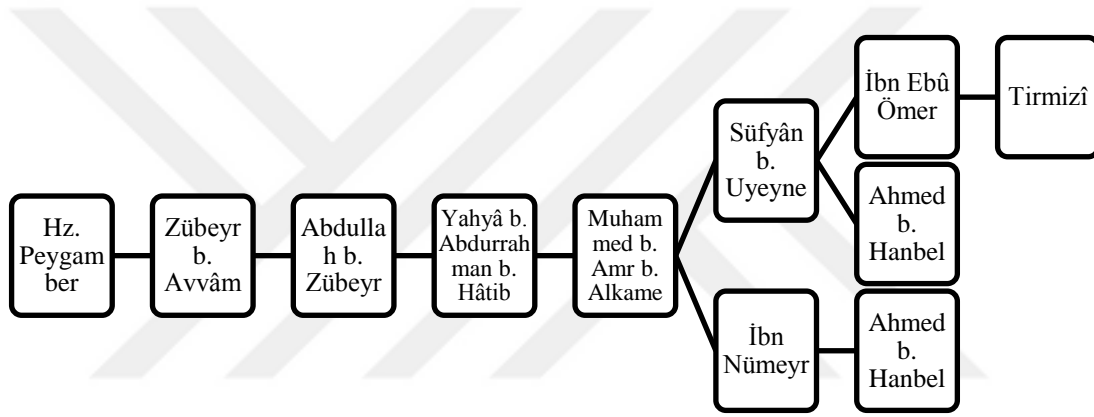
⁵²⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 9: 203-204.

⁵²¹ Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'an”, 40.

Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne > Muhammed b. Amr b. Alkame > Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtib > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵²² Ahmed b. Hanbel'in senedi Tirmizî ile Süfyân'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel diğer rivâyetinde, İbn Nümeyr > Muhammed b. Amr > Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtib > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵²³ Ahmed b. Hanbel'in bu senedi diğer rivâyetlerin senedleriyle Muhammed b. Amr'da birleşmektedir.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râviler Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtib, Muhammed b. Amr ve Süfyân ile ilgili daha önce değerlendirme yapıldığı için tekrar yer verilmeyecektir.⁵²⁴

Tirmizî, hadisle ilgili hasen sahih⁵²⁵ ifadesini kullanmıştır. Buhârî, Muhammed b. Amr'dan makrûnen ve Müslim, mütâbaat⁵²⁶ şeklinde rivâyette bulunmuş olmasından ve

⁵²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 24-25.

⁵²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 45.

⁵²⁴ Yahyâ b. Abdurrahman b. Hâtib, Muhammed b. Amr ve Süfyân ile ilgili değerlendirmeler için 10 no'lu hadise bk.

⁵²⁵ Hasen sahih: Hasen iken diğer rivâyetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis ya da birden fazla senedi olup bunlardan bazıları hasen bazıları sahih olan hadis. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istihlâları sözlüğü*, 113.)

Muhammed b. Amr'ın hasenü'l-hadis sayılmasından dolayı hadis hasen kabul edilmiştir.⁵²⁷

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetler arasında anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Ahmed b. Hanbel'in bir rivâyeti lafız bakımından daha kısadır ve şöyle yer almıştır: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} قَالَ الزُّبَيْرُ: أَيُّ رَسُولٍ لَمَّا نَزَلَتْ: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} قَالَ: «نَعَمْ»⁵²⁸ Ahmed b. Hanbel'in diğer rivâyetinde Hz. Peygamber, Zübeyr'in sorusuna 'evet' dedikten cevaben şöyle demiştir: لِيُكَرَّرَنَّ عَلَيْكُمْ " حَتَّى يُؤَدَّى إِلَى كُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ " (Her hak sahibi hakkını alıncaya kadar tekrarlanacaktır).⁵²⁹

Rivâyette geçen ayetin tefsiriyle ilgili insanların dünyadan ayrılıp ahirette Allah (c.c.) katında toplanacağı, dünyada iken içinde buldukları tevhid ve şirk konusunda Allah huzurunda hesap verecekleri ve Allah'ın da haklıyı haksızdan ayıracağı ve gerçeği açıklayacağı ifade edilmiştir. Allah'ın mü'minleri, ihlas sahibi olanları ve muvahhidleri kurtaracağı; kâfirleri, inkârcıları, müşrikleri ve Allah'ın dinini yalanlayanları azaba uğratacağı belirtilmiştir. İlgili ayet her ne kadar mü'minler ve kâfirler hakkında indirilmiş ve ahirette aralarındaki davalaşmayı zikretmişse de dünyada hasımlaşan her insan hakkında geçerli olduğu söylenmiştir.⁵³⁰

2.4.3. Enfâl Sûresi İle İlgili Rivâyet

21- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا شَدَّادُ يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا غَيْلَانُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنِ مُطَرِّفٍ، قَالَ: قُلْنَا لِلزُّبَيْرِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، مَا جَاءَ بِكُمْ ضَيِّعُنُمُ الْخَلِيفَةَ حَتَّى قُتِلَ، ثُمَّ جِئْتُمْ تَطْلُبُونَ بِدَمِهِ؟ فَقَالَ الزُّبَيْرُ: «إِنَّا قَرَأْنَاهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ:

⁵²⁶ Mütâbaat: Bir hadisin lafızlarına veya manasına uygun başka bir hadisin, öncekinin râvisinden ayrı biri tarafından, tamamen veya kısmen aynı senedle rivâyet edilmesi. (Bu konuda bk. Aydınlı, Aydınli, *Hadis istilahları sözlüğü*, 223.)

⁵²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 25 (1 no'lu dp.), 3: 45 (2 no'lu dp.).

⁵²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 25.

⁵²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 45.

⁵³⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, 9: 79.

{وَأَتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ} خَاصَّةً لَمْ نَكُنْ نَحْسَبُ أَنَّ أَهْلَهَا حَتَّى وَقَعَتْ مِنَّا حَيْثُ وَقَعَتْ»

Mutarrif'den rivâyet edildiğine göre: Zübeyr'e şöyle söyledik: “Ey Ebû Abdullah! Halife öldürülene kadar size ne geldiye kaybettiniz, sonra halifenin kanını talep ettiniz.” Bunun üzerine Zübeyr dedi ki: “Biz Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer döneminde “İçinizden zulmedenlere dokunmakla kalmayacak olan fitnedden sakının” (el-Enfal 8/25) ayetini okuduk. Ayetin Hz. Osman ve ailesi için olduğunu bu hadiseler ortaya çıkıncaya kadar düşünmedik.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

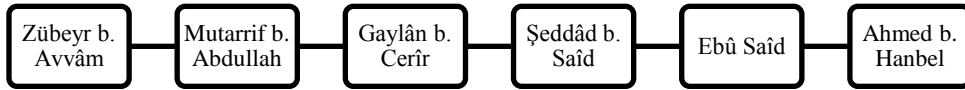
Sened Değerlendirmesi

Söz konusu hadis Ahmed b. Hanbel'den iki farklı senedle ulaşan mevkuf bir rivâyettir. İlk rivâyetin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

1. Rivayet

Ahmed b. Hanbel, Hâşimoğulları'nın kölesi Ebû Saîd > Şeddâd b. Saîd > Gaylân b. Cerîr > Mutarrif b. Abdullah tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmektedir.⁵³¹

İsnâd Şeması

Burada Mutarrif b. Abdullah (ö. 95/713-14), Gaylân b. Cerîr (ö. 129/747), Şeddâd b. Saîd (ö. ?) ve Ebû Saîd (ö. 197/812) hakkında yapılan değerlendirmelere yer verilecektir.

⁵³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 31.

Mutarrif b. Abdullah: Tâbiîn neslinden⁵³² olan râvinin edep, fazilet ve takva sahibi bir kişi olduğu söylenmiştir.⁵³³ Babası Hz. Peygamber'in ashâbındandır.⁵³⁴ Mutarrif de Hz. Peygamber hayattayken doğmuştur.⁵³⁵ Hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir.⁵³⁶ Übey b. Kâ'b, (ö. 33/654), Hz. Osman, Hz. Ali, Ammâr b. Yâsir, İmrân b. Husayn ve Hz. Âişe'den rivâyette bulunmuştur.⁵³⁷ Kendisinden Sâbit el-Bünânî (ö. 127/744), Hasan-ı Basrî ve Katâde b. Diâme gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁵³⁸

Gaylân b. Cerîr (ö. 129/747): Künyesi Ebû Yezîd⁵³⁹ olan râvi Basra muhaddislerindedir.⁵⁴⁰ Nesâî, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim onun sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴¹ Enes b. Mâlik, Saîd b. Müseyyeb ve Şehr b. Havşeb (ö. 112/730) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Eyyûb es-Sahtiyânî, Şu'be b. Haccâc ve Katâde gibi şahsiyetler kendisinden rivâyette bulunmuştur.⁵⁴²

Şeddâd b. Saîd (ö. ?): Basra muhaddislerinden⁵⁴³ olan râvi hakkında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hayseme ve Nesâî gibi âlimler sika değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁴⁴ Buhârî ise Abdussamed b. Abdulvâris sebebiyle zayıflığı vardır demiştir.⁵⁴⁵ İbn Adî (ö. 365/976) Şeddâd'ın az hadis rivâyet ettiğini ve kendisinde münker hadis görmediğini söylemiş olup la be'se bih ifadesini kullanmıştır.⁵⁴⁶ İbnü'l-

⁵³² İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 282.

⁵³³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 210.

⁵³⁴ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 282.

⁵³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 430.

⁵³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28: 69; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 282; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 430; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7: 210.

⁵³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28: 67-68.

⁵³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28: 68.

⁵³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 277.

⁵⁴⁰ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 291.

⁵⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23: 131; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 291; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7: 52; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 277.

⁵⁴² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23: 131.

⁵⁴³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 441.

⁵⁴⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 396-397; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 441; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4: 330; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 278.

⁵⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 396.

⁵⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 397.

Mübârek, Veki' b. Cerrâh ve Yezîd b. Hübâb (ö. 230/846) gibi muhaddisler kendisinden rivâyette bulunmuştur.⁵⁴⁷

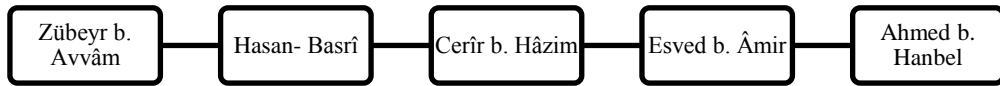
Ebû Saîd (ö. 197/812): Asıl adı Abdurrahman b. Abdullah b. Ubeyd el-Basrî olan râvi Haşimoğulları'nın azatlı kölelerindedir.⁵⁴⁸ Hadis âlimlerince sika kabul edilmiştir.⁵⁴⁹ Ahmed b. Hanbel'in ise ondan memnun olmadığı ve rivâyetlerinde çok hata yaptığı söylenmiştir.⁵⁵⁰ Ebân b. Yezîd el-Attâr, Harb b. Şeddâd (ö. 161/778), Hammâd b. Seleme ve Şu'be b. Haccâc gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Ahmet b. Hanbel, Halîfe b. Hayyât (ö. 240/854-55) ve Ali b. Muhammed et-Tanâfisî gibi şahsiyetler kendisinden rivâyette bulunmuştur.⁵⁵¹

Sonuç olarak, söz konusu rivâyetin senedi ceyyid⁵⁵² kabul edilmiştir. Şeddâd b. Saîd'in sadûk olduğu ve Müslim'in ondan şevâhid⁵⁵³ olarak rivâyette bulunduğu ifade edilmiştir.⁵⁵⁴

2. Rivâyet

Ahmed b. Hanbel, Esved b. Âmir > Cerîr b. Hâzim > Hasan-ı Basrî tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁵⁵⁵

İsnâd Şeması

⁵⁴⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 396.

⁵⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 217.

⁵⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 219; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5: 254.

⁵⁵⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 6: 190.

⁵⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 217-218.

⁵⁵² Ceyyid: Hasen li-zâtihi mertebesinden yüksek olmakla beraber sahih derecesine vardığından tereddüt edilen hadis. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 50.)

⁵⁵³ Şevâhid: Herhangi bir hadise aynı veya başka bir sahâbîden gelen aynı ya da benzer muhtevadaki ikinci hadis. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istihlaları sözlüğü*, 50.)

⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 31 (1 no'lu dp.).

⁵⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 47.

Burada Cerîr b. Hâzim (ö. 170/786) ve Esved b. Âmir (ö. 208/323) hakkında yapılan değerlendirmelere yer verilecektir. Hasan-ı Basrî hakkında daha önce değerlendirme yapıldığı için tekrar yer verilmeyecektir.⁵⁵⁶

Cerîr b. Hâzim: Künyesi Ebû Nadr⁵⁵⁷ olan râvi tâbiînün küçüklerindedir.⁵⁵⁸ Bazı âlimler kendisinin sika olduğunu söylemiştir. Nesâî ve Yahyâ b. Mâîn ise onun hakkında la be'se bih demiştir.⁵⁵⁹ Hasan-ı Basrî, Humeyd et-Tavîl, A'meş, Şu'be b. Haccâc ve İbn Ebû Müleyke gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.⁵⁶⁰ Kendisinden Eyyûb es-Sahtiyânî, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî ve Süleyman b. Harb gibi şahsiyetlerin rivâyetleri vardır.⁵⁶¹

Esved b. Âmir: Künyesi Ebû Abdurrahman olan râvinin memleketi Şam'dır. Bağdad'da ikamet etmiştir.⁵⁶² Ali b. Medînî onun hakkında sika derken Yahyâ b. Maîn la be'se bih ifadesini kullanmıştır.⁵⁶³ İbn Sa'd sâlihu'l-hadis olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁴ İsrâîl b. Yûnus, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Şerîk b. Abdullah en-Nehâf (ö. 177/794) ve Şu'be b. Haccâc gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden İbrâhim b. Saîd el-Cevherî, İbn Ebû Şeybe ve Ali b. Medînî gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuştur.⁵⁶⁵

Buna göre senedde yer alan râviler sika kabul edilmiş olup Buhârî ve Müslim'in râvileridir. Hadis sahih li-gayrihi⁵⁶⁶ olarak kabul edilmiştir.⁵⁶⁷

⁵⁵⁶ Hasan-ı Basrî hakkında yapılan değerlendirme için 14 no'lu hadise bk.

⁵⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 525.

⁵⁵⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 115.

⁵⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 528-529; İclî, *Ma'rifetü's-şikâat*, 1: 266; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 6: 144; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 504.

⁵⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 525.

⁵⁶¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 526.

⁵⁶² İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 8: 130.

⁵⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 227; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 8: 130; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2: 294; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19: 94.

⁵⁶⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 227.

⁵⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 3: 226.

⁵⁶⁶ Sahih li-gayrihi: Râvilerinden birinin zabtının tam olmaması gibi bir eksikliği sebebiyle sahih olamayan ancak bu eksikliği başka bir rivâyetle giderilerek sahih derecesine çıkan hadis. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 270.)

⁵⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 47 (3 no'lu dp.).

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Rivâyette yer alan ayetin tefsiriyle ilgili, fitne yani toplum içinde imanın bozulması, kargaşa, baskı gibi durumların el birliğiyle engellenmesi gerektiği yoksa zararının sınırlı kalmayacağı ve hak edenlerin yanında suçsuz insanlara da zararın dokunacağı ifade edilmiştir. Çünkü o insanların fitnenin yok olması için çaba göstermedikleri ve haksızlığın karşısında durmadıkları için sorumlu oldukları söylenmiştir. Bunlar içinde hiçbir kusuru olmayan çok küçük bir grubun olmasının normal olduğu, Allah'ın (c.c.) bu insanlara günahları olmadığı halde başka insanlar yüzünden uğradıkları acıların karşılığını ahirette mükâfat olarak vereceği belirtilmiştir.⁵⁶⁸

2.4.4. Âl-i İmrân Sûresi İle İlgili Rivâyet

22- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنِي جُبَيْرُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَعْدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي يَحْيَى، مَوْلَى آلِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، قَالَ: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بَعْرَفَةَ يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ: {شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ يَا رَبِّ»

Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre şöyle söyledi: Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Arafat'ta şu ayeti okurken işittim: “Allah hak ve adaleti ayakta tutarak, kendisinden başka ilah olmadığını bildirdi, melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. Allah'tan başka ilah yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.” (el-Âl-i İmrân 3/18) “Ben buna şahit olanlardan biriyim Ya Rab!”

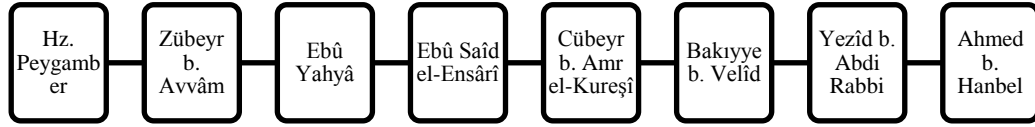
Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

⁵⁶⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 2: 680-681.

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Abdi Rabbi > Bakıyye b. Velîd > Cübeyr b. Amr el-Kureşî > Ebû Saîd el-Ensârî > Ebû Yahyâ (Zübeyr ailesinin kölesi) > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁵⁶⁹

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Yezid b. Abdi Rabbi (ö. 224/839): Künyesi Ebû'l-Fazl'dır.⁵⁷⁰ Âlimler tarafından sika kabul edilmiştir.⁵⁷¹ Veki' b. Cerrâh, Velîd b. Müslim (ö. 195/810) ve Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî (ö. 222/837) gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.⁵⁷² Kendisinden Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve Osman b. Saîd ed-Dârimî (ö. 280/894) hadis rivâyet etmiştir.⁵⁷³

Bakıyye b. Velîd: Ebû Yuhmid ismiyle künyelenmiştir. Hâfız ve âlim ünvanlarıyla anılmıştır.⁵⁷⁴ Hadis âlimler kendisinin sika olduğunu söylemişlerdir.⁵⁷⁵ Sevr b. Yezîd (ö. 150/767) ve Mâlik b. Enes gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.⁵⁷⁶ Kendisinden Şu'be b. Haccâc, Evzâî, İbn Cüreyc ve İbnü'l-Mübârek gibi âlimler hadis rivâyet etmiştir.⁵⁷⁷

⁵⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 37.

⁵⁷⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 183.

⁵⁷¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 184-185; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 364; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 9: 274.

⁵⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 183.

⁵⁷³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 183.

⁵⁷⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16: 48.

⁵⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 198; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 1: 250; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16: 51.

⁵⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 192-193.

⁵⁷⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 16: 49.

Sonuç olarak Yezîd b. Abdi Rabbi ve Bakıyye b. Velîd âlimler tarafından sika kabul edilmiştir. Ancak senedde yer alan diğer râviler Cübeyr b. Amr, Ebû Saîd el-Ensâri ve Zübeyr ailesinin kölesi Ebû Yahyâ'nın kimliklerinin bilinmemesi zafiyete neden olan bir kusurdur. Bu nedenle hadisin senedi zayıf kabul edilmiştir.⁵⁷⁸

Metin Tehkîdi

Rivâyette yer alan ayetin tefsiriyle ilgili şöyle bir yorum yapılmıştır: Sözlükte şahadet ve şühûd kavramları esasen hazır olmak ve gözle görmek manalarına gelmektedir. Dinde ve örfte şahid davacı ve davalıdan başka bir kişi olur. Bu ayette ise Allah'ın şahitliğinde davacı ile şahitliğin ve şahit ile üzerine şahitlik edilenin birleşmesi söz konusu olabileceğinden bu şahitliğin manasını ve önemini idrak etmek gerekir. Allah'ın şahitliği bir hakikatı bildirmek, onu açıklamak ve onu birtakım delillerle ispat manalarında anlaşılır. Bu mana ile Allah, gizli ve açık dünyada hesabı bilinmeyen şahitler ve deliller yaratmak suretiyle kendi birliğini ve büyüklüğünü açıklayıp ortaya koymuştur. Bunun dışında dini anlamda deliller de indirerek bunları bildirmiş ve doğrulamıştır.⁵⁷⁹

2.4.5. Ahkâf Sûresi İle İlgili Rivâyet

23- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرُو: وَسَمِعْتُ عِكْرِمَةَ، {وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ} وَقُرِيَّ عَلَى سُفْيَانَ، عَنِ الزُّبَيْرِ: {نَفَرًا مِنَ الْجِنَّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ} قَالَ: «بِنَحْلَةٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ {كَأَنَّهُمْ يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا}» قَالَ سُفْيَانُ: «اللُّبْدُ: بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ كَاللُّبْدِ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ»

Amr şöyle dedi: İkrime'den "...Bir zamanlar sana doğru yönlendirmiştik" (el-Ahkâf 46/29) ayetini duydum. Sonra Süfyân'a Zübeyr b. Avvâm'dan şu ayet okundu: "Cin topluluğundan bir grubu, Kur'an'ı dinlemek üzere..." (el-Ahkâf 46/29). Dedi ki: "Nahle." Hz. Peygamber (s.a.v.) yatsı namazının son rekâtını kılıyordu ve şu ayeti okudu: "Üstüne çıkarcasına üşüşüyorlar" (el-Cin 72/19). Süfyân dedi: Lübed: "Onlardan bazılarının bazılarına keçe gibi yapışıp kalmaları, iç içe geçmeleri."

⁵⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3: 37 (2 no'lu dp.).

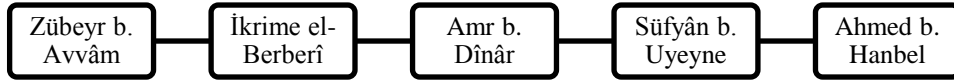
⁵⁷⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Zehraveyn Yayınları, t.y.), 2: 324-325.

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne > Amr b. Dînâr > İkrime el-Berberî tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmektedir.⁵⁸⁰

İsnâd Şeması

Sened Tenkidi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Hadisin senesinde yer alan râvi Süfyân b. Uyeyne hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁵⁸¹ Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

İkrime el-Berberî (ö. 105/723): Künyesi Ebû Abdullah olan râvi tâbiînden olup allâme ve hâfız biri olarak da tanınmıştır.⁵⁸² Güvenilir bir râvi olduğu, akranlarından çok rivâyette bulunmadığı ve naklettiği rivâyetlerin birçoğunun sahâbeden olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸³ Hadis âlimlerince sika kabul edilmiştir.⁵⁸⁴ Bunun dışında tefsir ve fıkıh alanında döneminin en önemli âlimleri arasında sayılmıştır.⁵⁸⁵ Süfyân es-Sevrî tefsir ilminin dört kişiden alınacağını ve bunlardan birinin de İkrime olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁶ Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Hz. Ali, Hz. Hasan (ö. 49/669), Safvân b. Ümeyye, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Amr b. Âs (ö. 65/684-85), Ebû Hüreyre ve Hz. Âişe gibi sahâbîlerden rivâyette bulunmuştur.⁵⁸⁷ Kendisinden İbrâhim en-Nehaî (ö. 96/714), Eyyûb es-Sahtiyânî, Hammâd b. Ebû Süleyman (ö. 120/738),

⁵⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 46.

⁵⁸¹ Süfyân hakkında yapılan değerlendirme için 10 no'lu hadise bk.

⁵⁸² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 11.

⁵⁸³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 29.

⁵⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 20: 288-289; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 145; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 5: 229; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7: 8; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 30.

⁵⁸⁵ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 5: 229.

⁵⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 20: 274; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 18.

⁵⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 20: 265.

Humeyd et-Tavîl, A‘meş ve Simâk b. Harb (ö. 123/741) gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁵⁸⁸

Amr b. Dînâr: Hâfız, imam ve âlim gibi ünvanlarla anılan râvi⁵⁸⁹ tâbiîndendir.⁵⁹⁰ Ebû Muhammed ismiyle künyelenmiştir.⁵⁹¹ Ebû Zür‘a, Ebû Hatim ve Nesâî gibi âlimler kendisinin sika olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹² Buhârî dört yüz kadar hadis rivâyet ettiğini söylemiş olup Ahmed b. Hanbel de Allah’ın Amr’ı ilimde şerefli kıldığını belirtmiştir.⁵⁹³ Abâdile⁵⁹⁴ başta olmak üzere Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) ve Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerden; Sâid b. Cübeyr (ö. 94/713), Sâid b. Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr ve Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725) gibi tâbiûn muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.⁵⁹⁵ Kendisinden Ebân b. Yezîd el-Attâr, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu‘be b. Haccâc ve Katâde b. Diâme gibi şahsiyetler hadis rivâyet etmiştir.⁵⁹⁶

Sonuç olarak, senedde yer alan râvi İkrime ile Zübeyr b. Avvâm görüşmediği için inkıta söz konusudur. Ancak hadisin râvileri sika olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden hadis hasen li-gayrihi olarak değerlendirilmiştir. Zübeyr b. Avvâm H. 36 yılında Cemel Vakası’nda şehit edilmiştir. İkrime ise Zübeyr’in vefatından sonra efendisi tarafından İbn Abbas Basra valisi iken ona hediye olarak verilmiştir.⁵⁹⁷

Metin Değerlendirmesi

Rivâyette yer alan Ahkâf Suresi yirmi dokuzuncu ayetin tefsiriyle ilgili, cinlerin Hz. Peygamber’i dinlemeleri ve ona iman ederek topluluklarını uyarmaları inkârda direnen müşriklerin ibret ve örnek almaları amacına yönelik olduğu söylenmiştir. Hz.

⁵⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 20: 265-266.

⁵⁸⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 85.

⁵⁹⁰ İclî, *Ma‘rifetü’s-şikât*, 2: 175.

⁵⁹¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 167.

⁵⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 9; İclî, *Ma‘rifetü’s-şikât*, 2: 175; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5: 167; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta‘dil*, 6: 231; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 8: 26.

⁵⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 9.

⁵⁹⁴ Abâdile: “Abdullahlar” demektir. Bununla sahâbîlerden Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer kastedilir. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis ıstılahları sözlüğü*, 13.)

⁵⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 6; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 8: 26.

⁵⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22: 7-8.

⁵⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 46 (1 no’lu dp.).

Peygamber cinlerle birden fazla bir araya gelerek onları davet ettiği, onlarla görüştüğü ve konuştuğu ifade edilmiştir.⁵⁹⁸

Cin Suresi on dokuzuncu ayetin tefsiriyle ilgili, Resûlullah (s.a.v.) Nahle⁵⁹⁹ isimli yerde Müslümanlara namaz kıldırırken cinlerin ondan Kur'an dinlemek için neredeyse birbirlerini ezecek bir vaziyette etrafını kuşattıkları belirtilmiştir.⁶⁰⁰

2.5. Muhtelif Konular İle İlgili Rivâyetler

Bu başlık altında, Zübeyr b. Avvâmdan rivâyet edilen ve farklı birçok konuyu ihtiva eden altı hadis nakledilmiştir. Bu hadislerde çalışmanın önemi, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tâbi olmanın gerekliliği, selamlaşmanın önemi, Allah'ı tesbih etmek, şehirlerde ikâmet ve Hz. Peygamber'in halet-i ruhiyesi gibi konular yer almaktadır.

2.5.1. Çalışmanın Önemi

İslâm dini, insanın rızkını kazanması için çalışmayı emretmiştir. Allah Kur'an'da "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder" (en-Necm 53/39) şeklinde buyurarak onun rızkını çalışmasına bağlı kılmıştır. Hz. Peygamber de insanın meşru kazancını nafîle ibadet olarak görmüş ve rızkını kazanmak için çaba gösterenlerin Allah yolunda olduğunu söylemiştir.⁶⁰¹ Çalışmanın dışında insanların dilenmesi gibi tembelliği teşvik eden işleri ise hoş görmemiştir.⁶⁰² Bu konuyla ilgili Zübeyr b. Avvâm'dan şöyle bir hadis nakledilmiştir:

24- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ الْعَوَّامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ، فَيَأْتِيَ بِحُزْمَةِ الْحَطَبِ عَلَى ظَهْرِهِ، فَيَبِيعَهَا، فَيُكْفِيَ اللَّهُ بِهَا وَجْهَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ»

⁵⁹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5: 39-40.

⁵⁹⁹ Nahle: Hicaz'da bulunan Mekke'ye yakın bir yerdir. (Bu konuda bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 5: 277.)

⁶⁰⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5: 480.

⁶⁰¹ Nevzat Aşık, "Hz. Peygamber'in Hadislerine Göre Çalışmak", *İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, (2008), 41.

⁶⁰² Nesâî, "Zekât", 83.

Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Sizden birinizin ipini alarak sırtında bir bağ odun getirip pazarda satması, Allah'ın kendisinin yüzünü koruması, başkalarından dilenmesinden daha iyidir. Dilendiği kimseler kendisine ya verirler, ya vermezler.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu rivâyeti Buhârî ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir. Rivâyet Buhârî'de üç yerde ve Ahmed b. Hanbel'de iki yerde geçmektedir.

Buhârî, Mûsa b. İsmâil > Vüheyb b. Hâlid > Hişam b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁰³

Buhârî, Muallâ b. Esed > Vüheyb b. Hâlid > Hişam b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁰⁴ Buhârî'nin bu senedi önceki rivâyetin senediyle Vüheyb'de birleşmektedir.

Buhârî, Yahya b. Mûsa > Vekî' > Hişam b. Urve > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁰⁵ Buhârî'nin bu senedi önceki iki rivâyetin senediyle Hişam'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Hafs b. Gıyâs > Hişam > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁰⁶ Ahmed b. Hanbel'in senedi Buhârî ile Hişam'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Vekî' ve İbn Nümeyr > Hişam > Urve b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel'in bu senedi Buhârî ile Hişam'da birleşmektedir.

⁶⁰³ Buhârî, “Zekât”, 50.

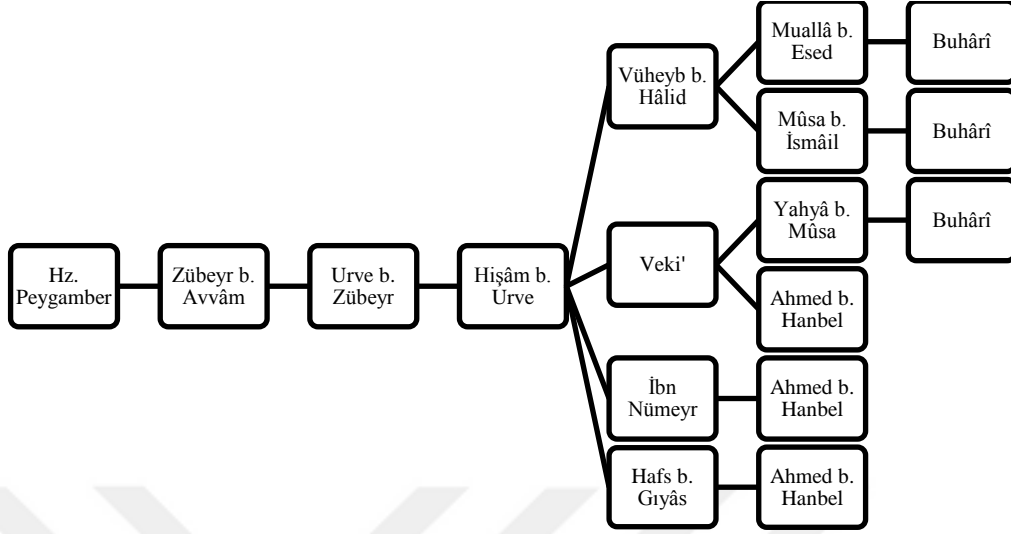
⁶⁰⁴ Buhârî, “Büyû”, 15.

⁶⁰⁵ Buhârî, “Müsâkât”, 14.

⁶⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, 3: 25.

⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, 3: 42.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Söz konusu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râviler Urve ve Hişâm hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁶⁰⁸ Diğer râviler ile ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Vüheyb b. Hâlid (ö. 165/782): Tebeu't-Tâbiîn'den olan râvinin künyesi Ebû Bekr'dir.⁶⁰⁹ Hadis âlimlerince sika kabul edilmiştir.⁶¹⁰ Kendisi Basra halkının âlimlerindedir. Çok hadis bildiği ve hadiste hüccet kabul edildiği ifade edilmiştir.⁶¹¹

Veki' b. Cerrâh: Tebeu't-Tâbiîn'den olan râvi Irak muhaddislerindedir.⁶¹² Hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir.⁶¹³ Kendisinin âlim, sâlih⁶¹⁴ ve hadis hafızı bir kişi olduğu söylenmiştir.⁶¹⁵ Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Abdullah b.

⁶⁰⁸ Urve ve Hişâm ile ilgili değerlendirmeler için 6 no'lu hadise bk.

⁶⁰⁹ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 560.

⁶¹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 167; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 345; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 223.

⁶¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 167.

⁶¹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 17: 147.

⁶¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 519.

⁶¹⁴ Sâlih: Aliyyu'l-Kârî'ye göre göre ta'dîlin beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, yazılır ve incelenir. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 271.)

⁶¹⁵ İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 341.

Mübârek, Müsedded (ö. 228/843), Yahya b. Maîn gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir.⁶¹⁶

Buna göre yukarıdaki kaynaklarda yer alan söz konusu rivâyet, senedindeki râvilerin sika kabul edilmesinden dolayı sahih olarak değerlendirilmiştir.

Metin Değerlendirmesi

Buhârî’de ve Ahmet b. Hanbel’de yer alan rivâyetinlerin aralarında mana bakımından bir farklılık bulunmamaktadır. Buhârî’de geçen rivâyetin biri لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبَلُهُ “Sizden birisinin ipini eline alması” şeklindedir.⁶¹⁷ Ahmet b. Hanbel’de geçen rivâyetin birinde ise فَيَأْتِي الْجَبَلَ “Dağa gider” ifadesi yer almaktadır.⁶¹⁸ Rivâyetin diğer bölümü genel manasıyla aynıdır.

İbn Hacer, rivâyetle ilgili olarak kişinin rızkını talep etmesi ve bunun için çalışması gerektiğini söylemiştir. Kazanç yollarının farklı olduğunu ve âlimler arasında kazanç yollarının hangisinin daha faziletli olduğu hakkında görüş ayrılıkları olduğunu ifade etmiştir. Kendisine göre en faziletli kazanç yolu tarımdır. Çünkü tarım tevekküle daha yakın bir iştir. Nihayetinde kazanç yollarının farklı olduğunu ve bu durumun kişiden kişiye göre değiştiğini belirtmiştir.⁶¹⁹

Söz konusu rivâyette geçen odunculüğün dilenmekten daha faziletli olduğunun belirtilmesinden dolayı bunun en hayırlı kazanç yolu olduğu anlaşılmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu vasitasız ve sermayesiz bir iş olduğu için emretmiş olabilir değerlendirilmesi de yapılmıştır.⁶²⁰

2.5.2. Hz. Peygamber’e Tâbi Olmanın Gerekliliği

Allah (c.c.) Kur’an’da Resûlullah’a (s.a.v.) itaat etmenin zorunlu olduğunu bildirmiştir (en-Nûr 24/54). Hz. Peygamber’e itaat edenin Allah’a itaat etmiş olacağı

⁶¹⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 17: 149.

⁶¹⁷ Buhârî, “Büyü”, 15.

⁶¹⁸ Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, 3: 42.

⁶¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 4: 304-305.

⁶²⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 3: 1399.

(en-Nisâ 4/80) ve bunun mükâfatının cennet olduğu ifade edilmiştir (en-Nisâ 4/13). Müslümanlar aralarında anlaşmazlığa düştüklerinde meselenin çözümü için Allah ve Resûlüne başvurmaları gerektiği ve bunun kendileri için netice bakımından daha güzel olduğu belirtilmiştir (en-Nisâ 4/59). Bu ayetlerin dışında Hz. Peygamber'e itaatın gerekli olduğunu bildiren Zübeyr b. Avvâm'dan şöyle bir hadis nakledilmiştir:

25- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ الزُّبَيْرَ، كَانَ يُحَدِّثُ: أَنَّهُ خَاصَمَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِرَاجٍ مِنَ الْحَرَّةِ، كَانَا يَسْفِيَانِ بِهِ كِلَاهُمَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ: «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ»، فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ؟ فَتَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: «اسْقِ، ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَبْلُغَ الْجَدْرَ»، فَاسْتَوَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِيبَيْنِ حَقَّهُ لِلزُّبَيْرِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ ذَلِكَ أَشَارَ عَلَى الزُّبَيْرِ بِرَأْيِ سَعَةٍ لَهُ وَلِلْأَنْصَارِيِّ، فَلَمَّا أَحْفَظَ الْأَنْصَارِيُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، اسْتَوَعَ لِلزُّبَيْرِ حَقَّهُ فِي صَرِيحِ الْحُكْمِ، قَالَ عُرْوَةُ: قَالَ الزُّبَيْرُ: «وَاللَّهِ مَا أَحْسَبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ إِلَّا فِي ذَلِكَ»: {فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ} [النساء: 65] الْآيَةَ

Urve b. Zübeyr anlatıyor: Zübeyr b. Avvâm Hz. Peygamber'le (s.a.v.) birlikte Bedir Savaşı'na katılan Ensar'dan biriyle Harre mevkindeki hurmalıkları sulama konusunda anlaşmazlığa düştüler. Her ikisi de hurmalıkları o su ile suluyordu. Konuyu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) anlattıktan sonra Hz. Peygamber: "Ey Zübeyr! Tarlanı sula, sonra suyu komşuna doğru salıver" demiştir. Bunun üzerine Ensârî: "Zübeyr halanın olduğu için mi böyle söyledin" deyince Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzünün rengi değişti ve şöyle dedi: "Ey Zübeyr! Hurmalığını sula, sonra suyu hapsed, hurma ağaçlarının köklerine erişinceye kadar sulamayı bırakma" demiştir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) Zübeyr'in hakkını fazlasıyla vermiştir. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v.) hem Zübeyr' hem de Ensârî için uygun olan hükmü söylemişti. Urve dedi ki: Zübeyr şöyle dedi: Şu ayetin bu olay üzerine indiğini sanıyorum: "Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (en-Nisâ 4/65)

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir. Rivâyet Buhârî’de dört yerde, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce’de iki yerde, Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel’de bir yerde geçmektedir.

Buhârî, Ebu’l Yemân > Şuayb > Zührî > Urve > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²¹

Buhârî, Abdullah b. Yûnus > Leys > Zührî > Urve > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²²

Buhârî, Adnân > Abdullah > Ma’mer b. Râşid > Zührî > Urve > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²³

Buhârî, Muhammed (İbn Selâm) > Mahled b. Yezîd > İbn Cüreyc > Zührî > Urve > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²⁴ Buhârî’nin senedi diğer naklettiği rivâyetlerin senedleriyle Urve’de birleşmektedir.

Nesâî, Yûnus b. Abdi’l-e’lâ > Hâris b. Miskîn > İbn Vehb > Yûnus b. Yezîd > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²⁵

Nesâî, Kuteybe b. Saîd > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²⁶ Nesâî’nin senedleri Buhârî ile Urve’de birleşmektedir.

Müslim, Kuteybe b. Saîd ve Muhammed b. Rumh > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber’den nakletmiştir.⁶²⁷ Müslim’in senedi Nesâî ile Leys’de birleşmektedir.

⁶²¹ Buhârî, “Sulh”, 12.

⁶²² Buhârî, “Müsâkât”, 7.

⁶²³ Buhârî “Müsâkât”, 8.

⁶²⁴ Buhârî “Müsâkât”, 9.

⁶²⁵ Nesâî, “Âdâbü’l-kazâ”, 19.

⁶²⁶ Nesâî, “Âdâbü’l-kazâ”, 27.

Tirmizî, Kuteybe b. Saîd > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶²⁸ Tirmizî'nin senedi Müslim ile Kuteybe'de birleşmektedir.

Ebû Dâvûd, Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶²⁹ Ebû Dâvûd'un senedi Nesâi ile Leys'de birleşmektedir.

İbn Mâce, Muhammed b. Rumh > Leys > Zührî > Urve > Abdullah b. Zübeyr > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶³⁰ İbn Mâce'nin senedi Müslim ile Muhammed b. Rumh'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Ebu'l Yemân > Şuayb > Zührî > Urve > Zübeyr b. Avvâm tarihiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶³¹ Ahmed b. Hanbel'in senedi Buhârî'nin ilk başta zikrettiğimiz senediyle aynı olup, diğer rivâyetlerin senedleriyle Zührî'de birleşmektedir.

⁶²⁷ Müslim, "Fezâil", 2357.

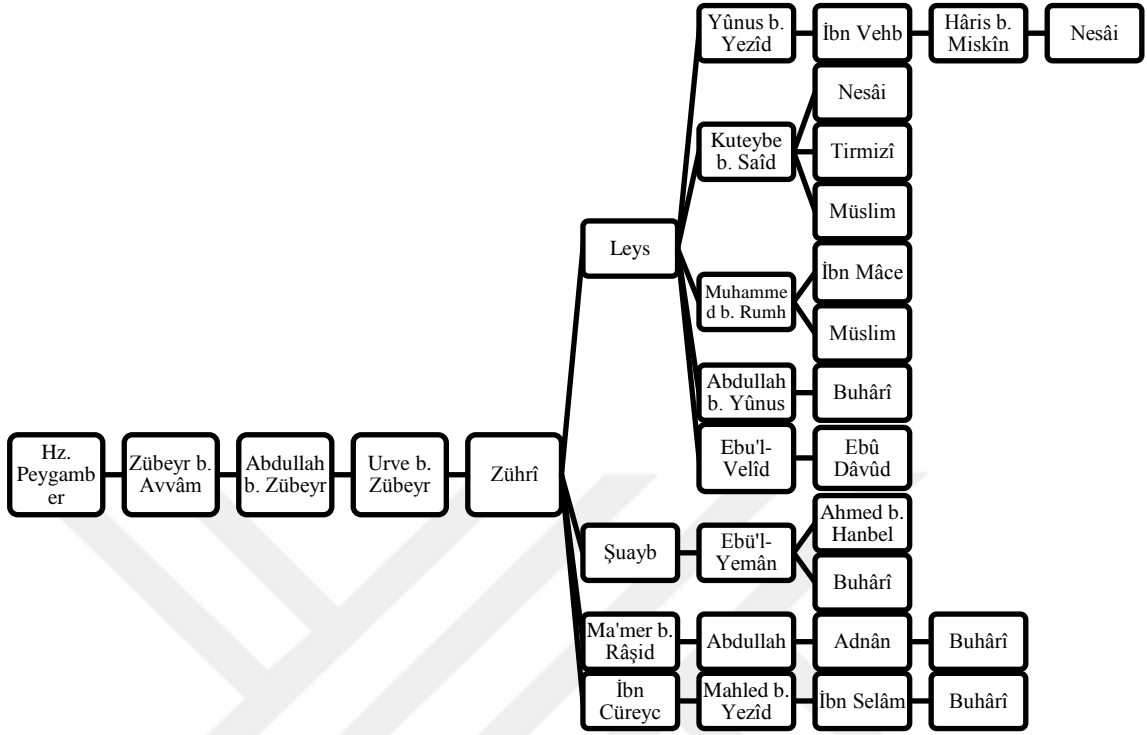
⁶²⁸ Tirmizî, "Ahkâm", 6, "Tefsîrü'l-Kur'an", 5.

⁶²⁹ Ebû Dâvûd, "Akdiye", 31.

⁶³⁰ İbn Mâce, "Sünnet", 2, "Rühûn", 20.

⁶³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 35.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râviler Abdullah, Urve ve Zührî ile ilgili daha önce açıklama ve değerlendirme yapılmıştır.⁶³² Diğer râvi Leys b. Sa'd ile ilgili yapılan değerlendirme şu şekildedir:

Leys b. Sa'd: Künyesi Ebü'l-Hâris olan râvi imam, hâfız ve şeyhü'lislâm ünvanlarıyla anılmıştır. Mısır bölgesinin âlimlerindedir.⁶³³ Kendisi hakkında sika değerlendirmesi yapılmıştır.⁶³⁴ Ebû Davûd ve Ahmet b. Hanbel gibi muhaddisler de kendisi hakkında sika demiştir.⁶³⁵ Rebâa b. Ebû Abdurrahman (ö. 136/753), Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Cüreyc ve Hişâm b. Urve gibi şahsiyetlerden hadis rivâyet etmiştir.⁶³⁶

⁶³² Abdullah hakkında yapılan açıklama için 1 no'lu hadise, Urve hakkında yapılan değerlendirme için 6 no'lu hadise, Zührî hakkında yapılan değerlendirme için 10 no'lu hadise bk.

⁶³³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 137.

⁶³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 263-264; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 230.

⁶³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 261.

⁶³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 24: 257-258.

Buna göre yukarıdaki kaynaklarda yer alan söz konusu rivâyetin senedindeki râvilerin tümü sika kabul edilmiş olup zafiyetlerine neden olacak herhangi bir kusur bulunmamıştır. Bu nedenle hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.⁶³⁷ el-Elbânî de hadisle ilgili sahih değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶³⁸

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetlerin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Nevevî rivâyetle ilgili olarak, Zübeyr b. Avvâm'la davalanan kişinin münafık olduğunu ve rivâyette Ensar'dan belirtilmesinde bir mahsur olmadığını söylemiştir. Çünkü bu kişi Ensar'ın mensup olduğu kabiledendir. Müslüman ensardan değildir. Hadisin sonunda yer alan Zübeyr b. Avvâm'ın naklettiği ayet ile ilgili olarak bazı âlimler ayetin indirilme sebebinin bu olay olduğunu söyledikleri gibi Hz. Peygamber'in huzurunda davalanan bir Yahudi ile münafık hakkında inmiş olabileceğini de ifade etmişlerdir.⁶³⁹

Söz konusu rivâyetle ilgili, bu davada Hz. Peygamber Zübeyr ve Ensârî ile ilgili öncelikle sulh yoluyla hüküm vermek istemiştir. Zübeyr'e sulama yapmasını ve suyu hapsedmemesini söylemiştir. Ancak Ensârî'nin itirazı üzerine Zübeyr'e örfen hakkı olan suyu kullandıktan sonra bırakmasını emrettiği ifade edilmiştir.⁶⁴⁰

Söz konusu rivâyetin başka bir değerlendirmesinde, gerçek iman sahibi kişilerin iki temel vasa sahip olmaları gerektiğinden söz edilmiştir. Bunların ilkinin aralarında bir anlaşmazlık çıktığı zaman Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hakem kılmak ve onun hükmüne başvurmak olduğu, diğer vasfın ise Hz. Peygamber bir hüküm verince bunu benimsemek ve itiraza kalkışmamak olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in hükmünü gönülden benimsemenin iman alâmeti olmakla birlikte insanların menfaatlerine uygun gördükleri ve istedikleri hükmü elde edememeleri karşısında üzüntü duymalarının küfür veya nifak alameti olmadığı söylenmiştir.⁶⁴¹

⁶³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 35 (1 no'lu dp.).

⁶³⁸ Nesâî, *Sünen*, 238,245.

⁶³⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, 15: 108-109.

⁶⁴⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 5: 2505-2506.

⁶⁴¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2: 90-91.

2.5.3. Selâmlaşmanın Önemi

Nezaketin önemli bir parçası olan selâm, insanlar arasında yakınlaşmaya vesile olan faziletli bir davranış şeklidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), hadislerinde selâmlaşmanın insanlar arasında sevgiyi artıracak ve bereket vesilesi olduğunu söyleyerek selâmın önemine vurgu yapmıştır.⁶⁴² Bu önemi vurgulayan hadislerden biri de Zübeyr b. Avvâm'ın naklettiği şu hadiste yerini bulmaktadır:

26- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ حَرْبِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ يَعِيشَ بْنِ الْوَلِيدِ، أَنَّ مَوْلَى لِلزُّبَيْرِ، حَدَّثَهُ أَنَّ الزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ، حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: « دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأُمَّمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ، هِيَ الْحَالِقَةُ، لَا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعَرَ وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلَا أَنْبَأُكُمْ بِمَا يُنْبِتُ ذَلِكَ لَكُمْ؟ أَفْسُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ. »

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Geçmiş toplumların hastalığı olan haset ve kin beslemek size de bulaştı. İşte bu kökten yok etmedir. Saçı tıraş eder demiyorum, dini kökten kazıyıp yok eder. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş sayılmazsınız. Aranızda birbirinizi sevmeyi gerçekleştirecek olan şeyi size haber veriyim mi? Aranızda selamı yayınız.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel Tahrîc etmiştir.

Tirmizî, Süfyân b. Vekî' > Abdurrahman b. Mehdî > Harb b. Şeddâd > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd > Zübeyr ailesinin kölesi > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁴³

Ahmed b. Hanbel > Abdurrahman b. Mehdî > Harb b. Şeddâd > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd > Zübeyr ailesinin kölesi > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz.

⁶⁴² Mehmet Efendioğlu, “Selâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 342.

⁶⁴³ Tirmizî, “Sıfâtü'l-kıyâme”, 56.

Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁴⁴ Ahmed b. Hanbel'in bu senedi Tirmizî ile Abdurrahman b. Mehdî'de birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Hârûn > Hişâm > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd b. Hişâm > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmektedir.⁶⁴⁵ Ahmed'in senedi Tirmizî ile Yahyâ'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Muâviye Şeybân > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd b. Hişâm > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmektedir.⁶⁴⁶ Ahmed'in senedi Tirmizî ile Yahyâ'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Âmir > Ali b. Mübârek > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd > Zübeyr ailesinin kölesi > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁴⁷ Ahmed'in senedi Tirmizî ile Yahyâ'da birleşmektedir.

Ahmed b. Hanbel, İbrâhim b. Hâlid > Rebbâh > Ma'mer b. Râşid > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Yeîş b. Velîd > Zübeyr ailesinin kölesi > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁴⁸ Ahmed'in senedi Tirmizî ile Yahyâ'da birleşmektedir.

⁶⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 43.

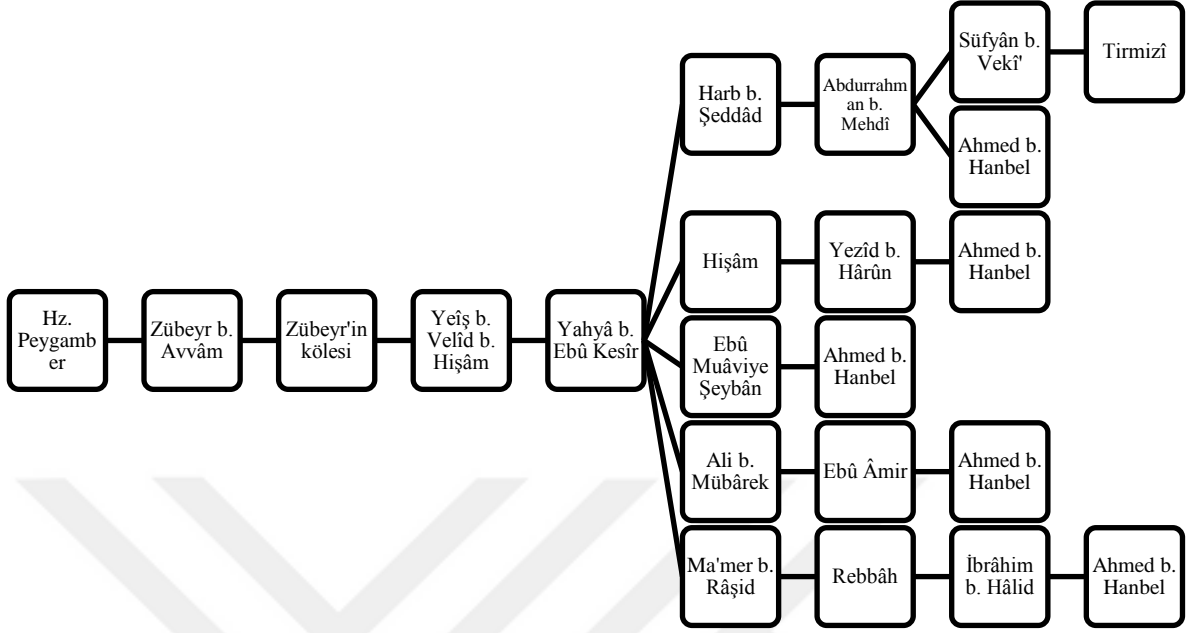
⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 29.

⁶⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 29.

⁶⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 44.

⁶⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 44.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvi Zübeyr b. Avvâm'ın kölesiyle ilgili kaynaklarda bilgiye ulaşılamamıştır. Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Yeîş b. Velîd b. Hişâm: Şam'lı olan râvi hakkında âlimler sika değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁴⁹ Hâlid b. Ma'dan (ö. 103/721) ve Muâviye b. Ebû Süfyân'dan (ö. 60/680) hadis rivâyet etmiştir.⁶⁵⁰ Kendisinden Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî rivâyette bulunmuştur.⁶⁵¹

Yahyâ b. Ebû Kesîr: Künyesi Ebû Nasr⁶⁵² olan râvi Basra'lıdır.⁶⁵³ Hadis âlimleri kendisinin sika olduğunu söylemişlerdir.⁶⁵⁴ Eyyûb es-Sahtiyâni, Yahyâ'nın

⁶⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 404; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 374; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 654; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11: 356.

⁶⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 404.

⁶⁵¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 405.

⁶⁵² İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 357.

⁶⁵³ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 591.

⁶⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 509; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 357; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 7: 591.

Zührî'den sonra Medineliler'in hadislerini en iyi bilen kişi olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁵ Kendisi Enes b. Mâlik, Süleyman b. Yesâr, Evzâî ve Urve b. Zübeyr gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir.⁶⁵⁶

Yapılan değerlendirme sonucunda, rivâyette yer alan râvilerin sika olduğu belirlenmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in senedinde bulunan Zübeyr b. Avvâm'ın kölesinin kim olduğunun bilinmemesi zafiyete neden olan bir kusurdur. Bu sebeple hadisin senedi zayıf kabul edilmiştir.⁶⁵⁷

Ahmed b. Hanbel'de yer alan başka bir rivâyetin senedinde inkıta söz konusudur. Yeîş b. Velîd, Zübeyr b. Avvâm'la görüşmemiştir. Bu yüzden hadisin senedi zayıf kabul edilmiştir.⁶⁵⁸

Tirmizî bu hadisin rivâyetinde ihtilaf edildiğini söylemiştir. Bazı rivâyetlerde Zübeyr b. Avvâm'ın senedde yer almadığını ve Zübeyr'in kölesinin doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyette bulunduğunu ifade etmiştir.⁶⁵⁹

Metin Değerlendirmesi

Söz konusu rivâyetin metinlerinde anlamı değiştirecek herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Rivâyette yer alan kıskançlık ve nefretin insanın kalbinde bir hastalık ve düşmanlık olarak bulunmasından dolayı dünya ve ahirette kişiyi zarara uğratacağı ifade edilmiştir. Kin ve nefretin dine büyük zarar verdiği ve “Ey İnananlar! Allah'tan (c.c) sabırla ve namazla yardım isteyin...” (el-Bakara 2/153) ayeti uyarınca insanların bu duygulardan arınmaları için Allah'a dua etmeleri ve ondan yardım istemeleri gerektiği söylenmiştir. İnsanların tanıdığı ve tanımadığı kişilere selâm vererek aralarındaki kini ortadan kaldıracacağı söylenerek selâmın önemine vurgu yapılmış ve aralarındaki muhabbeti artıracacağı belirtilmiştir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 508.

⁶⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 505.

⁶⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 43 (2 no'lu dp.), 3: 44 (1 ve 2 no'lu dp.).

⁶⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 29 (2 no'lu dp.).

⁶⁵⁹ Tirmizî, *Sünen*, 4: 245.

⁶⁶⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 7: 180.

2.5.4. Allah'ı Tesbih Etmek

27- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، وَزَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي حَكِيمٍ، مَوْلَى الزُّبَيْرِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَا مِنْ صَبَاحٍ يُصْبِحُ الْعَبْدُ فِيهِ إِلَّا وَمُنَادٍ يُنَادِي: سَبِّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ. »

Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her sabah Allah'ın kulları için bir görevli çıkıp şöyle der: Allah her şeyin ve varlık âleminin sahibidir. Eşsizlik ve tek olmak ona mahsustur. Siz de Allah'ı böyle tesbih ediniz.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Tirmizî rivâyet etmiştir.

Tirmizî, Süfyân b. Vekî' > Abdullah b. Nümeyr > Zeyd b. Hübâb > Mûsâ b. Ubeyde > Muhammed b. Sâbit > Zübeyr'in kölesi Ebû Hakîm > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den rivâyet etmiştir.⁶⁶¹

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Senedde yer alan Abdullah b. Nümeyr (ö. 199/815) ve Zeyd b. Hübâb (ö. 203/819) hadis âlimleri tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.⁶⁶² Diğer râviler Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezî ve Muhammed b. Sâbit ise mechûl⁶⁶³ kabul edilmiştir.

⁶⁶¹ Tirmizî, “Daavât”, 131.

⁶⁶² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10: 45; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 64, 1: 377; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, 7: 60.

Tirmizî hadis ile ilgili garîb⁶⁶⁴ ifadesini kullanmıştır. Bunun dışında Yahyâ b. Maîn'e sened sorulduğunda bilmiyorum cevabını vermiş ve Zübeyr'in kölesinin meçhul bir kişi olduğu söylenmiştir. Münâvî de hadisin senediyle ilgili zayıf ifadesini kullanmıştır.⁶⁶⁵

Sonuç olarak, söz konusu senedde meçhul râvilerin bulunmasından dolayı hadisin senedi zayıf olarak değerlendirilebilir.

Metin Değerlendirmesi

Rivâyetle ilgili Ebû Muhammed et-Tîbî (ö. 743/1343) şöyle bir yorumda bulunmuştur: Hadiste geçen sabah kelimesi nefy sîgasında nekra olarak yer almıştır. Her bir sabahı kapsamı için böyle bir üslup kullanılmıştır. Manayı pekiştirmek için de sabah kelimesine يُصْبِحُ sıfat olarak getirilmiştir. Rivâyette yer alan سَبَّحُوا lafzı Melîk ve Kuddûs olan Allah'ı (c.c.) tenzih etmek için emir sîgasında gelmiştir. O'nun noksanlıktan münezzehe olduğuna her Müslümanın inanması gerekir. Allah ezeli ve ebedidir. Allah'ı onun şu sözüyle tesbih etmek gerekir: "... O'nu hamd ile yüceltmeyen hiçbir varlık yoktur..." (el-İsrâ 17/44).⁶⁶⁶

2.5.5. Şehirlerde İkâmet

28- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ، حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنِي جُبَيْرُ بْنُ عَمْرِو الْقُرَشِيِّ، حَدَّثَنِي أَبُو سَعْدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي يَحْيَى، مَوْلَى آلِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْبِلَادُ بِأَدْنَى اللَّهِ، وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ، فَحَيْثُمَا أَصَبْتَ خَيْرًا فَأَقِمَّ»

Zübeyr b. Avvâm'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Beldeler Allah'ın beldeleridir. Kullar Allah'ın kullarıdır. Hayırlı olana nerede isabet edersen orada ikamet et."

⁶⁶³ Meçhul: Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir râvinin hadis rivâyet etmiş olduğu kimse. Meçhul râvi zayıf kabul edilir. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 172.)

⁶⁶⁴ Garîb: Hadisi, sika râvilerden; zayıf râvilerle birlikte sadece bir sika râvinin rivâyet etmesi, herkes aynı şekilde rivâyet ederken bir râvinin biraz farklı rivâyet etmesi gibi bir yönden farklılık gösteren hadis. (Bu konuda bk. Aydın, *Hadis istılahları sözlüğü*, 85.)

⁶⁶⁵ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, 10: 13.

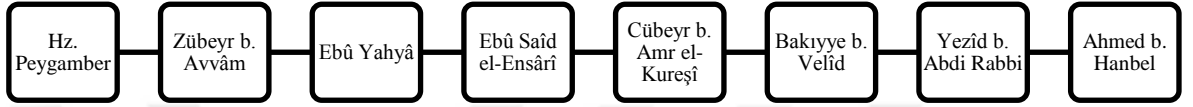
⁶⁶⁶ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, 10: 13.

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Abdi Rabbi > Bakıyye b. Velîd > Cübeyr b. Amr el-Kureşî > Ebû Saîd el-Ensârî > Ebû Yahyâ (Zübeyr ailesinin kölesi) > Zübeyr b. Avvâm tarikiyle Hz. Peygamber'den nakletmiştir.⁶⁶⁷

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Hz. Peygamber'e nispet edilen merfû bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili daha önce değerlendirmeler yapıldığı için tekrar değinilmeyecektir.⁶⁶⁸

Sonuç olarak, Yezîd b. Abdi Rabbi ve Bakıyye b. Velîd hadis âlimleri tarafından sika kabul edilmiştir. Ancak diğer râviler Cübeyr b. Amr el-Kureşî, Ebû Saîd el-Ensârî ve Zübeyr ailesinin kölesi Ebû Yahyâ'nın kimliklerinin bilinmemesi zafiyete neden olan bir kusurdur. Bu sebepten dolayı hadis zayıf kabul edilmiştir.⁶⁶⁹

2.5.6. Hz. Peygamber'in Ruh Hali Yüz Hatlarına Yansırđı

29- حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ - أَوْ سَلَمَةَ قَالَ كَثِيرٌ: وَحَفْظِي سَلَمَةَ - عَنْ عَلِيٍّ، أَوْ عَنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُنَا فَيَذْكُرُنَا بِأَيَّامِ اللَّهِ، حَتَّى نَعْرِفَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، وَكَأَنَّهُ نَذِيرُ قَوْمٍ يُصَبِّحُهُمُ الْأَمْرُ غُدُوَّةً، وَكَانَ إِذَا كَانَ حَدِيثَ عَهْدٍ بِجَبْرِيلَ لَمْ يَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا حَتَّى يَرْتَفَعَ عَنْهُ»

⁶⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 37.

⁶⁶⁸ Râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler için 22 no'lu hadise bk.

⁶⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 37 (1 no'lu dp.).

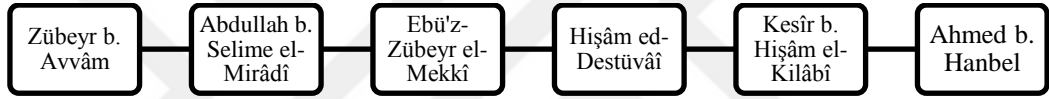
Zübeyr b. Avvâm'dan nakledildiğine göre şöyle diyordu: “Hz. Peygamber (s.a.v.) bize Allah'ın günlerini hatırlatıyordu ve biz de yüz hatlarından ne demek istediğini anlıyorduk. O sanki seher vaktinde tehlikeyi haber veren bir uyarıcı gibiydi. Fakat Cibril'le (a.s) karşılaştığında o ayrılana kadar gülümsemezdi.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, Kesîr b. Hişâm el-Kilâbî > Hişâm ed-Destüvâî > Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî > Abdullah b. Selime el-Mirâdî tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁶⁷⁰

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuף bir rivâyettir. Hadisin senedinde yer alan râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Abdullah b. Selime el-Mirâdî (ö ?): Tâbiünden⁶⁷¹ sayılan râvinin künyesi Ebû Âliye'dir.⁶⁷² İbn Hibbân, İclî ve İbn Şeybe (ö. 262/875) kendisini sika olarak nitelemişlerdir. İbn Adî lâ be'se bih⁶⁷³ derken, Buhârî ise lâ yuhteccu bih⁶⁷⁴ olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁵ Sa'd b. Ebû Vakkâs, Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656), Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ali, Hz. Ömer ve Muâz b. Cebel (ö. 17/638) gibi sahâbîlerden rivâyette

⁶⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 47.

⁶⁷¹ İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 32.

⁶⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 51; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 5: 213.

⁶⁷³ Lâ be'se bih: Zararı yok anlamındadır. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Bu konuda bk. Aydınlı, *Hadis istılahları sözlüğü*, 159.)

⁶⁷⁴ Lâ yuhteccu bih: Onunla ihticâc edilmez demektir. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere alınır. (Bu konuda bk. Aydınlı, 161.)

⁶⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 5: 12; İclî, *Ma'rifetü's-Şikâat*, 2: 32; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 51; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhîbü't-Tehzîb*, 5: 213.

bulunmuştur. Kendisinden Amr b. Mürre (ö. 118/736), Ebû İshâk es-Sebî (ö. 129/747) ve Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî (ö. 126/743-44) gibi şahsiyetler hadis rivâyet etmiştir.⁶⁷⁶ Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin de el-Mirâdî'den rivâyetleri vardır.⁶⁷⁷

Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî: Asıl adı Muhammed b. Müslim b. Tedrüs olan râvi Hâkim b. Hizâm (ö. 54/674) adlı sahâbînin azatlı kölesidir.⁶⁷⁸ Tâbiînden⁶⁷⁹ kabul edilen âlim İbn Hibbân, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî tarafından sika olarak değerlendirilmiştir. Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Buhârî lâ yuhteccu bih demiştir.⁶⁸⁰ Câbir b. Abdullah, İbn Abbas, İbn Ömer, Tâvûs b. Keysân, Saîd b. Cübeyr ve Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec (ö. 117/735) gibi sahâbî ve tâbiînden hadis rivâyet emiştir. Kendisinden Atâ b. Ebû Rebâh, Zührî, A'meş ve Hişâm b. Urve gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur.⁶⁸¹ Buhârî dışında kütüb-i sitte müelliflerinin de hadis rivâyetleri vardır.⁶⁸²

Hişâm ed-Destüvâî (ö. 153/770): Basra'lı muhaddislerden biri olan râvinin künyesi Ebû Bekir'dir.⁶⁸³ Ticaretle uğraştığı için satmak istediği kumaşları Ahvaz'ın kasabalarından biri olan Destüvâ'dan getirdiği için Destüvâî diye anılmıştır.⁶⁸⁴ Hadis âlimleri tarafından güvenilir bir râvi olarak kabul edilmiştir.⁶⁸⁵ Yahyâ b. Ebû Kesîr, Katâde ve Hammâd b. Ebû Süleyman gibi âlimlerden hadis rivâyet etmiştir.⁶⁸⁶ Kendisinden Şu'be b. Haccâc, İbnü'l-Mübârek ve Veki' b. Cerrâh gibi muhaddisler ile birlikte kütüb-i sitte müellifleri de hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁶⁸⁷

Kesîr b. Hişâm el-Kilâbî (ö. 208/823): Künyesi Ebû Sehl olan râvinin aslen Dımeşk ya da Rakka'lı olduğu söylenmiş olup Bağdat'ta ikamet ettiği ifade

⁶⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 51.

⁶⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15: 55.

⁶⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 468; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26: 402; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 5: 351.

⁶⁷⁹ İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 253.

⁶⁸⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 469; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26: 408-409; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 253; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 5: 351.

⁶⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 468.

⁶⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 26: 411.

⁶⁸³ İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 330; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 7: 569.

⁶⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30: 216; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 172.

⁶⁸⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30: 221; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 174-175; İclî, *Ma'rifetü's-sîkât*, 2: 330; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9: 59; İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 7: 569.

⁶⁸⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 172.

⁶⁸⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 173.

edilmiştir.⁶⁸⁸ Hadis âlimleri tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸⁹ Ca'fer b. Berkân (ö. 150/767), Hişâm ed-Destüvâî ve Şu'be b. Haccâc gibi muhaddislerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hayseme ve Halîfe b. Hayyât gibi âlimler ile birlikte kütüb-i sitte müellifleri de hadis rivâyet etmiştir.⁶⁹⁰

Sonuç olarak, yukarıda zikredilen râviler Abdullah b. Selime dışında sika kabul edilmiştir. Abdullah b. Selime'nin rivâyet ettiği hadisler hasen olarak kabul edildiği için hadis hasen olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹¹

2.5.7. Zübeyr b. Avvâm'ın Yaralanması

30- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ صَخْرِ بْنِ جُوَيْرِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، قَالَ: أَوْصَى الزُّبَيْرُ، إِلَى ابْنِهِ عَبْدِ اللَّهِ صَبِيحَةَ الْجَمَلِ، فَقَالَ: مَا مِنِّي عُضْوٌ إِلَّا وَقَدْ جُرِحَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْتَهَى ذَلِكَ إِلَيَّ فَرَجِهَ.

Hişâm b. Urve'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: Zübeyr, Cemel vakasının olduğu sabah oğlu Abdullah'a tavsiyede bulundu ve şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.v.) ile bulunduğum savaşlarda yara almamış hiçbir organım yoktur. Hatta bu yara tenasül uzvuma bile isabet etmişti.”

Rivâyetin Tahrîci

Bu hadisi Tirmizî tahrîc etmiştir.

Tirmizî, Kuteybe b. Saîd > Hammâd b. Zeyd > Sahra b. Cüveyriye > Hişâm b. Urve tarikiyle Zübeyr b. Avvâm'dan nakletmiştir.⁶⁹²

⁶⁸⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü't-Tehzib*, 8: 384; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 24: 163; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 225; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9: 26.

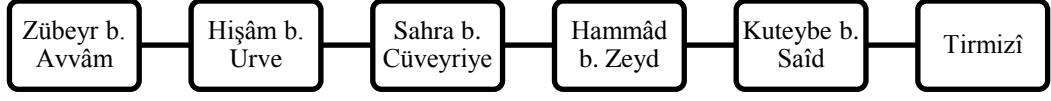
⁶⁸⁹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 24: 164-165; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 2: 225; İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü't-Tehzib*, 8: 384; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9: 26.

⁶⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Tezhibü't-Tehzib*, 8: 384; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 24: 166.

⁶⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 47 (2 no'lu dp.).

⁶⁹² Tirmizî, “Menâkıb”, 25.

İsnâd Şeması

Sened Değerlendirmesi

Bu hadis Zübeyr b. Avvâm'a nispet edilen mevkuf bir rivâyettir. Senedde yer alan râvi Urve hakkında daha önce değerlendirme yapılmıştır.⁶⁹³ Diğer râvilerle ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

Sahra b. Cüveyriye et-Temîmî (ö. ?): Künyesi Ebû Nâfi' olan râvi Benî Temîm'in azatlı kölesidir. Bunun dışında Benî Hilâl'in azatlı kölesi olduğu da söylenmiştir.⁶⁹⁴ Hadis âlimleri onun hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân sika bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Yahyâ b. Maîn sâlih olduğunu ifade etmiştir. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim la be'se bih derken, Nesâî ise leyse bihi be's ifadesini kullanmıştır.⁶⁹⁵ İbn Mâce dışındaki kütüb-i sitte müellifleri ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdurrahman b. Mehdî ve Affân b. Müslim (ö. 220/835) gibi muhaddisler Sahra'dan hadis rivâyet etmiştir.⁶⁹⁶

Hammâd b. Zeyd el-Ezdî (ö. 179/795): Künyesi Ebû İsmâîl olan râvi allâme ve hâfiz ünvanlarıyla anılmıştır.⁶⁹⁷ Hadis âlimleri tarafından sika bir râvi olarak kabul edilmiştir.⁶⁹⁸ Amr b. Dînâr, Sâbit el-Bünânî ve Eyyûb es-Sahtiyânî gibi muhaddislerden hadis tahsil etmiştir.⁶⁹⁹

Kuteybe b. Saîd es-Sekafî: Künyesi Ebû Recâ' olan râvinin asıl adının Yahya veya Ali olduğu söylenmiştir. Kuteybe lakabıdır.⁷⁰⁰ Hadis âlimleri onu sika ya da sadûk

⁶⁹³ Urve hakkında yapılan değerlendirme için 6 no'lu hadise bk.

⁶⁹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 457.

⁶⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 13: 118; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 473; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4: 427; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 457.

⁶⁹⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 13: 119; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13: 457.

⁶⁹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 14: 6.

⁶⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7: 246-247; İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, 1: 319; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 217; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3: 137; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 14: 8-9.

⁶⁹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 14: 7.

⁷⁰⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23: 523-524.

bir râvi olarak nitelemişlerdir.⁷⁰¹ Leys b. Sa‘d, Şerîk b. Abdullah, İbnü’l-Mübârek ve Fudayl b. İyâz gibi muhaddislerden rivâyette bulunmuştur.⁷⁰² İbn Mâce hariç diğer kütüb-i sitte müellifleri Kuteybe’den hadis rivâyet etmiştir.⁷⁰³

Sonuç olarak, Tirmizî hadisle ilgili Hammâd b. Zeyd rivâyeti olarak hasen garip demiştir.⁷⁰⁴ el-Elbânî ise hadisin senedinin sahih olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰⁵

⁷⁰¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7: 140; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, 9: 20; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 21: 16; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 23: 529-530.

⁷⁰² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 21: 13.

⁷⁰³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 23: 527.

⁷⁰⁴ Tirmizî, *Sünen*, 6: 100.

⁷⁰⁵ Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-aḥvezî*, 10: 170.

Tablo 1

Kütüb-i Tis'a'da Bulunan Rivâyetlerin (Tekrarlar Dâhil) Konu ve Kaynak Dağılımı

Konu	Buhârî	Müslim	Ebü Dâvûd	Tirmizî	Nesâî	İbn Mâce	Dârimî	Muvatta'	Müsned	Toplam
Âdâbü'l-Kazâ					2					2
Ashâbü'n-Nebî	1									1
Büyû	1									1
Cihat ve Siyer				1					5	6
Daavât				1						1
Edâhî									1	1
Farzu'l-Humus	1									1
Ferâiz									1	1
Fey									2	2
Fezâil		1								1
Fezâilü's-Sahâbe		1		1		1			2	5
Hudûd								1		1
İlim	1		1			1			2	5
Megâzî	1									1
Menâkıb				1					2	3
Menâsik			1						1	2
Müsâkât	4		1	2		2			2	11
Sadakât						1			2	3
Salât							1		2	3
Sıfatü'l-Kıyâme				1					5	6
Sulh	1								1	2
Talâk						1				1
Tefsîrü'l-Kur'ân				2					6	8
Zekât	1									1
Zînet					1				1	2
Zühd						1				1
TOPLAM	11	2	3	9	3	7	1	1	34	71

Tablo 2

Araştırmada Esas Alınan Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Hadis No	Rivayetin Kaynağı	Rivayetin Sıhhat Değeri
1	Buhârî	Sahih
2	Dârimî	Senedi zayıf
3	İbn Mâce	Senedi zayıf
4	İbn Mâce	Sahih
5	Muvatta'	Senedi zayıf
6	Nesâî	Senedi zayıf
7	Ebû Dâvûd	Senedi zayıf
8	Müsned	Senedi zayıf
9	Buhârî	Sahih
10	Müsned	Sahih
11	Buhârî	Sahih
12	Müsned	Senedi zayıf
13	Müsned	Senedi zayıf
14	Müsned	Sahih
15	Müsned	Hasen
16	Tirmizî	Hasen
17	İbn Mâce	Sahih
18	Buhârî	Sahih
19	Tirmizî	Hasen
20	Tirmizî	Hasen
21	Müsned	Ceyyid/Sahih li-gayrihî
22	Müsned	Senedi zayıf
23	Müsned	Sahih li-gayrihî
24	Buhâri	Sahih
25	Buhârî	Sahih
26	Tirmizî	Senedi zayıf
27	Tirmizî	Senedi zayıf
28	Müsned	Senedi zayıf
29	Müsned	Hasen
30	Tirmizi	Hasen garîb

SONUÇ

Erken bir dönemde Müslüman olan ve İslâm dini adına büyük fedakârlıklar gösteren Zübeyr b. Avvâm, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yalan isnâd etmekten çekindiğinden dolayı az hadis rivâyet etmiş ve "mukıllûn" içerisinde yer almıştır. Zübeyr b. Avvâm'ın rivayet ettiği bu hadisler Kütüb-i tis'a temel alınarak tespit edilmiş, sened ve metin yönünden incelenmiş, münekkitlerin yorumları ışığında değerlendirilmiştir.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Zübeyr b. Avvâm'ın muhtelif konulara dair yetmiş bir (tekrarlar dâhil) rivâyeti bulunmaktadır. Mükerrer rivâyetler haricinde ise otuz rivâyeti vardır. Rivâyet etmiş olduğu hadislerin on biri *Buhârî*'de, dokuzu *Tirmizî*'de, yedisi *İbn Mâce*'de, üçü *Ebû Dâvûd* ve *Nesâî*'de ikisi *Müslim*'de ve birer rivâyeti de *Dârimî* ve *Muvatta*'da yer almaktadır.

Zübeyr b. Avvâm'ın rivâyetlerinin çoğunluğu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır. Mükerrerler dâhil *Müsned*'de otuz dört rivâyeti vardır. Zikredilen hadisler başta Cihat ve Siyer, Tefsîrû'l-Kur'an ve Mûsâkât olmak üzere İlim, Salât ve Fezâil gibi farklı konuları içermektedir. Senedde yer alan râviler incelendiğinde birçoğunun sika olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber hasen ve zayıf kabul edilen râviler de bulunmaktadır.

Zübeyr b. Avvâm'ın rivâyet ettiği hadislerin onu sahih, beşi hasen, on iki rivâyetin senedi zayıf ve birer rivâyeti de hasen li-gayrihî, ceyyid/sahih li-gayrihî ve hasen-garîb olarak değerlendirilmiştir.

Söz konusu rivâyetlerin on dokuzu merfû ve on biri de da mevkuf olan rivâyetlerdir. Merfû olan rivâyetlerde Zübeyr b. Avvâm daha çok "semi'tu" ve "kâle" lafızlarını kullanmıştır. Bu da onun doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyette bulunduğunu göstermektedir. Mevkuf rivâyetlerde ise daha çok "kâle" ve "an" lafızları kullanılmıştır. Bu durum Zübeyr b. Avvâm'dan bazı rivâyetlerin doğrudan, bazılarının ise dolaylı olarak nakledildiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21: 466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ağırman, Cemal. "Müksirûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 534. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaût ve Âdil Mürşid. 1. bs. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.
- , *Fezâilü's-Sahâbe*. Thk. Vasyullah Muhammed Abbâs. 1. bs. 2 c. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1403/1983.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslam tarihi*. 4 c. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- Aşık, Nevzat. "Hz. Peygamber'in Hadislerine Göre Çalışmak". *İslâm ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, 2008, 38-48.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis istilahları sözlüğü*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Aydınlı, Abdullah - Çakan, İsmail Lütfi. "Aşere-i Mübeşşere". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3: 547. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî*. 25 c. Beyrut: Darü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- A'zamî, M. Mustafa. "Sahabenin Tamamı Güvenilir İnsanlardır". Çev. Enbiya Yıldırım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1996): 315-332.
- Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnü'l-mabûd*. Thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 2. bs. 14 c. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1388/1968.
- Azimli, Mehmet. "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri". *Din Bilimleri Akademik Dergisi* 7/1 (2007): 35-59.

- Baytop, Turhan. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. 3. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, t.y.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-eşraf*. Thk. Süheyl Zekkâr ve Riyâd Ziriklî. 1. bs. 13 c. Beyrut: Darü'l-fikr, 1417/1996.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *et-Târîhu'l-kebîr*. Thk. Muhammed Abdülmeîd Hân. 8 c. Haydarâbâd: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, t.y.
- , *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. Trc. Mehmet Sofuoğlu. 17 c. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir el-. *Mişbâhu'z-zücâce fî zevâ'idi İbn Mâce*. Thk. Muhammed Müntekâ el-Kişnâvî. 2. bs. 4 c. Beyrut: Darü'l-Arabiyye, 1403/1983.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. 18 c. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 2. bs. 5 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.
- Coşkun, Selçuk. "Abdülazîm ed-Deyb'in Zübeyr b. Avvâm'a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabi". *Dinî Araştırmalar* 3/7 (2000): 137-161.
- Çiçek, Mustafa. "Hz. Peygamber ve Hulefâ'i Râşidin Döneminde Zübeyr b. El-Avvâm". *İstem* 4/7 (2006): 135-158.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân. *Sünen-i Dârimî Terceme ve Şerhi*. Trc. Abdullah Aydınlı. 6 c. İstanbul: Madve Yayınları, 1996.
- Demircan, Adnan. *Ali- Muâviye kavgası*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend. *el-Ahbârü't-tıvâl*. Thk. Abdü'l-Mün'im Âmir. 1. bs. 1 c. Kahire: Darü İhyâ'il-Kütübi'l-Arabiyye, 1380/1960.

- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. Rdk. Hakkı Dursun Yılmaz. 14 c. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- Duman, Ali. “Sadaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 383-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Dûrî, Abdülaziz. *İlk Dönem İslâm Tarihi*. Trc. Hayrettin Yücesoy. İstanbul: Endülüs, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. Thk. Şuayb el-Annaût ve Muhammed Kâmil Karabelli. 1. bs. 7 c. Dımeşk: Darü’r-risaleti’l-âlemiyye, 1430/2009.
- , *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi*. Trc. Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniçel. İstanbul: Şamil Yayınları, 1987.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Ma‘rifetü’s-sahâbe*. Thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî. 1. bs. 7 c. Riyad: Darü’l-vatani li’l-neşri, 1419/1998.
- Efendioğlu, Mehmet. “Fezâilü’s-Sahâbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12: 534-538. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- . “Selâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36: 342-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Erkal, Mehmet. “Ganimet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13: 351-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Me‘âlim*. Thk. Tahâ Abdurraûf Sa‘d. 1 c. Lübnan: Darü’l-kitâbi’l-Arabiyye, t.y.
- Fayda, Mustafa. “Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10: 101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *et-Târîh*. Thk. Ekrem Ziya Umerî. Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1397/1978.

- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Mişkâtü'l-Mesâbih*. Thk. Muhammed Nâsîrüddin el-Elbânî. 3. bs. 3 c. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1405/1985.
- Işık, Mustafa. “Sebebu Zikri'l-Hadîs Bağlamında ‘Men Kezebe Aleyye’ Örneği”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/18 (2014): 7-32.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 1. bs. 4 c. Beyrut: Darü'l-ceyl, 1412/1992.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs. *el-Cerh ve't-ta'dîl*. 1. bs. 9 c. Beyrut: Darü İhyâü't-türâsi'l-Arabî, 1271/1952.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İşâbe fî temyîzi ş-şahâbe*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz. 1. bs. 8 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1995.
- , *Fethu'l-bârî*. Thk. Abdülazîz b. Bâz ve Muhibbüddin el-Hatîb. 13 c. Beyrut: Darü'l-fikr, 1379/1959.
- , *Tezhîbü't-Tehzîb*. Nşr. Dârü'l-fikr. Beyrut: Dârü'r-reşîd, 1404/1984.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm. *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*. Thk. Lecnetü mine'l-ulemâ. 1. bs. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1403/1983.
- , *Cevâmiu's-Sîre*. Thk. İhsan Abbas. 1. bs. 1 c. Mısır: Darü'l-maârif, 1400/1980.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *eş-Sikât*. 9 c. Haydarabâd: Dâiretü'l-maârifî'l-Osmâniyye, 1393/1973.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Mustafa es-Sekkâ, İbrâhim el-Ebyârî, ve Abdülhafîz eş-Şelebî. 2. bs. 2 c. Kahire: Mektebetü ve matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1375/1955.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî. *Sîretü İbn İshâk*. Thk. Muahmmmed Hamîdullah. Rabat: Ma'hedü'd-dirâsât ve'l-ebhâs li't-ta'rîf, t.y.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Ali Şîrî. 2. bs. Beyrut: Darü ihyâü't-türâsi'l-Arabî, 1408/1988.

———, *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Abdü'l-Vâhid. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1395/1976.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-İmâme ve's-Siyâse*. Thk. Halil Mansur. 2 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1418/1997.

———, *el-Ma'ârif*. Thk. Servet Ukkâşe. 2. bs. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1412/1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnaût. 1. bs. 5 c. Dımeşk: Darü'r-risaleti'l-âlemiyye, 1430/2009.

———, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. Trc. Haydar Hatipoğlu. 10 c. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *eṭ-Ṭabaḳätü'l-kübrâ*. Thk. İhsan Abbas. 8 c. Beyrut: Dârü's-sadr, 1388/1968.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Mecmû'u fetâvâ*. Thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: Mecmeü'l-Melik Fahd litabaâti'l-mushafi's-şerîf, 1416/1996.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed. *el-Kâmil*. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî. 10 c. Beyrut: Darü'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997.

———, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. Beyrut: Darü'l-fikr, 1409/1989.

- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed. *en-Nihâye*. Thk. Tâhir Ahmed Zâvî ve Mahmûd Muhammed Tanâhî. 5 c. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1399/1979.
- İbnü's-Salâh, Ebü Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Muqaddimetü İbni's-Şalâh*. Thk. Nûreddin Itr. 1 c. Suriye: Darü'l-fikr, 1406/1986.
- İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih. *Ma'rifetü's-sîkât*. Thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Büstevî. 1. bs. Medine: Mektebetü'd-dâr, 1405/1985.
- Kandemir, M. Yaşar. "Mevzû". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29: 493-496. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- , *Mevzû Hadisler*. 2. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980.
- Karaman, Fikret. "Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme". *Diyanet İlmi Dergi* 35/2 (1999): 21-34.
- Karaman, Hayreddin - Çağrııcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu*. 4. bs. 5 c. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 9. bs. 3 c. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Karataş, Mustafa. "Hadis Rivâyeti Karşısında Sahâbenin Tutumu". *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 2/13,14,15 (1999): 184-194.
- , "Mukıllûn ve Hadis Sayıları". *Diyanet İlmi Dergi* 37/2 (2001): 109-128.
- Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr. *Cemheretü'n-neseb*. Thk. Nâcî Hasan. Beyrut: Mektebetü'n-nahdâti'l-Arabiyye, 1407/1987.
- Keskin, Mehmet. "Kefen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25: 184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kuzudişli, Bekir. "Men Kezebe Aleyye" Hadisi ve Lâfzen Mütevatir Meselesi". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 7/1 (2007): 137-166.

- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *Muvatta'*. Trc. Ahmet M. Büyükçınar, Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, ve Abdullah Yücel. 4 c. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 1. bs. 35 c. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1400/1980.
- Muhibbüddin et-Taberî, Ebü'l-Abbâs Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed. *er-Riyâzü'n-nađire*. 2. bs. 4 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-aḥvezi*. 10 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki. Beyrut: Darü ihyâü't-türâsi'l-Arabî, 1424/2003.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed. Şuayb b. Alî. *Sünen*. Thk. Abdulfettah Ebû Gudde. Haleb: Mektebü'l-matbuâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc*. 2. bs. 18 c. Beyrut: Darü ihyâü't-türâsi'l-Arabî, 1392/1972.
- Önkal, Ahmet. "Abdurrahman b. Avf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1: 157-158. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7: 527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Paşa, Ahmet Cevdet. *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*. Trc. Metin Muhsin Bozkurt. İstanbul: Çile Yayınları, 1981.
- Seyf b. Ömer. *el-Fitne ve vaḳ'atü'l-Cemel*. Thk. Ahmed Râtib Armûş. 7. bs. 1 c. Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1413/1993.
- Sindî, Muhammed b. Abdülhâdî. *Hâşiye*. 2. bs. 8 c. Haleb: Mektebü'l-matbuâtü'l-İslâmiyye, 1406/1986.

- Şeriati, Ali. *Ebuzer*. Trc. Salih Okur. İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1987.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *Sünen*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 c. Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslâmiyye, 1418/1998.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *el-Megâzî*. Thk. Marsden Jones. 3. bs. 3 c. Beyrut: Dârü-l-e'lemî, 1409/1989.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldân*. 2. bs. 7 c. Beyrut: Darü's-sâdr, 1415/1995.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel. 10 c. İstanbul: Zehraveyn, t.y.
- Yıldırım, Selahattin. "İbn Dakîki'l-Îd'in Hadis Şerhleri ve Bu Şerhlerdeki Metodu". *HADITH 1* (2018): 39-71.
- Yiğit, İsmail. "Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33: 438-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. 12. bs. İFAV, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnaût. 23 c. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1405/1985.
- , *Târîhu'l-İslâm*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 1. bs. 15 c. Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslâmiyye, 1424/2003.
- , *Tezkiretü'l-huffâz*. Thk. Zekeriyâ Umeyrât. 1. bs. 4 c. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998.